

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**BOSNA HERSEK SEONA KÖYÜ'NÜN HALK EDEBİYATI ve
FOLKLOR ÜRÜNLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alma HUSİĆ

BURSA – 2017

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BOSNA HERSEK SEONA KÖYÜ'NÜN HALK EDEBİYATI

ve FOLKLOR ÜRÜNLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alma HUSİĆ

Danışman:

Doç. Dr. Hülya TAŞ

BURSA – 2017

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı'nda 701441014 numaralı Alma HUSIC'in hazırladığı "Bosna Hersek Seona Köyü Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin incelenmesi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 06. 10.9/ 2017 günü ..11:15-12:15...saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasını...*başarılı*.....(başarılı/başarısız) olduğuna*oy birliği*..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı)

Doç. Dr. Hülya TAŞ

Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Balıkesir Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Özlem ERCAN

Uludağ Üniversitesi

06/07/2017

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Bosna Hersek Seona Köyü’nün Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi’’ başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

11.07.2017

İmza

Adı Soyadı:	Alma HUSİĆ
Öğrenci No:	701441014
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Türk Halk Bilimi/ Tezli
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: *11.06.2017*

“Bosna Hersek Seona Köyünün Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi” adlı bu çalışmamızın konusu Bosna Hersek’in Müslüman köylerinden biri olan Seona Köyü’nde geçmişte yaşanmış ve günümüzde de hâlâ yaşatılmaya çalışılan gelenek, âdet ve folklor ürünlerinin incelenmesidir.

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 164 sayfalık kısmına ilişkin, 12/06/2017 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17 ‘tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1-Kaynakça hariç

2-Alıntılar hariç

3-5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

11.07.2017

Adı Soyadı: Alma HUSIĆ

Öğrenci No: 701441014

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Türk Halk Bilimi /Tezli

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

Danışman

Doç. Dr. Hülya TAŞ

11.06.2017

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Alma HUSIĆ
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Türk Halk Bilimi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XVIII +148
Mezuniyet Tarihi : 06/ 07/ 2017
Tez Danışman(lar)ı : Doç. Dr. Hülya TAŞ

BOSNA HERSEK SEONA KÖYÜNÜN HALK EDEBİYATI ve FOLKLOR ÜRÜNLERİNİN İNCELENMESİ

“Bosna Hersek Seona Köyü’nün Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünlerinin İncelenmesi” adlı bu çalışmamızın konusu Bosna Hersek’in Müslüman köylerinden biri olan Seona köyünde geçmişte yaşanmış ve günümüzde de hâlâ yaşatılmaya çalışılan gelenek, âdet ve folklor ürünlerini toplamak ve bunları değerlendirmektir. Bu çalışmada, Seona köyündeki doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili uygulamaları ve inanışlarının tanıtılması hedeflenmekle birlikte halk edebiyatı ürünlerine de yer verilmiştir. Seona Köyü Bosna Hersek’in başkenti Saraybosna’dan 145 km uzaklıktadır. Kendisine en yakın şehir olan Srebrenik ile arasındaki mesafe 4 km kadardır. Seona köyü folklor ve âdetler açısından çok zengin bir geçmişe sahip olmasına rağmen hala bu konuda yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Yazılı kaynaklarda yer almayan fakat halk arasında varlığını sürdüren bu ürünlerin Boşnakçadan Türkçeye çevrilip yazıya geçirilmesi, Bosna Hersek’te bulunan bir Müslüman köyünün âdet ve halk edebiyatı ürünlerini Türk insanlarına tanıtılması çalışmamızın temel amaçlarından biridir.

Bu köydeki Müslüman halkın aynı coğrafyadaki diğer dinsel ve etnik topluluklardan etkilenmiş oldukları, tarih boyunca âdetlerinin ve geleneklerinin değiştiği ve daha karmaşık hâle dönüştükleri söylenebilir. Bunun yanında bölgenin geçmişi ve Türk kültürüyle olan bağı dikkatimizi bu çalışmaya çevirmiştir. Bu yüzden bu çalışma hem Türk kültüründe de mevcut olan âdetler ve folklor ürünleri görmek hem de özellikle Boşnaklara ait ve Türklerde görülmeyen halk geleneklerini ve ürünleri öğrenebilmemiz için önemlidir. Bu çalışmanın Boşnaklar ve Türkler arasındaki manevi köprülerden biri olacağına inanarak bazı kısımlarında, bu iki halkta görülen bazı geleneklerin benzerliklerini ve farklılıklarını da vurgulayacağız.

Anahtar Sözcükler: Bosna Hersek, Seona köyü, Halk edebiyatı, Halk ürünleri.

ABSTRACT

Name and Surname : Alma HUSIĆ
University : Uludağ University
Institute : Institute of Social Science
Department: : Turkish Language and Literature
Field : Turkish Folk Literature
Degree Awarded : Master
Page Numbers : XVIII+148
Date of graduation : 06 /07/2017
Supervisor : Doç. Dr. Hülya TAŞ

FOLK LITERATURE AND ITS PRODUCTS OF SEONA VILLAGE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

The main concern of this paper, named „Folk Literature and Its Products of Seona Village in Bosnia and Herzegovina“ is folklore and former customs and the attempt to preserve them to this day in a muslim village called Seona in Bosnia and Herzegovina. Other than presenting customs and beliefs related to birth, weddings and death, the main goal of this paper includes products of folk literature and examples of the same.

Seona village is 145 kilometers away from the capital city Sarajevo. Closer town is Srebrenik which is four kilometers away from the village. Seona village is immensely rich in folklore and customs, there are still no written sources on the subject. One of the main objectives of this paper is to translate these customs, for which there are no written sources, even though their consistency stayed intact among the people of Seona, from Bosnian to Turkish language, and by doing that to bring closer customs and folk literature products of a muslim village in Bosnia and Herzegovina to Turkish people.

It could be said that the fact that the muslim population of this village was under the influence of other religions and nations, whose people lived on the same geographical area throughout history, further enriched their customs. Furthermore, the history and connection of the area to Turkish culture alone is enough to make this place so attractive for this kind of paper. Consequently this paper is not only going to enable learning more about the customs that exist in Bosnia, but also about those that exist in both in Bosnian and Turkish cultures. In some parts of this paper, similarities and differences in customs are emphasized, in hopes to have this paper be a cultural bridge between Bosnian and Turkish people.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Seona village, folk literature, products of folk literature.

ÖNSÖZ

Doğum, evlenme ve ölüm adetleri çerçevesinde inanışlar ve uygulamalar, halk edebiyatı ürünleriyle birlikte bir toplumun tanınması için çok önemlidir. Boşnaklar'ın son zamanlarda daha çok batı tarzı yaşamı örnek aldıkları için bu âdetlerin ve inanışların hızla değişmesi ve kaybolması sebebiyle bu ürünlerin tespit edilip kayıt altına alınması ve bir yazı haline getirilmesi gerekmektedir.

“Bosna Hersek Seona Köyünün Halk Ürünleri ve Folklorunun İncelenmesi” isimli bu çalışmamızda Bosna Hersek'teki bir Müslüman köyünde var olan gelenek, âdet ve folklor ürünlerini inceleyerek, bu geleneklerin zamanla azaldığını ve yakın zamanda belki de tamamen kaybolacağını tespit ettiğimiz için bunları yazılı hâle getirmek ve bu şekilde unutulmasını engellemek hedeflenmiştir. Yazılı kaynaklarda yer almayan fakat halk arasında varlığını sürdüren bu ürünlerin Boşnakçadan Türkçeye çevrilip yazıya geçirilmesi, Bosna Hersek'te bulunan Seona köyünün âdet ve halk edebiyatı ürünlerinin Türk insanlarına daha yakından tanıtılması çalışmamızın temel amaçlarından biridir. Bölgenin geçmişi, etnik çeşitliliği ve Türk kültürüyle olan bağı dikkatimizi bu çalışmaya çevirmiştir. Bu yüzden bu çalışma hem Türk kültüründe de mevcut olan âdetler ve folklor ürünleri görmek hem de özellikle Boşnaklara ait ve Türklerde görülmeyen halk geleneklerini ve ürünlerini öğrenebilmemiz için önemlidir.

Bu çalışmanın giriş kısmı yazılı kaynaklara, diğer bütün bilgiler ise sözlü kaynaklara dayanmaktadır. Bilgilerine başvurduğum şahıslarla yaptığım röportajların haricinde köydeki insanların yardımıyla ulaştığım ve köy hakkında yazılmış bazı çalışmalar ve kitaplardan da yararlanılmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında derleme bilgileri, derlemede kullanılan metodlar, kaynak kişinin bilgileri (kaynak kişilerin isimleri, soyadları, doğum tarihleri, meslekleri hakkında bilgiler) yer almaktadır.

Çalışmanın “Çalışma Yapılmış Alan Hakkında Genel Bilgiler” adlı birinci bölümünde hem yazılı hem sözlü kaynaklardan faydalanıp topladığımız bilgileri kullanarak Seona köyünün bulunduğu Bosna Hersek hakkında kısa genel bilgiler verildikten sonra köyün tarihi, kültürü, etnik yapısı, nüfusu ve ekonomisi hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Seona köyünde geçiş dönemlerinden doğum, evlilik ve ölüm konularına yer verilmiştir. Bosna Hersek'te 2005 yılında yapılan reformla zorunlu askerliğin kaldırılıp profesyonel orduya geçildiği için çalışmamızın bu bölümünde asker uğurlama ve karşılama geleneklerine yer verilmemiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde bazı Halk Edebiyatı ürünlerinden bahsedilmiştir. Bu bölümde asıl vurgu bu bölgenin halk türkülerine yapılmıştır. Boşnak Anonim Halk Edebiyatı'nın önemli bir türü olan “Sevdalinka” türkülerine yer verilmiştir. Bu türkülerin yanısıra ninni, efsane, fıkra, atasözü ve deyimlere de yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Bosna Hersek ve Seona köyünün dini bayramlarından, geleneksel yemeklerden ve giysilerden söz edilmiştir.

Çalışmanın sonunda sonuç, kaynakça, fotoğraflar ve bölgeye ait haritalar bulunmaktadır.

Yaklaşık iki yıla yakın bir süre içerisinde Bosna Hersek'e gerçekleştiren birkaç seyahat kapsamında Seona köyüne mümkün oldukça ziyaret edip yeterli bilgi ve kaynak toplanmasına ve bu derlenen bilgileri ve kaynakları bir tez çalışması hâline getirilmeye gayret gösterildi.

Bu süre içerisinde öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulunduran, tezin her aşamasında desteğini esirgemeyen, yönlendirmeleriyle çalışmamı şekillendiren sayın Doç. Dr. Hülya TAŞ hocama ve her konuda yardımcı olan Arş. Gör. Burcu KAYA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tercihlerimde yanımda olan, bugüne kadar tüm eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili aileme ve bu çalışma boyunca bize evlerini açan, işlerini bırakıp bizimle ilgilenen, hatıralarını ve bildiklerini bizimle paylaşmayı kabul eden Seona halkına misafirperverliği için teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Alma Husić

Bursa-2017

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR.....	xviii
GİRİŞ.....	1
I. HALK BİLİMİN ALANI ve AMACI.....	1
A. YUGOSLAVYA VE BOSNA HERSEK BÖLGESİNDE YAPILAN HALK BİLİM ARAŞTIRMALARI.....	2
II. DERLEME BİLGİLERİ.....	3
A. DERLEMEDE KULLANILAN METODLAR.....	3
B. KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ.....	4
III. MALZEMENİN DERLEME ŞEKLİ ve YAZIYA GEÇİRİLMESİ.....	5
A. MALZEMENİN DERLEME ŞEKLİ.....	5
B. MALZEMENİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN YAPILDIĞI SAHA ve ALAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. BOSNA HERSEK HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	7
A. BOSNA HERSEK COĞRAFİ VE NUFÜS YAPIS.....	7
B. BOSNA HERSEK'İN OSMANLILARIN ÇEKİLİŞİNDEN GÜNÜMÜZE KADAR KISA TARİHİ.....	9
II. SEONA KÖYÜ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	11
A. SEONA KÖYÜNÜN TARİHİ.....	11
B. SEONA KÖYÜNÜN NÜFUSU ve ETNİK YAPISI.....	13
1. KÖYDE YAŞAYAN MÜSLÜMAN ve KATOLİKLERİN İLİŞKİLER.....	14
C. SEONA KÖYÜNÜN İKLİMİ.....	15
D. SEONA KÖYÜNÜN COĞRAFİ YAPISI.....	15
E. SEONA KÖYÜNÜN EKONOMİK DURUMU.....	16
F. SEONA KÖYÜNÜN EĞİTİM DURUMU.....	18
G. SEONA KÖYÜNÜN SOSYAL-KÜLTÜREL HAYATI.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

SEONA KÖYÜN HALK BİLİM ÜRÜNLERİ

I. DOĞUM.....	20
A. ÇOCUK SAHİBİ OLMAYI TEMİNLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE UYGULAMALAR.....	20
B. DOĞUM ÖNCESİ ÂDETLERİ.....	21
1. KISIRLIĞI GİDERME YOLLARI.....	21

a. BİTKİLER VE HAYVANLARLA İLGİLİ OLANLAR.....	23
2. GEBELİĞİN ANLAŞILMASI.....	24
3. DOĞACAK ÇOCUĞUN CİNSİYETİNİ BELİRLEMEDEKİ İNANIŞLAR.....	24
a. ERKEK ÇOCUĞA SAHİP OLMA.....	25
4. DOĞACAK ÇOCUĞUN FİZİKİ YAPISINI ve KARAKTERİNİ ETKİLEDİĞİNE İNANILAN HAMİLE KAÇINMALARI.....	26
5. DOĞUMA HAZIRLIKLAR.....	27
C. DOĞUM ESNASI ADETLERİ.....	28
D. DOĞUM SONRASI ADETLERİ.....	28
1. YENİ DOĞMUŞ ÇOCUKLA İLGİLİ UYGULAMALAR.....	28
2. GÖBEK BAĞI İLE İLGİLİ PRAKTİKLER.....	29
E. ÇOCUĞA İSİM VERİLMESİ.....	29
F. NAZAR DEĞMEMESİ İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR.....	30
G. ÇOCUĞUN SAÇININ VE TIRNAĞININ İLK OLARAK KESİLMESİ.....	30
H. GEÇ YÜRÜYEN, GEÇ KONUŞAN, AĞLAYAN ve UYUYAMAYAN ÇOCUKLAR İÇİN BAŞVURULAN UYGULAMALAR.....	31
İ. BABİNE (DOĞUM SONRASI ZİYARETLERİ).....	32
J. ÇOCUĞUN İLK KEZ EVDEN ÇIKARILMASI (KIRKLAMA).....	33
II. SÜNNET DÜĞÜNÜ ve YAPILAN UYGULAMALAR.....	34
A. SÜNNET MERASİMİ ÖNCEKİ UYGULAMALAR.....	35
B. SÜNNET MERASİMİ ESNASINDAKİ UYGULAMALAR.....	36
C. SÜNNET MERASİMİ SONRAKİ UYGULAMALAR.....	36
III. EVLENME.....	37
A. EVLİLİK BİÇİMLERİ.....	38
1. GÖRÜCÜLÜK.....	38
2. KIZ KAÇIRMA.....	39

B. EŞ SEÇİMİ ve KIZLAR VE ERKEKLERDE ARANAN ÖZELLİKLER.....	41
C. EVLİLİK YAŞI.....	43
D. AŞIKOVANJE (ERKEK VE KIZ TANIŞMA ve BİRBİRİNE YAKINLAŞMAYOLU).....	44
E. EVLİLİK AŞAMALARI.....	45
1. KIZ İSTEME.....	45
2. ÇEYİZ.....	47
F. DÜĞÜN.....	48
1. DÜĞÜN HAZIRLIKLARI.....	48
2. GELİN ALMA.....	49
3. DÜĞÜN SIRASI.....	50
a. NİKÂH.....	51
4. DÜĞÜN SONRASI.....	53
a. GELİNİN EVİNE İLK GİRİŞİ.....	53
b. KINA GECESİ.....	54
c. DVORENJE (GELİNİN DÜĞÜNDEN SONRA BİR KÖŞEDE DURMASI.....	55
d. DÜĞÜN SONRAKİ GELİNİN AİLESİNE YAPILAN ZİYARETLER (MİR)....	56
e. DÜĞÜN SONRAKİ GELİNE İLK ZİYARETLER.....	57
G. YENİ GELİNİN STATÜSÜ ve YENİ ORTAMA KABULENMESİ.....	59
IV. ÖLÜM.....	61
A. ÖLÜM ÖNCESİ.....	63
1. ÖLÜMÜ DÜŞÜNDÜREN ÖN BELİRTİLER ve BUNLARLA İLGİLİ KAÇINMALAR.....	63
B. ÖLÜM SIRASI.....	64
C. ÖLÜM SONRASI.....	64
1. ÖLÜMDEN HEMEN SONRA YAPILAN UYGULAMALAR.....	64

2. ÖLÜM HABERİNİN DUYURULMASI.....	65
3. DEFİN İŞLEMLERİ.....	66
4. NİŞANLAR.....	66
5. CENNAZE.....	67
D. RUHLA İLGİLİ İNANIŞLAR.....	68
E. ÖLÜNÜN EŞYALARI.....	69
F. TEVHİT.....	69
G. BAŞ SAĞLIĞI.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEONA KÖYÜNÜN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

I. ATASÖZÜ VE DEYİMLER.....	73
A. ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN İNCELENMESİ.....	74
B. ATASÖZÜ METİNLERİ.....	76
C. DEYİM METİNLERİ.....	78
II. EFSANELER.....	80
A. EFSANELERİN İNCELENMESİ.....	81
B. EFSANE METİNLERİ.....	82
1. DİNİ EFSANELER / TANRI ve KAHRAMANLARLA İLGİLİ EFSANELER.....	82
a. FRA SİMUN FİLİPOVIĆ'İN İYİLEŞTİRME GÜCÜ I.....	82
b. FRA SİMUN FİLİPOVIĆ'İN İYİLEŞTİRME GÜCÜ II.....	83
c. FRA SİMUN FİLİPOVIĆ'İN İYİLEŞTİRME GÜCÜ III.....	83
2. TARİHİ EFSANELER ve MEDENİYET TARİH İLE İLGİLİ EFSANELER.....	83

3. BAZI YERLER İLE İLGİLİ EFSANELER.....	83
a. SREBRENİK KALESİ I.....	84
b. SREBRENİK KALESİ II.....	84
c. KOPRIĆA KÖPRÜSÜNÜN İNŞA EDİLME EFSANESİ.....	84
4. HARPLER ve FELAKETLER İLE İLGİLİ OLAN EFSANELER.....	85
a. SREBRENİK ve SEONANIN FETHETMESİNİN EFSANESİ.....	85
5. TABİATÜSTÜ VARLIKLAR VE KUVVETLERLE İLGİLİ EFSANELER.....	85
6. CİNLER, PERİLER, RUHLAR İLE İLGİLİ EFSANELER.....	85
a. SEONA KÖYÜNDE SON KATOLİKLERİN MEZARI.....	85
III. FIKRALAR.....	85
A. FIKRALARIN İNCELENMESİ.....	85
B. FIKRA METİNLERİ.....	87
1. ZENGİN ADAM VE DİLENCİ FIKRASI.....	87
2. “ARI KOVANINI KİM ÇALMIŞ?” FIKRASI.....	87
3. “SARAYBOSNALI KAHRAMAN” FIKRASI.....	87
4. “BEN ONU BIRAKIRDIM AMA O BENİ BIRAKMAZ.” FIKRASI.....	88
IV. TÜRKÜLER.....	88
A. TÜRKÜ METİNLERİ.....	92
1. AŞK TÜRKÜLERİ.....	92
a. UYUMAM GECELERİ TÜRKÜSÜ.....	92
b. ANA MUYO’YU GENÇ EVLENDİRDİ TÜRKÜSÜ.....	94
c. AH, ALJOM BENİM TÜRKÜSÜ.....	95
d. ALİJA BİR KIZ İSTEDİ TÜRKÜSÜ.....	96
e. GENÇ OSMAN KALEDE OTURURMUŞ TÜRKÜSÜ.....	97
f. OMER ve MERİMA TÜRKÜSÜ.....	99

g. GÜL ZÜLEYHA TÜRKÜSÜ.....	100
h. BİR KUYU KAZDIM.....	100
i. TUZLA’NIN KIYISINDA YEMYEŞİL ÇAYIR TÜRKÜSÜ.....	101
2. DÜĞÜN TÜRKÜLERİ.....	103
a. TİTREK KAVAK TİTREMİŞ TÜRKÜSÜ.....	103
3. BÖLGELERE ÖZGÜ KONULARI OLAN TÜRKÜLER.....	104
a. YOK SENİN GİBİ ŞEHİR, SREBRENİK, YOK, TRAVNİK’A KADAR YOK TÜRKÜSÜ.....	104
b. BOSNA’M BENİM TÜRKÜSÜ.....	105
c. KEŞKE DURUP BAKABİLSEM TÜRKÜSÜ.....	106
4. GÜRBET VE ASKERLİK TÜRKÜLERİ.....	107
a. GRADAÇAC ŞEHRİNİN BEYAZ KALESİNDEN TÜRKÜSÜ.....	107
b. ŞEHİTLERİN AYRILIĞI TÜRKÜSÜ	108
c. YOL GİDİYOR LATİF AĞA TÜRKÜSÜ	111
V. NİNNİLER.....	112
A. NİNNİ METİNLERİ.....	112

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ BAYRAMLAR, YEMEKLERİ ve GELENEKSEL KİYAFETLERİ

I. DİNİ BAYRAMLAR.....	116
A. BAYRAMA HAZIRLIK.....	116
B. RAMAZAN BAYRAMI.....	117
C. KURBAN BAYRAMI.....	118
II. GELENEKSEL BOŞNAK YEMEKLERİ.....	119

A. BOŞNAK BÖREĞİ.....	119
B. KAPANİCA (RAZLJEVAK).....	120
C. BOŞNAK KAHVESİ.....	120
D. BEY ÇORBASI.....	121
E. ETLİ BAMYA.....	121
F. BOŞNAK KABI.....	121
G. BOŞNAK MANTISI.....	122
H. BOŞNAK TATLILARI.....	122
III. BOSNA HERSEK KIRSAL GELENEKSEL KIYAFETLER.....	123
A. DİNAR BÖLGESİ GELENEKSEL KIYAFETLERİ.....	123
B. ORTA BOSNA HERSEK GELENEKSEL KIYAFETLERİ.....	124
C. POSAVİNA BÖLGESİ GELENEKSEL KIYAFETLERİ.....	125
SONUÇ.....	127
EKLER	130
KAYNAKLAR.....	144
ÖZGEÇMİŞ.....	147

Bibliyografik Bilgiler	Uluslararası	Türkçe
Adı geçen eser	op. Cit	a.g.e.
Sayfa/sayfalar	p./pp.	s.
Milattan önce	BC.	MÖ.
Milattan sonra	AD.	MS.
Ve benzeri	a.s.	vb.
Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler	et. al.	v.d.
Ve saire	etc.	vs.
Basım yeri yok	w. place	y.y.
Basım tarihi yok	w. date	t.y.

GİRİŞ

I. HALK BİLİMİN ALANI ve AMACI

“Folklor” sözcüğün kökeni folk = (halk) ve lore = (bilim)’den gelmektedir, anlamı da halkbilim demektir.¹

Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültür ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir bireşime vardırmayı amaçlayan bir bilim.²

Halkbilim, ilkel zamanların yazılmamış tarihidir. Halkbilimin ilmi görevlerinden biri halkın gelişme evrelerini saptaması ve halkın geleneğinde sağlam ve yaşayabilmesi gereken şeylerin korunmasına çalışmasıdır.

Halkbilimin bir bilim dalı olarak kabul edildiği tarihi olan 1846’dan önce dünyada Homer, Herodot, Sezar, Strabon, Molier, J.J. Rousseau, İbn-i Batutu, Grim Kardeşler, Kaşgarlı Mahmut, Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi gibi kişiler çeşitli edebiyat araştırmaları, anılar, gezi notları biçimindeki yazılarıyla ileride halkbilimi dalının doğacağı görüş ve inancını taşımadan, bilimsel olmayan yöntemlerle önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.³

Eski Yugoslavya’nın bölünmeye başlamasıyla 29 Şubat-1 Mart 1992 tarihlerinde düzenlenen referandumla bağımsızlığına kavuşan ve çalışmamızın alanı olan Bosna Hersek’te yapılmış Halk Bilim araştırmaların sayısı sınırlıdır. Bu yüzden bu konu hakkında yazılı kaynaklarda çok az bilgiye ulaşabildik. Ulaşabildiğimiz bilgiler de genelde Eski Yugoslavya bölgesinde yaşayan Boşnaklar üzerinde yapılmış.

Halk Bilim ve folklor bağımsızlığına yakın zamanda kavuşan Bosna Hersek devletinin kendi milli kimliğini tanımlamasında ve bu kimlik üzerinden kendini tanıtmada önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Dolayısıyla, Bosna Hersek’te bağımsızlık sonrası milli kimliğin inşasında folklorun önemli bir işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür.⁴

¹ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, 2. B, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.15.

² Sedat Veyis Örnek, a.g.e., s.15.

³ Mehmet Yardımcı, *Halk Bilimi*, y.y., t.y., s. 3.

⁴ Zülfikâr Bayraktar, “Bosna Hersek’te Bağımsızlık Sonrası Milli Kimliğin İnşasında Folklorun İşlevi ve Önemi Üzerine”, y.y., y.y., 2013, s. 1.

Bu alanlarda yapılmış halk bilim araştırmalarına gelince, ‘‘Homer Meselesi’’ olarak bilinen araştırma sahası üzerine, XX. yuzyılda yaşayan bilim adamları Milman Parry ve Albert B. Lord tarafından çalışma yapılmıştır.

Milman Parry’nin talebesi Albert B. Lord ile Yugoslavya’yı Homer’in Destanlarını geleneksel bir ozan olarak sözlü kültürde yaratmış olmasını deneysel olarak ispatlayacağı ‘‘epik şiir canlı olarak yařadđı bir laboratuvar’’ olarak seçip derleme çalışmalarına başlamasında ve daha sonra geliştirecekleri kurumsal yapının oluşmasında Slovenyalı halkbilimi Profesörü Matija Murko’nun tavsiye ve çalışmaları önemli yer tutmaktadır.⁵

Milman Parry 1933 yılı yaz aylarında Yugoslavya’da saha çalışmalarına başlar ve Haziran 1934’ten itibaren Eyll 1935’e kadar ğrencisi ve asistanı Albert B. Lord kendisine eşlik eder. Dubrovnik şehrinden başlayarak eski Yugoslavya’nın Novi Pazar, Biyelo Polye, Kolaşın, Gacko, Makedonya, Stolac ve Biha bölgelerinde 16 ay süren bu saha araştırması esnasında Hristiyanlardan (Hırvat ve Sırp) derlenen destanlardan daha uzun ve ‘‘Homer’in şiirlerine stil bakımından daha yakın oldukları için’’ özellikle ‘‘Müslümanlardan’’ (Boşnaklar’dan) 1500’e yakın epik destan metni derlenir.⁶

Milman Parry’nin eski Yugoslavya’da saha araştırmalarına başladıktan sonra sağlığında yayınlanmış tek çalışmasında (1933) Vuk Karadžić’in 19. Yuzyılda derlemelerinden hareketle Homer’in Destanları Güney Slav Destanlarının geleneksel sözlü formüllerle oluşturulması konusunu ele almıştır.⁷

Milman Parry’nin ölümünden sonra, onun geliştirdiği araştırma projelerinin devam ettirmeyi ğrencisi ve asistanı Albert B. Lord stlenir. Lord 1935 yılından, muhtelif aralıklarla eski Yugoslavya’nın yanı sıra, Arnavutluk ve Bulgaristan’ı da kapsayacak şekilde, 1960 yılına kadar sürdürdüğü saha araştırmalarının ve çalışmalarının neticesi olarak 1960 yılında hocasının tasarlayıp yazmaya başladığı kitabın adını taşıyan ‘‘Destanların Söyleyici’’ (The Singer of Tales) adlı kitabını yayınladı.⁸ Albert B. Lord’un araştırmasının konusunu aşıklar ‘‘guslar’’lar oluşturmaktadır.

⁵ zkul obanoğlu, *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1998, s. 142.

⁶ zkul obanoğlu, a.g.e., s. 143.

⁷ zkul obanoğlu, a.g.e., s. 143-144.

⁸ zkul obanoğlu, a.g.e., s. 144.

Albert B. Lord, eski Yugoslavya’da erkeklerin yakın zamanlara kadar en önemli eğlence formu olan epik destanların icra edildiği bağlamları ve icra töresini ise şu şekilde belirlemiştir: Küçük kasabalarda, köylerde ve bazen de (özellikle düğün törenleri esnasında) evlerde icra edilmektedir. Evler dışındaki icralar kahvehanelerde (metinde *kahvehane* kelimesi Boşnakça-Sırpça-Hırvatça söylenişi olan *kafana* şeklinde yer alır) tamamen erkeklerden oluşan bir dinleyici topluluğu (kahvehanelere kadınların girmesi yasaktır) önünde icra edilirler. Destanını icra eden aşık kendisini dinlemeye gelen hatırlı kişileri “hoşlayan/karşılaman” ve ayrılanları “uğurlayan” parçalar söyler.⁹

II. DERLEME BİLGİLERİ

A. DERLEMEDE KULLANILAN METODLAR

Öteki sosyal bilimlerde olduğu gibi, halkbilimsel araştırma ve çalışmalarda da seçilen konuyla ilişkin özgüven ve güvenilir bilgi elde etmek, derlemek için araştırmacısının araştırma yapacağı grubun ya da topluluğun yaşadığı yere giderek çalışmasına alan araştırması denir. Alan araştırmasında “folklorik” kurumlarının etkinliklerini, töreleri, törenleri, olayları, işlemleri, uygulamaları, gösterileri vb. sistemli bir biçimde saptamak ve bunlara ilişkin veriler derlemek için kullanılan tekniklerin başında gözlem (olaya ya da toplumsal yaşama katılarak), görüşme (mülakat), sorukâğıdı (anket) uygulama, kılavuz ya da kaynak kişi kullanma gelir.¹⁰ Bu çalışmanın bir alan araştırması olduğu için araştırdığımız topluluğun yaşadığı mekâna gidilerek bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Seona köyündeki gelenekleri, görenekleri ve uygulamaları doğru bir şekilde derlemek için kullanılan metodlar başında görüşme ve kaynak kişi yöntemi kullanılmıştır.

B. KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ

Araştırma yapılan yerde bir töreyi, âdeti, ürün elde etmekle ilgili bir tekniği, uygulamayı ya da bir beceriyi, bir masalı, efsaneyi, türküyü, kısaca halk yaşamına ilişkin geleneksel kültür varlığını ve zenginliğini iyi bilen ya da bu türden kişilerin seçimine

⁹ Özkul Çobanoğlu, a.g.e., s. 146.

¹⁰ Sedat Veyis Örnek, a.g.e., s. 55.

yardımcı olacak birkaç kişi her zaman bulunur. Bunlara kılavuz ve kaynak kişiler diyoruz.¹¹

Çalışmaya başlamadan önce ilk olarak araştırma alanının bulunduğu bölge hakkında yazılı kaynaklara ulaşılmıştır. Bilgilerine başvurduğum şahıslarla yaptığım röportajların haricinde köydeki insanların yardımıyla ulaştığım ve köy hakkında yazılmış bazı çalışmalar ve kitaplardan da yararlanılmıştır. Bu çalışmada yer alan bölümlerin giriş kısımları yazılı kaynaklara, diğer bütün bilgiler ise sözlü kaynaklara dayanmaktadır.

Çalışmada derlenecek bilgilere ulaşabilmek için ilk olarak doğru kaynak kişilerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Bize bilgi verecek kaynak kişileri seçebilmek ve onlara ulaşmak için köyde bulunan kılavuz kişilerden yardım alınmıştır. Çalışma sırasında kaynak kişilerinin anlattıkları, açıkladıkları ve gösterdikleri bilgilerin doğru ve eksiksiz olmasına dikkat edilmiştir. Bu bilgilere ulaşabilmek için sorulacak sorular önceden hazırlanmış ve bu soruların özellikle kısa, anlaşılır ve açık olmalarına dikkat edilmiştir.

Kaynak kişilerin seçimi, derlenecek bilginin niteliğine göre değişiklik göstermiştir. Örneğin, doğum ve evlenme ile ilgili derleme yaparken sorulan sorular evli, çocuklu, olgun yaşta kadınlara yöneltilirken ölüm geçiş dönemi ve halk edebiyatı ürünleri ile ilgili sorular genellikle erkek kaynak kişilere sorulmuştur.

Bu çalışmada yapılan görüşmelerde toplam 36 kaynak kişi bizimle bilgilerini paylaşmıştır. Kaynak kişilerden 24 erkek, 12 de kadındır. Çalışmamızda yirmi dört erkeğe karşılık sadece on iki kadından bilgi alıp derleme yapmamızın sebebi Seona köyündeki kadınların genellikle daha çekingen olmaları, erkeklerin daha konuşkan ve bildiklerini bizimle paylaşmaya daha istekli olmalarıdır. Bir kaynak kişimiz okuma-yazma bilmemekte, dokuzu ilkokulu bitirmiş, on yedisi lise mezunu, sekizi de üniversite mezunudur. Bize yardımcı olan kaynak kişilerin mesleklerine baktığımızda, aralarında doktor, öğretmen, mühendis, tüccar, şarkıcı, marangoz, demirci, gazeteci, ressam ve çiftçi bulunmaktadır. Kadınların çoğu mesleklerini ev hanımı olarak ifade etmektedirler. Kaynak kişilerin yaşlarına gelince en genç kaynak kişi 1991 doğumlu, en yaşlısı ise 1925 doğumludur.

¹¹ Sedat Veyis Örnek, a.g.e., s. 60.

III. MALZEMENİN DERLEME ŞEKLİ ve YAZIYA GEÇİRİLMESİ

A. MALZEMENİN DERLEME ŞEKLİ

Çalışmada yer alan her bölüm için önce sorulacak sorular hazırlanmış ve gözlem ve görüşme tekniklerinin kullanılması için bütün şartlar sağlanmaya çalışılmıştır. Bundan sonra derlemeler için doğru kaynak kişileri seçilmeye çalışılmıştır. Röportaj yaptığım kişiler başta konuşmaktan çekinseler bile Türkiye’de bir çalışma yaptığımı öğrendiklerinde seve seve yardım etmeye çalıştıklarını vurgulamak isterim. Bu durum Boşnaklar’ın Türkiye ve Türklere karşı sempati duyduklarının bir kanıtıdır. Bunun sebeplerinden biri son yıllarda Seona köyünde yaşanan sel gibi felaketlerinden sonra hasar görmüş yapıların yeniden eski hale getirilmesinde Türkiye’nin maddi desteğinde bulunmuş olmasıdır.

Halk edebiyatı ürünlerinden türkülerin derlenmesi sırasında köyde türkü söyleyebilen ve halk müziği çalgılarını kullanabilen birçok kişinin var olduğu tespit edilmiştir. Onlardan bazıları türkü söylerken ve çalgıları çalarken video kaydı altına alınmıştır. Derleme sırasında video kameranın yanında ses kaydetme, fotoğraf ve video çekme özelliği olan cep telefonu kullanılmıştır.

Bunun gibi teknik malzemelerle örnek olaylar ve mülâkatlar en iyi şekilde kaydedilmeye çalışılmıştır. Fakat çalışmayı yaptığımız sürece. Bu çalışmanın yazım sürecinde genellikle Türkiye’de bulunduğumuz ve sürekli olarak çalışmanın yapıldığı köyü ziyaret edemediğimiz için köydeki düğün, sünnet, cenaze gibi etkinliklerin sadece birkaç tanesine katılmaya ve kayıt altına almaya fırsatımız oldu. Bu nedenle kaynak kişilerle Whatsapp, Facebook ve Skype gibi sosyal ağlar yoluyla da iletişim kurulmuştur ve çalışmanın tamamlanması için gerekli olan bazı bilgilere ve fotoğraflara bu programlar vasıtasıyla ulaşılmıştır. Yine de Bosna’da bulunduğumuz her fırsatta Seona köyünü ziyaret edip gerekli olan bilgiler elde etmeye çalışılmıştır.

Yapılan görüşmelerde çekilmiş fotoğraflar çalışmanın ekler bölümünde yer almaktadır.

B. MALZEMENİN YAZIYA GEÇİRİLMESİ

1992 yılında Yugoslavya'dan ayrılan Bosna Hersek folkloru hakkında yazılı kaynaklarda az bilgile ulaşılmıştır. Ulaştığımız bilgilerin de Boşnakça olduğundan yazılı ve sözlü kaynaklardan derlediğimiz bilgileri yazıya geçirmemiz uzun zaman almıştır.

Tecrübe ve bilgilerine başvurduğum şahıslarla ettiğimiz sohbetleri cihaza kaydettikten sonra Boşnakçadan Türkçeye çeviri yaparak çalışmaya aktarılmıştır. Çalışmamızı Türkçe yazdığımız için bazı kişi ve yer isimlerini Türkçe yazı ve konuşma dilinin özelliklerini dikkate alarak vermeye çalıştık.

Çalışmamızda derlemeye çalıştığımız türküleri Türkçeye çevirerek hem kafiye özelliklerini hem de anlamlarını koruyarak yazmaya dikkat edilmiştir. Fakat bazı kelimeler için Türkçede birebir karşılığı olmadığı için bazı yerlerde de anlam bütünlüğü koruyarak Türkçedeki yakın anlamlı kelimelere çeviri yapmak zorunda kalınmıştır.

Birinci Bölüm

ÇALIŞMANIN YAPILDIĞI SAHA ve ALAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. BOSNA HERSEK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. BOSNA HERSEK COĞRAFİ ve NÜFUS YAPISI

Bosna-Hersek Avrupa kıtasının güneybatı, Balkan yarımadasının ise kuzeybatısında yer almaktadır. Neretva nehrinin denize döküldüğü mevkiide 20 km.lik bir toprak parçası ile denize ulaşır, ancak limanı yoktur. Kuzey ve batıda Hırvatistan, doğuda Sırbistan, güneydoğuda ise Karadağ tarafından çevrelenmiştir.¹

Bosna Hersek'in Avrupadaki Yeri

¹ İsmet Demir Hacı Osman ve diğerleri, Bosna Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1992, s. 3.

Araştırmanın konusu olan Bosna-Hersek Avrupa coğrafyasında kendine has bir tarih barındıran, doğal sınırlarının da etkisiyle sınırları çok eskiden şekillenen bir ülkedir. Özellikle farklı dinlerin zamanla etnik isim haline geldiği ve bu toplulukların bir toprakta bu kadar uzun süredir beraberce yaşamasıyla ayırt edilen Bosna-Hersek'in yüzölçümü 50 bin kilometre, kare nüfusu ise 4,5 milyondur. Bosna Hersek'in yüzölçümü Ankara vilayetinin 2 katı kadar olurken, nüfusu Ankara'nın toplam nüfusu kadardır. Bosna ismi cumhuriyeti sulayan Bosna ırmağından gelir. Cumhuriyet'in başkenti kendi dillerinde Sarajevo'dur (Türkçe Bosnasaray'dan gelir, Türkçe yazında kullanılan Sarayevo ve Saraybosna'nın Boşnakçada söylenişidir). Şehir, Osmanlı akıncılarınca kurulmuştur.

Bosna Hersek'te aynı dil, değişik dialektler şeklinde kullanılır. Yüzyıldır ulusal sorun sebebiyle Sırpça, Hırvatça ya da Boşnakça olarak tarif edilen diller aslında çok az farklılıkla aynı dildir.² Boşnak dili aslında Sırp-Hırvat dilinin bir "ağızı" durumundadır. İslâmî tabir ve istilâhların girmesiyle zenginleşmiştir. Osmanlı döneminde Boşnakçaya girmiş olan Türkçe, Arapça, Farsça kelimelerin etkisi ve yoğunluğu 1918'den sonra azalmaya başlamıştır. Müslüman Boşnak şairlerden Bayezid Ağaoğlu Derviş Paşa (ö.1603) ile Mehmed Nergisî (ö.1635) şiirlerini Türkçe yazmışlardır. Bosnalı Ahmed Sudî (ö.1596) ve Mostarlı Şeyh Fevzî (ö.1747) ise daha çok Farsça'yı kullanmışlardır. Hem Türkçe hem de Boşnakça yazan Saraybosnalı Hasan Kaimî (ö.1691) ve Üsküf-i Bosnevî (ö.1650) de Bosna'nın yetiştirdiği önemli şairlerdendir. Ayrıca Bosna-Hersek'te Müslüman yazarların çoğu İslâm hukuku, devlet idaresi ve tarih konusunda eserler vermişlerdir.³

Bosna-Hersek'te etnik olarak üç ana grup mevcuttur. Bu gruplar, aynı Slav kökenden gelmesine rağmen mezhep, din ve kültür farklılığı sebebiyle Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırp ve Katolik Hırvatlar olarak birbirlerinden tamamen ayrılmışlardır.⁴ 1921 tarihinde Yugoslavya'nın kuruluşundan sonra yapılan nüfus sayımında Bosna-Hersek'teki Müslümanların sayısı 612.137 (genel nüfusa oranı %31.12); 1931 senesindeki Müslüman nüfusu ise 716.584 (% 30.92) olarak kaydedilmiştir. Bosna-Hersek Hükümeti'nin verdiği son yıllara ait nüfus bilgileri ise şöyledir:

Müslümanlar 1.889.122 (%43.41)

² Yasin Şafak, *Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması*, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2010, s. 4.

³ İsmet Demir Hacı Osman ve diğerleri, a.g.e, s. 25.

⁴ İsmet Demir ve diğerleri, a.g.e., s. 4.

Sırlar 1.367.155 (%31.25)

Hırvatlar 753.242 (%17.22)

Diğerleri 354.860 (% 8.11)

Toplam. 4.374.379 (%100)⁵

1992 yılında bağımsızlığına kavuşan Bosna Hersek'te 1992–1995 yılları arasında yaşanan savaş nedeniyle yaklaşık 2,2 milyon kişi savaş öncesi evlerini terk etmiştir. Bunların içinden 1,2 milyonu 100'den fazla ülkeye sığınmış, geri kalanı ise Bosna-Hersek sınırları içinde yerinden edilmiş statüsüne girmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verileri, Bosna-Hersek'te günümüze kadar sadece bir milyonun üzerinde insanın savaş öncesi evlerine geri döndüğünü göstermektedir. Bir başka ifadeyle, Bosna savaşı yüzünden evlerini terk edenlerden sadece yarısı eski ikamet yerlerine geri dönmüş bulunmaktadır.⁶

B. BOSNA HERSEK'İN OSMANLILARIN ÇEKİLİŞİNDEN GÜNÜMÜZE KADAR KISA TARİHİ

Karadeniz ve Akdeniz'in kesiştiği Stratejik bir noktada bulunan Balkanlar, Avrupa'yı Doğuya bağlayan eski kıtanın uzantısı durumundadır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının Doğu Akdeniz'de kesiştiği bir bölgede yer alan Balkanlar, bu konumuyla tarihin tüm dönemlerinde jeo-stratejik bir öneme sahip olmuştur. Tarihe, imparatorluk adıyla geçen sınırlı sayıda devlet arasında yerini alan Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi mirası sayılabilecek Balkan toprakların üzerinde, bugün 30'dan fazla devletin yer aldığı görülmektedir ki Bosna Hersek de bunlardan biridir.⁷ Yaklaşık beş asır Osmanlı himayesinde kalan Bosna Hersek'le Türkiye arasında tarihî, kültürel ilişkiler dışında o dönemde kurulmuş olan iyi ilişkilerin, iki millet arasında duygusal bir bağ oluşturduğu görülmektedir. Türk kültür tarihinin izlerini taşıyan Bosna Hersek'le Türkiye arasındaki ilişkiler, 1909'da resmi anlamda kesilse de sosyo-kültürel anlamda hâlâ güçlü bir şekilde

⁵ İsmet Demir ve diğerleri, a.g.e., s. 6.

⁶ Erhan Türbedar, *Balkanlar'da Nüfus Sayımları ve Kimlik Tartışması*, y.y., TEPAV, 2011, s. 2.

⁷ Yusuf Ziya Sümbüllü, *Boşnak Halk Efsaneleri*, y.y., Fenomen Yayınları, 2010, s. 16-17.

devam etmektedir.⁸ Bosna'nın Osmanlı Devleti tarafından fethinden sonra toplumsal yapıdaki köklü değişimler, sancısız olurken, paralelinde meydana gelen din değişikliği ve iktisadi gelişme Bosna halkı için yeni bir dönem başlatmış. Osmanlı döneminde halk kültürü ve kiliseye bağlı edebiyat ile sanat alanında ve günlük yaşayışta kuvvetli etkisi olmuştur. Böylece yerli halk kültürü, Türk- İslam kültürü ile temasa geçerek zenginleşmiştir.⁹

1463'te Fatih Sultan Mehmet (1432-1481) döneminde Osmanlı sancağı oluşundan, 1908 yılında Abdülhamit (1842-1918) döneminde hukuki anlamda Osmanlı Devleti'nin elinden çıkışına kadar Osmanlı himayesinde kalan Bosna Hersek'te iki millet arasında tarihi, sosyal ve kültürel zeminde ilişkiler kurulmuştur.¹⁰

Bosna Hersek ile olan resmi bağların kopmasından sonra, bu ülke Avusturya Macaristan (1908- 1918), Yugoslavya'ya (1918-1941/1945-1992) bağlanmış; 1941-1945 yılları arasında II. Dünya Savaşı'na dâhil edilmiş, sürekli olarak var olma mücadelesi veren Bosna Hersek, nihayet 6 Nisan 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir.¹¹ Bağımsızlık kararı ardından, Nisan 1992'de Birleşmiş Milletler'e üye olan Bosna Hersek'te, 1992-1995 yılları arasında çok büyük kayıplara neden olan bir iç savaş yaşanmıştır. Aralık 1995'te imzalanan Dayton Barış Antlaşması ile sona eren bu savaşın ardından ülke, Boşnak ve Hırvatlar'ın yoğun olarak yaşadığı Bosna-Hersek Federasyonu(%51-FBİH) ve Sırp'ların yoğun olarak yaşadığı Sırp Cumhuriyeti (%49-RS) olmak üzere iki entiteye¹² ayrılmıştır. Bosna Hersek, dün olduğu gibi bugün de Boşnak, Hırvat ve Sırp, üç kurucu halktan meydana gelmektedir.¹³

⁸ Nilgün Aydın, "Bosna Hersek'ten Anadolu'ya Uzanan Kültür Köprüsü: Konya Selçuklu Bosna Hersek Mahallesi", Konya, Selçuk Üniversitesi, t.y., s. 2.

⁹ Yusuf Ziya Sümbüllü, a.g.e., s. 23-24.

¹⁰ Nilgün Aydın, a.g.m., s. 2.

¹¹ Nilgün Aydın, a.g.m., s. 2.

¹² Belli bir toprak parçası üzerinde aynı dili konuşan aynı yaşam kültürüne sahip insan grubunun oluşturduğu ülkenin bir bölümüne verilen isim. 1992-1995 yılları arasında gerçekleşen Bosna iç savaşını bitiren Dayton Barış Antlaşması kararıyla ülke iki entiteye ayrılmıştır (Sırp Cumhuriyeti ve Boşnak-Hırvat Federasyonu)

¹³ Yusuf Ziya Sümbüllü, a.g.e., s. 17., s.18.

II. SEONA KÖYÜ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. SEONA KÖYÜNÜN TARİHİ

Seona köyü hakkındaki yazılı kaynaklar 250 yıl öncesine aittir, fakat bu köyün 250 yıllık bir geçmişe sahip olduğunu göstermez. Muhtemelen Seona köyünün tarihi çok daha eski yıllara dayanmaktadır.

Seona köyü, Bosna Hersek'in bütün önemli tarihsel gelişim aşamalarına şahit olmuştur. Bu köyde hayatlarını sürdüren Müslüman yerlilerin anlattıklarına göre Seona köyü eskiden Katoliklerin yoğun olarak yaşadıkları bir köydür.

Hristiyanlık, Bosna Hersek'te 14. yüzyılda yayıldığı ifade edilmektedir. Özellikle Orta Çağ'da ve Osmanlı hâkimiyetinde geçen zamanlarda (15 yy.'dan-19 yy.'a kadar) Hristiyanlar bu bölgede hem dini hem de siyasi açıdan şiddetli çatışmalar yaşamıştır. Hristiyanların yaşantılarının izlerini taşıyan pek çok eser bu köyde yer almaktadır. Uzun yıllar boyunca tamamen bir Müslüman köyü kimliğine bürünen Seona Köyü'nde birkaç tane de olsa Hristiyan isimlerini taşıyan bazı yerler bulunmaktadır. Örneğin günümüzde köyün en büyük su kaynağı olan "Hambari" köy halkı tarafından bugün de "Mara'nın Su Kaynağı/ Marinac" şeklinde adlandırılmaktadır. Diğer su kaynaklarının çoğu da Hristiyan ismi taşımaktadır.¹⁴ Seona köyünde yaşamış Katolik nüfusun, tam olarak nedeni bilinmese de Bosna'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesi ve hemen akabinde başlayan İslam dininin yayılma sürecinin etkisiyle köyden ayrıldıklarına ifade edilmektedir.

Uzun bir tarihi geçmişe sahip Türk ve Boşnak toplumları arasındaki kültürel etkileşim sonucu, kültürel anlamda bazı izlerin kalıcı olduğu ve halen günümüzde Bosna'da sürdürüldüğü, bazı kültürel izlerin ise Boşnaklar'ın tarihi gelişimi içinde değişik toplumların etkisiyle unutulduğu veya farklılaştığı görülmektedir. Balkan ve Bosna halkı, İslam kültürü ve uygarlığı ile Türkler ve Türkçe aracılığıyla temas kurmuşlardır. Bu sebeple Türk ve Türkleşme deyimleri, İslam ve Müslümanlaşma ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Hatta Balkanlarda ve Bosna'da Müslüman ve Türkleşme kavramları birbirlerine paraleldir. Boşnaklar arasında Türk kültürü, Müslümanlık ve Osmanlılık aynı anlamda kullanılır. Osmanlıların Bosna'ya gelişinin özellikle nüfusun etnik yapısına iz bıraktığını söyleyebiliriz. Aynı şekilde yüzyıllarca Katolik bir köy olan Seona Köyü kültürüne ve halkının yaşam tarzına ciddi anlamda etki ettiğini söyleyebiliriz.

¹⁴ Stjepan Pavić, *Sluga Božji Fra Simun Filipović*, Sarajevo-Zagreb, Svjetlo Rijeci, 2004, s. 12.

1463 yılında Osmanlı'nın Bosna'yı fethetmesiyle Bosna'nın İslamlaşması başlamıştır. Bu konuda yapılan yeni çalışmalar, İslamlaşma sürecinin asırlarca sürdüğünü ve Bosnalı soyluların yanı sıra köylüleri de kapsadığını göstermektedir. Köylüler arasında İslam dininin yayılmasında, yeni kültürün merkezleri olan şehirler önemli rol oynadılar.

Bosna Kralığı'nın Osmanlı hâkimiyeti altına girmesiyle Türkler ciddi bir şekilde Hırvatistan Kralığı'nın doğu sınırlarını tehdit etmeye başlamış ve bu sebeple Hırvat-Macar Kralı Matija Kovrin Türklerden o bölgeyi alıp orada Jajce ve Srebrenik banlıklarını kurmuştur.¹⁵ Srebrenik banlığı içinde Seona köyü de yer almıştır.

Bosna'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle, Venedik, denizden ve karadan tehdit edilir hale gelmiştir. Venedikler bundan dolayı aynı tehlikeyi yaşamaya başlayan Macarlar ile ittifak yaparak 1463 senesinde Bosna üzerine taarruza geçmişlerdir. Taarruzun kış mevsiminde yapılması ve Osmanlı kuvvetlerinin yeterli yardım alamamasından dolayı Bosna'nın merkezi olan Jajce ile Srebrenik Macarlar tarafından ele geçirilmiştir. 1512 yılında Srebrenik banlığı¹⁶ yine Osmanlı hâkimiyeti altına geçmiştir.

Seona köyündeki en yaşlı yerlilerin anlattıklarına göre, bu bölgelere Osmanlılar gelince Hristiyanlar Türklerden Ratiş Tepesi'nde dua etmek istediklerini belirtmişlerdir. Hristiyanlar bu bölgelerden gittikten sonra da Müslümanlar her sene 6 Mayıs'tan itibaren 7 hafta boyunca her pazartesi Ratiş Tepesi'nde¹⁷ dua etme geleneğini sürdürmüşlerdir.

Ratiş Tepesi'ndeki dua etme gelenekleri, Slav zamanlarından, İslam gelenek ve inançlarına kadar devam ettirilmiştir. Bu tepede o yıllarda köydeki din adamları tarafından din dersleri de verildiği bilinmektedir. Bu dini oluşumlara, din ve kültür merkezleri olan Tuzla ve Gračanica'dan ulema ve aydınlar da katılırdı. Bu yerlere daha uzak bölgelerden gelenler olduğu gibi Ratiş Tepesi'nin çevresindeki Gračanica, Srebrenik ve Lukavac bölgelerinden de çok sayıda insan katılmaktadır.¹⁸

Boşnaklar eski çağlardan beri özellikle de yağmur dualarını¹⁹ tepelere çıkararak yapmaktadır. Yağmur dualarının nehirlerin yanında yapıldığı da görülmektedir. Osmanlı

¹⁵ Stjepan Pavić, a.g.e., s. 15.

¹⁶ Banlık (Osmanlı döneminde Macaristan, Slovenya dolaylarındaki sancak beylerinin ünvanı ya da onların yönetikleri toprak. Bosna'da bu unvan ilk olarak Jajce ve Srebrenik banlığında ortaya çıkıyor.)

¹⁷ Ratiş Tepesi de dua yerlerinden biridir. Ratiş daha küçük ve alçak, Kuzey ve Kuzeydoğu Bosna'nın dayandığı bölgede yer alan dağdır.

¹⁸ Enes Kujundzić, *Bošnjačka Tradicijska Kultura: Uspomenar*, Sarajevo, LAPIS kitapevi, 2009, s. 216-217.

¹⁹ Bir istek duası olan yağmur dualarının kökeni arkaik ve geleneksel toplulukları, mitosların ritüel davranışlarına, insana ve insan topluluklarının hayatlarını yöneten kurallar ve kurumlar ilişkisine dayanır.

idaresinin son yıllarında Bosna vilayeti yedi farklı sancağa ayrılmıştır. Bosna Hersek'in sınırları içinde bulunan Zvornik Sancağı, Zvornik şehrinin 1462 yılında II. Mehmet tarafından fethedilmesinin ardından kurulmuştur. Srebrenik şehri ve Seona köyü onun sınırları içine girmiştir.

B.SEONA KÖYÜNÜN NÜFUSU ve ETNİK YAPISI

Bosna'da savaştan önce 1991 yılında yapılan son genel nüfus sayımına göre Seona köyünde toplam 834 kişi vardır. 2013 yılında yapılmış son genel nüfus sayımının istatistik kurumu tarafından açıklanan ön (gayri resmi) sonuçlarına göre Seona köyü'nde 853 kişi nüfusa kayıtlıdır.²⁰

Seona Köyü Nüfus Yapısı

Nüfus Sayımın Yılı	1991
Boşnaklar	828
Hırvatlar	0
Sırpalar	0
Yugoslavlular	5
Diğer ve Bilinmeyenler	1
Toplam	834 kişi

Ataları çok eski zamanlarda Seona'ya yerleşen ve günümüzde hâlâ yaşantılarını bu köyde sürdüren aileler vardır. Bugün Seona köyünde yaşayan ve bu köydeki tarihleri çok eskilere dayanan Nurković ailesinin Türkiye'den, Omerčić, Fazlić, Kadić, İmsirović, Bekrić ve Bećirović ailesinin Budim'den, Selimović ailesinin Trebinje'den ve Dorić ailesinin Dubrovnik'ten (Hırvatistan) buraya yerleştikleri bilinir.

Hristiyan ailelerine gelince; Zvornik Sancağı'nda 1533 yılında yapılan nüfus sayımının sonuçlarına göre Seona'da 55 Hristiyan ailenin yaşadığı görülmektedir. Türkler'in bu bölgelere geldiklerinde Hristiyanları köylerinden ovalara ve daha düz alanlara kovduklarına inanılmaktadır. Seona köyünden kovulmuş Hristiyanlar Tinja nehrinin sol

Yağmur yağdırma törenlerinin belli bir zamanı yoktur. İnsanlar geciken yağmurların yağmasını sağlayarak kitliği ve kuraklığı önleme amacıyla dua eder. Yağmur duası kuraklığı gidermek için doğaüstü güçlere doğrudan ya da onlara yakın olduğu düşünülen güçler aracılığıyla dolaylı bir biçimde ilişki kurarak yağmur yağması için uygulanan dinsel büyüsel bir ritüeldir.

²⁰ [https://hr.wikipedia.org/wiki/Seona_\(Srebrenik,_BiH\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Seona_(Srebrenik,_BiH)), (03.11.2016)

tarafına yerleşmişlerdir. Fakat, Hristiyanlar'ın Seona bölgesini tamamen terk ettiklerini söyleyemeyiz. 1742 yılında Seona'da 6 Hristiyan ailesi, 20 sene sonra ise 7 Hristiyan ailesi yaşadığı belirtilmektedir.

1. Köyde Yaşayan Müslüman ve Katolik'lerin İlişkileri

Bazı araştırmacılara göre Bosna'nın farklı milletleri içinde barından köylerinde, köy halkının yaşadıkları bölgelere dikkat edildiğinde homojen bir yerleşim alanı karşımıza çıkmaz. Yani köy sakinleri hangi milliyete sahipse o milliyetten insanlarla iç içe yaşamaya özen göstermiştir. Bu sebeple her bir Bosna köyü kendi içinde Sırp, Hırvat ve Boşnaklar'ın yaşadığı üç bölgeden oluşmaktadır.

Köydeki Müslüman aileleri köklerinin o köyden ya da Bosna'nın başka bölgelerinden geldiğini düşünmekte iken Katolik aileler köklerinin Dalmacya'ya (Hırvatistan) kadar uzandığına ve atalarının Osmanlı İmparatorluğu zamanında bölgeye geldiklerine inanmışlardır.²¹

Seona köyünde yaşayan Müslüman ve Hristiyan aileler sık sık birbirlerini ziyaret ederlerdi. Bazı özel durumlarda birlikte resmi ziyaretlerde de bulunurlardı. Bu ziyaretler asker uğurlaması, eve gelin gelmesi, kızın evlenmesi, doğum, hastalık ya da ölüm gibi bir aile için çok büyük önem taşıyan günlerde yapılırdı. Herhangi bir ölüm durumunda cenaze evine gitmemek çok büyük bir ayıp olarak düşünülürdü. Müslümanlar, Hristiyan bir ailenin evine ziyarete gitme konusunda kendilerini rahatsız hissetseler bile köydeki bütün insanlar hangi dine bağlı olursa olsun komşularının sevinçlerini ya da acılarını paylaşmak adına ortak hareket ederlerdi. Dini bayram ya da kutlamalarda ise iki grup farklı hareket ediyor herkes kendi dinine ait etkinliğe katılıyordu.

Köyde ikamet eden Müslüman ve Hristiyan kadınların giyim tarzları arasında bazı farklılıklar vardı. Örneğin "dimije" adı verilen şalvarları hem Müslüman kadınlar hem Hristiyan kadınlar giyerken, Müslümanlarınki rengarenk Hristiyanların ise genelde siyah renkteydi. Boşnak kadınlarda eski zamanlarda sıkça görülen ve yöresel bir kıyafet olan dimije zamanla Müslüman kostümü olarak anılmaya başlamıştı. Bazılarına göre geri kalmışlık ve Oryantalizm'i çağrışırsa da Müslümanların kolektif kimliğini ilk bakışta belli eden tek sembol olduğu için Müslümanlar arasındaki önemi gün geçtikçe artmıştır.²²

²¹ Enes Kujundžić, a.g.e., s. 55-56.

²² Enes Kujundžić, a.g.e., s. 79.

Şalvar, bol ve rahat bir kıyafet olduğundan dolayı kırsal alanlarda bağ, bahçe ve tarla işleri ile uğraşan özellikle yaşlı kadınlar tarafından hâlâ kullanılmaktadır.

Kahve ziyaretleri evli kadınların en önemli sosyal aktivitesi olmasının yanında Müslüman ve Hristiyan toplumlarının bütünleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. O dönemlerde köydeki kadınlar arasında yapılan kahve ziyaretleri günümüzde de aileler arasındaki en önemli iletişim etkinliğidir. Erkekler çoğu zaman köyün dışında vakit geçirdikleri için, köyde yaşanan gelişmelerden onları haberdar etme ve Müslüman toplumunun değerini koruma görevi kadınlara düşmektedir.

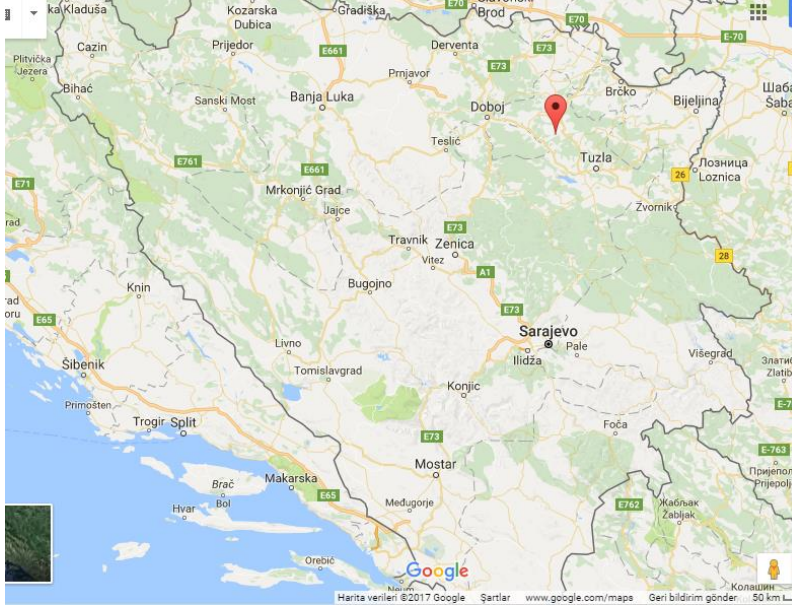
C. SEONA KÖYÜNÜN İKLİMİ

Seona köyünde karasal iklimin etkisi altındadır. Yazları sıcak, kışları soğuk iklime sahiptir. Hava sıcaklığı en sıcak aylar olan Temmuz ve Ağustos'ta 40 dereceye kadar çıkarken, en soğuk aylar olan Aralık ve Ocak'ta ise -15 dereceye kadar düşmektedir. Sıcak bir iklim hâkim olmasına rağmen fazla yağış görülmektedir. En sıcak aylarda bile yağış miktarı oldukça fazladır.

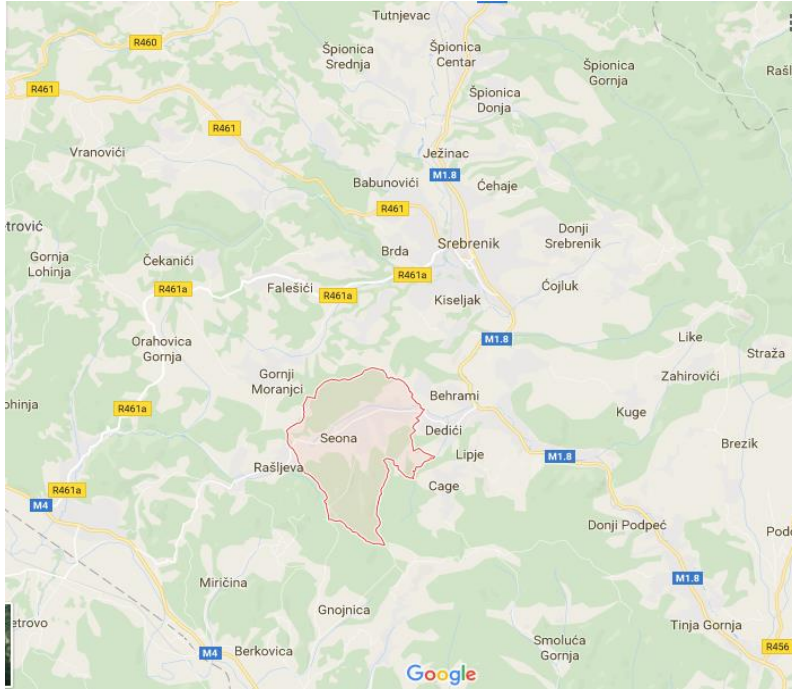
D. SEONA KÖYÜNÜN COĞRAFİ YAPISI

Seona, Bosna Hersek Federasyonu'nda, Srebrenik Belediyesi'nin içinde yer alır. Bir köye nazaran oldukça yoğun bir nüfusa sahiptir. Bu güzel ve gelişmiş köy Tuzla Kantonu'nda bulunan Srebrenik Belediyesi'nin güneydoğu bölgesinde, Ratiš Tepesi'nin altında yer almaktadır. Son zamanlarda köy halkı aşağıdaki alanlara yayıldığı için Dedići köyü ile Seona köyünü ayıran sınırlar neredeyse ortadan kalkmıştır. Köyün güneyinde Rašljeva ve Gronji Moranjci köyleri, kuzeyinde Duboki Potok, Dedići ve Cage köyleri bulunmaktadır.

Seona köyü 40 40' 11' kuzey paraleli 18 28' 33' doğu meridyeni üzerinde yer almaktadır.

Bosna Hersek Haritası ve Seona Köyü'nun Yeri

Seona Köyü (www.googlemaps.com)

E. SEONA KÖYÜNÜN EKONOMİK DURUMU

Uzun yıllardan beri Seona, bulunduğu bölgenin din, kültür, eğitim, sağlık ve ekonomi anlamında merkezidir. Köye elektrik ilk kez 1962 yılında getirilmiştir; içme suyu şebekesi ise 1973 yılından bu yana köyde mevcuttur. Eskiden Seona'nın içinden iki ana

karayolunun geçmesi, bu köyün, ticari, dini ve kültürel bir merkez olmasını sağlamıştır. İlk zamanlar bu yollar yürüme mesafesi olarak çok uzun ve tehlikeliyken sonrasında yolların etrafına hanlar ve kahvehaneler inşa edilerek tehlike biraz olsun azaltılmıştır. Türk makamları bölgeye gelince insanları korumak amacıyla yol üzerine karakollar kurmuşlardır. Bahsettiğimiz ticaret yapılan karayolları, o zamanlarda Seona yerlileri için farklı zanaat olanakları sağlamıştır. Bu sayede köyde ilk dükkânlar, demir atölyeleri, marangozlar, fırınlar, kahvehaneler ve mağazalar açılmıştır. Bu zanaatlar Seona yerlileri tarafından günümüze kadar devam ettirilmiş, fakat sayıları günden güne azalmıştır. Günümüzde köy içerisinde birkaç demirci, marangoz ve ayakkabı tamircisinden başka zanaatkârın bulunmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ulaşımı kolaylaştırmak için köyden geçen Tinja nehrinin üzerine halk arasında KoprićaMost olarak bilinen tahta bir köprü yapılmıştır.

Günümüzde köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olmasına rağmen, bu köyü özel yapan şeylerden biri köyün eğitim seviyesinin yüksek olması ve çok sayıda kadı, hafız, muallim, belediye başkanı yetiştirmiş olmasıdır. Seona'da yaşayan halk eskiden olduğu gibi günümüzde de ticaretle uğraşmaktadır.

Çoğu aile tarım ve hayvancılık ile geçimlerini sağlamaktadır. Köyde çiftlik hayvanlarına sahip olup onları yetiştirebileceği ya da samanları koyabileceği araziye sahip olmayanlar ile arazi sahipleri arasında "kesim" adı verilen takas sistemi uygulanmaktadır. Örneğin, arazi sahipleri hayvan sahiplerine arazilerini belli bir süreliğine kiraya verir, karşılığında süt ve yumurta alırlar.

Yetişkin erkek nüfus vasıflı ve vasıfsız işçilerden oluşur. Elektrikçi, kaynakçı, marangoz, bekçi ve kamyoncu en sık rastlanan mesleklerdendir. Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında yaptıkları işlere bakıldığında pek bir fark yoktur hatta aynı fabrika ve şirketlerde çalıştıkları da sıkça görülmektedir. Mevsimlik işçi olarak Almanya'ya giden ve belirli bir süre sonra geri dönenlerde vardır.

Seona'daki kadınların durumu erkeklere göre biraz farklıdır. Tarım alanında ve ev işlerinde önemleri çok büyüktür. Bazı kadınlar evlenene kadar ya da çocuk sahibi olana kadar çalışırlar. Evli olup belirli bir işi olmayan kadınlar komşuları için dikiş nakış yapıp böylelikle para kazanırlar. Ayrıca kadınlar ev ihtiyaçlarını karşılayabilmek için evlerinin önündeki bahçelerde sebze ve meyve yetiştirirler. İneklerin sağılması ve sağılan sütle peynir yapılması geleneksel kadın işi olmasıyla beraber, genelde evdeki yeni geline

yaptırılan bir iştir. Erkekler ise kadınların üstesinden gelemediği erkek gücüne ihtiyaç duyulan durumlarda eşlerine yardım ederler. Köyde at ve traktöre sahip çok fazla insan olmadığı için ihtiyaç duyulması halinde at ve traktör sahiplerinden para karşılığı yardım talebinde bulunurlar.

Daha büyük topraklara sahip olanlar genelde daha fazla hayvana da sahiptirler. Belli bir araziye ya da hayvana sahip olmak köyde itibar kazanma yöntemlerindedir. Süt, peynir ve kaymak fazlalığı inek sahibi olmayan köylülere satılır.²³

F. SEONA KÖYÜNÜN EĞİTİM DURUMU

Seona köyü eskiden beri din, eğitim ve ekonomi anlamında etrafındaki köylere ve hatta çevresindeki coğrafyaya örnek olmuştur.

Köyde ilk açılan iki sınıflı mektepte latin alfabesi eğitimi ile okuma yazma öğretilmeye başlanmıştır. II. Dünya Savaşından sonra bu eğitime altı sınıflı bir okul açılarak devam edilmiştir. Günümüzde de bu eğitim sürdürülmektedir. Bosna'nın bu bölgesinin gözardı edildiği zamanlarda, köydeki insanların eğitime olan pozitif bakış açıları ve ilgileri dikkat çekicidir. Seona'da mektepler, camiler ve okullar ilk din eğitiminin verildiği ve okuma yazma alışkanlığının kazanıldığı yerlerdir. Seona mekteplerinde 1912 yılından itibaren Arap alfabesi yerine Latin alfabesi öğretilmeye başlanmış ve ana dil olarak Boşnakça tercih edilmiştir. 1928 yılına kadar Seona bölgesinde herhangi bir eğitim kurumu yoktu ve inşa edilmesi için kimse girişimde bulunmuyordu. Köy içinde din eğitimi yanında okuma yazma dersleri veren tek eğitim kurumları mekteplerdi. Seona'daki bu mektepler diğer köylerdeki mekteplerden daha üst seviyedeydiler. Öyle ki, Seona'daki mekteplere gidebiliyor olmak bir ayrıcalık olarak görülüyordu.

1932 yılında Smreka bölgesinde en önemli bölgesel eğitim kurumu olan ilk anaokulu açılmıştır. Bu dört sınıflı anaokulunun açılışı çevredeki diğer köylere de örnek olmuş ve diğer köylerde de bu okulların açılması ile birlikte daha fazla çocuğun eğitim alması sağlanmıştır. Günümüzde Seona'da farklı mesleklerin akademik eğitimlerini almış birçok kişi Bosna Hersek'in her tarafında olduğu gibi yurtdışında da hayatlarını sürdürmekte böylece hem yaşadıkları yerlerin hem de doğdukları yerin gelişmesine katkı sağlamaktadırlar.²⁴

²³ Hazim Hodžić, Mustafa Nurkanović, İshak Osmanović, *Seonjački Alimi i Škole*, Seona, y.y., 1999, s. 10.

²⁴ Hazim Hodžić, Mustafa Nurkanović, İshak Osmanović, a.g.e., s. 11.

Günümüzde Seona köyündeki tek okul 1929 yılında açılmış olan ilk dört sınıflı okul olan Duboki Potok Okulu'dur. Bu okul, bölgedeki merkez okuldur. Duboki Potok Okulu'nun dört tane şubesi vardır; bir şubesi merkez okuldan 4 km uzaklıkta bulunmakta ve yine Seona köyü sınırları içerisindedir. Duboki Potok Okulu merkez okul ve 4 şubesi ile birlikte Seona köyü de dâhil olmak üzere toplam 11 köye hizmet vermektedir.

G. SEONA KÖYÜNÜN SOSYAL-KÜLTÜREL HAYATI

Seona çok uzun yıllardır bölgenin dini merkezi olduğu için, etraftaki köyler için de bu açıdan önemi büyüktür. Günümüzdeki köyde bulunan en yeni ve merkez camisinin yerinde 18.yy'ın ikinci yarısında inşa edilmiş eski bir cami bulunuyordu. Cami 2015 yılında Bosna Hersek'te yaşanan büyük toprak kaymasında hasar görmüştür. Aşırı yağmur ve sel sebebiyle oluşan hasarların giderilmesi için Türk hükümeti maddi yardımda bulunmuştur.

İkinci Bölüm

SEONA KÖYÜ HALK BİLİM ÜRÜNLERİ

I. DOĞUM

İnsan yaşamının önemli bir evresi olan doğum, bütün toplumlarda mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Yaşamın başlangıç noktası olan doğum, yüzlerce âdetin, inanışın uygulandığı bir dönemdir. Gebe kadının gebeliğinin başlangıcından doğuma kadar geçen sürede pek çok âdete, inanışa, geleneğe, göreneğe göre hareket etmesi ve onlara ayak uydurması beklenir.¹ Geçiş dönemlerinin birincisi olan doğum, Boşnaklar'da her zaman büyük sevinçle karşılanırdı. Çalışmanın bu bölümünde üzerinde araştırma yaptığımız köyde doğum öncesi, esnası ve sonrasını kapsayacak tören, yaklaşımlar ve bununla ilgili inanışlar incelenecektir.

Çalışmamızda gebelik, doğum ve yeni doğmuş çocukla ilgili gelenek ve inançları üç alt bölümde inceleyeceğiz:

1. Doğum Öncesi (Gebelik),
2. Doğum Sırası,
3. Doğum Sonrası,

Eskiden bir kadın ne kadar çok çocuğa sahipse kocasına o kadar çok saygın, kıymetli ve değerli olurdu. Boşnak halk kültüründe bir kadının gelin gittiği yerde saygınlık kazanması ve kocasının gözünde daha da fazla değer kazanması için en iyi yol yeni bir çocuk dünyaya getirmesidir. Fakir bir kişi bile yeni doğan çocuğa çok sevinirdi çünkü toplumsal inanışa göre doğan her çocuk yeni bir şans ve yeni bir umut demektir.

A. ÇOCUK SAHİBİ OLMAYI TEMİNLE İLGİLİ İNANIŞLAR ve UYGULAMALAR

Çocuk anne ve babanın kültürel kimliğini pekiştirmekte ve soyun devamı için önemli bir unsur olarak görülmektedir.² Çocuğu olmayan kadın kocasının gözünde kıymetini kaybederdi. Kocasını onu meyvesiz bir ağaç ya da kokusuz bir gül olarak görürdü.

¹ Ayşe Başçetinçelik, *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*, Adana, Altın Koza Yayınları:50, 2009, s. 41.

² HülyaTaş, *Bursa Folkloru; Bursa İli Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2012, s. 60.

Boşnaklar arasında kullanılan: “Evinde çocuk olmayan insan saadetin ne olduğunu bilmez” diye bir atasözü de vardır ki evlilik hayatının sağlıklı ve huzur içerisinde sürdürülebilirliğinin ön şartının çocuk sahibi olmakla ne denli bağlantılı olduğu bu atasözü ile de açık şekilde belirtilmiştir.³ Bu yüzden çocuğu olmayan çaresiz kadınlar çocuk doğurabilmek için birtakım geleneksel yollara başvururlar. Aynı şekilde sürekli kız çocuk doğuran kadınlar da kocalarının gözünde kıymetlerini kaybeder ve erkek çocuk dünyaya getirmeleri baskısını her an hissederler.

Kadın istemediği bir zamanda hamile kalmışsa bunun suçu ve yükümlülüğü kocasına ait olurdu. Kuzey Avrupa'nın aksine doğum kontrol görevi erkekteydi ve bu kontrolü sağlayamadığı takdirde "görevini yerine getiremeyen adam" sıfatıyla dalga konusunu olurdu. Köyde fazla çocuğa sahip olmak fakirlik anlamına geldiğinden çiftler kendilerini iki-üç çocukla sınırlarlardı. Bu aslında belli bir yaşam standardını tutturabilmek için de gerekliydi. Savaştan önceki nesillerdeki aileler ortalama beş çocuğa sahipken savaş sonrasında busayı üçe düşmüştür. Kürtaj çok sık başvurulan bir yöntemdir. Kadınlar üreme çağlarında birkaç defa kürtaj yaptırırlar. Kürtaj yasaldır ve hastanelerde yapılır. Kadınlar kürtajın günah olduğunu düşünmezler, bundan utanmazlar hatta onu doğum sürecinin bir parçası gibi görmektedirler.

B. DOĞUM ÖNCESİ ÂDETLER

1. Kısırlığı Giderme Yolları

Modern tıbbın çaresiz kaldığı durumlar karşısında dahi çocuk sahibi olma isteğinden vazgeçmeyen anne baba adayları, amaçlarına ulaşma yönündeki çözüm arayışlarından uzak durmamaktadır. Böylesi durumlar karşısında Boşnaklar bazı geleneksel uygulamalara başvurmakta ve sorunlarının çözümünde bu yaklaşımların kendilerine yardım edebileceğine inanmaktadırlar.⁴

Erkek çocuğu evliliği daha güçlü ve kalıcı hale getiren bir sebeptir. Çocukları olmayan çiftlerin, özellikle erkek çocuğu olmayan çiftlerin ilişkilerinin güçlü olmadığı düşünülür. Bir ailede erkek çocuğunun olmaması, o ailenin soyadının devam etmeyeceği, o

³ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, “Boşnak Halk Kültüründe Doğum Geçiş Merasimi Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler”, *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Ataştırmaları Dergisi*, Adana, y.y., 2015, s. 154

⁴ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, a.g.m., s. 154.

evin ve ailenin geleneğinin biteceği anlamına gelir ve bu durum hiç de hoş karşılanmaz. Halk arasında bununla alakalı beddualar da meşhurdur. Örneğin:

“Sjeme mu se zatlro.” >> “Soyun kurusun.”. “Žena nije žena dok ne rodi.” >> “Kadın erkek çocuk doğurmadan kadın değil.”, ya da “Žena bez roda kao drvo bez ploda” >> “Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir”.

Yeni bir ailede kadının en önemli görevi güçlü ve sağlıklı bir çocuğu dünyaya getirmektir. Her kadın da ailedeki yerinin buna bağlı olduğunun farkındadır. Çocuğun olmaması boşanmaya ya da erkeğin o eve başka bir kadın getirmesine sebep olur ve bu durumda çocuğu olmayan kadın kötü muameleye maruz kalır ve aşağılanır. Bazen de çocuk doğuramadığı için evden kovulur. Halk gözünde kısırlık konusunda her zaman suçlu kadındır. Bu yüzden halk böyle durumlarda farklı yöntemler denerdi:

“Yeni evlenmiş çiftleri sürekli doğurganlığı ile ilişkilendiren şeylerle karşı karşıya getirirlerdi. Doğurganlığın bu şekilde onların üzerine de geçeceğine inanılırdı.” *Suljić Zlata*

“Kadın hamile kalamadığında, elma ağacı ilkbaharda ikinci kez çiçek açtıktan sonra o ağaçtan toplanan elmaların hem kadın hem erkek tarafından yenmesinin gerektiği düşünülürdü. Bu elmayı yedikten sonra kadının kısa süre içinde hamile kalacağına inanılırdı.” *Suljić Rabija*

“Eğer bir çift erkek çocuğa sahip olmak istiyorsa erkek çocuğu olan bir kadının kıyafet dolabından bir parça kıyafet çalmalıdır.” *Mirzeta Salkić*

“Düğünlerde de kötü güçlerin etkili olduğuna inanılırdı. O kötü güçlerin o gün evlenen çifti kısırlaştırmak için dört gözle beklediğine inanılırdı. Bu yüzden gelinin düğün günü anne-baba evinden çıkıp kocasının evine gittiği yol çok önemliydi. Gelinin büyüye maruz kalmamasına çok dikkat edilirdi. Örnek olarak, biri o gün geline asma kilidin içinden bakıp o kilidi kilitlerse bu durumda gelini çocuk doğurma anlamında kilitlediğine inanılırdı. Asma kilidi bir tarafa, anahtar diğer tarafa atıldığı durumlarda “Bu asma kilit ve anahtar tekrar bir araya geldiği zaman bu çift çocuk sahibi olacak.” sözleri söylenirdi.” *Esefa Salkić*

“Bir kadının hamile kalamamasının en önemli sebeplerinden biri strestir. Bu yüzden kadının hamile kalmak istediği zamanlarda rahat durması ve kendini fazla strese sokmaması gerekiyor.” *Suljić Pemba*

“Kadınların kısır kalmamaları için bazen ona özel muskalar yapılır, kiyafetlerin içine koyulurdu. Muskaların onu kötü etkilerden, cinlerden korumalarına inanılır. Bu muskayı kadın mümkün oldukça yanında taşırdı.” *Rasema Husić*

“Çocuk olmaması bazı çiftler için en büyük problemdir. Bu problemler bazen boşanmalara sebep olabiliyor. Kusur bazen kadında bazen erkekte bazen de her ikisinde de olabilir. Fakat çiftlerin çoğu bu yükü kabul etmeyip de bunu kadere yüklerler. Tıbbi bir engel kalmadıktan sonra eşler genelde dualarla Allah’tan yardım isterler. Bazıları ise köydeki ya da daha uzaklarda olan ama halk arasında ismi duyulan bir din adamı ya da hocanın yanına gidip ondan yardım isterler. Hocalar genellikle bal ya da su üstüne farklı duaları okuyup sorunu olan kişiye verirler. Eşlerin belli bir süre bunları yiyip içmeleri durumunda sorunun çözüleceğine inanılır.” *Ajka Zahirović*

“Kadının doğurganlığının yediği yemeklerle de alakalı olduğuna inanılır. Bu yüzden çocuk sahibi olmak isteyen kadınların bazı tavsiye edilen bitki çaylarını içmeleri, bazı meyveleri yemeleri durumunda hamile kalması daha kolay olacağına inanılır. Halk arasında bunlardan en meşhur olan kediotu çayıdır. Onun yanında incir, çekirdek ve ayçiçeği tohumları, uva⁵ çok yararlıdır.” *Lipjankić Binasa*

a. Bitkiler ve Hayvanlarla İlgili Olanlar

“Bitkiler arasında kısırlığın giderilmesinde en çok boz otu kullanılır. Hamile kalmak isteyen kadının sürekli boz otu çayları içmesi önerilir.” *Amira Lipjankić*

“Kısır kadının yanında risin tohumlarını taşımasının faydalı olduğuna inanılırdı. Kocasıyla cinsel ilişkiye girdiği zamanlarda da onu koklaması gerektiği söylenirdi.” *Rasema Husić*

“Kısırlığı gidermesinde fesleğen ve pelin otunun da faydalı olduğuna inanılırdı.” *Mersija Salkić*

“Boz otu halk arasında ‘kadın bitkisi’ olarak bilinir. Kadınlar hamile kalabilmek için yedi gün boyunca boz otu suyuna bel hizalarına kadar girerlerdi.” *Salkić Emina*

“Ceviz yaprakları sıcak su içine koyulur sonra hamile kalmak isteyen kadının beline sarılırdı.” *Kadira Salkić*

“Kadınlar pelin otunu bel ve göğüslerinin etrafına sararlardı, bunun hamile kalma yolunda onlara yardımcı olduğuna inanılırdı.” *Ramiza Dorić*

⁵ Ayı üzümü yaprağı çayı, Bosna’da ‘kadın çayı’ olarak da adlandırılır.

“Kadının dalında son kalan elma, armut ve ayva gibi meyveleri yemesinin kısırlığın giderilmesine fayda sağlayacağına inanılırdı.” *Senija Mujkić*

“Hamile kalamayan kadınların eğer hamile bir kısırağın altından geçerlerse hamile kalacaklarına inanılırdı.” *Sedifa Mujkić*

“Kısırlığın gidermesinde yılanların rolü de çok önemli. Kısır kadın yılanların çiftleşme anına denk gelirse, üzerlerine kıyafet parçası atardı.” *Paša Mujkić*

“Hamile kalamayan kadının evinin çatısına leylek gelirse o kadının yakın zaman içinde hamile kalacağına inanılırdı. O leylek eğer çatıda yuva yaparsa o kadının çocuk sahibi olacağı inancı güçlenirdi. Leylek bahar ve yeni hayatın habercisi olarak görülür.” *Jugović Dika*

2. Gebeliğin Anlaşılması

“Bir kadının yemeklerden iğrenmeye başladığı zaman akla ilk gelen şey hamile olmasıydı. Özellikle kadın fasülyeden iğrenirse hamile kaldığı inancı güçlenir.” *Rasema Husić*

“Kadının yemeklerden iğrenmeye başlaması ya da yemek anlamında zor bulunan özel şeyler canı çekmeye başlaması hamile olduğunun ilk belirtileridir. Kadın hamileliğinin yedinci ayına kadar yemeklerden iğrenir, yedinci aydan sonra karnındaki bebeğin saçlarının çıkmaya başladığına inanıldığı için kadının mide bulantısı daha da artar.” *Mirzeta Salkić*

3. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirlemedeki İnanışları

Bugün olduğu gibi eskiden de anne karnındaki çocuğun cinsiyeti merak edilmiştir. Hamile kadınlar da diğer insanlar gibi meraklarına galip olamadıklarından, çocuklarının cinsiyetini öğrenmek için doğumu bekleyememiş ve doğumdan önce cinsiyete ilişkin bazı ön belirtiler arayışını sürdürmüşlerdir. Modern tıbbın avantajlarının hâkim olmadığı dönemlerde Boşnaklar arasında çocuğun cinsiyetinin öğrenilmesi adına geleneksel ritüellere müracaat edildiği görülmüştür.⁶ Genel olarak ilk doğacak çocuğun erkek olması istenir.

⁶ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, a.g.m., s. 155.

Doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için pek çok yöntem başvurulur.⁷ Doğacak çocuğun cinsliğini belirlemek amacıyla başvurulan yöntemler, uygulamalar, bunların çevresinde toplanan inanmalar ilk bakışta salt bir merak ve tahmin gibi görünüyorsa da, temelde belli bir isteğin yattığı da açıkça sezilmektedir.⁸ Çalışmamızı sürdürdüğümüz bölgede bu uygulamalardan en sık rastlanılanlar şunlardır:

“Hamilenin oturacağı yerin bir yanına bıçak bir yanına makas koyulur. Hamile kadının bıçak olan tarafa oturursa erkek, makas tarafına oturursa kız çocuğu doğuracağına inanılır. Ayrıca hamilenin hamilelik süresince çok tatlı yemesi durumunda kız çocuk doğuracağı, ekşi ve yağlı yemekleri yemesi durumunda ise çocuğun erkek olacağı düşünülür.” *Mirsa Selimović*

“Hamilenin karnı aşağı doğru genişlerse çocuğun erkek olacağına inanılır. Fakat karnı enine doğru genişlerse ve arkadan bakınca da karnı farkedilebiliyorsa çocuğun kız olacağına inanılır.” *Mirzeta Salkić*

“Hamile olan bir kadının üzerine haberi yokken tuz serpilir. Kadın eğer vücudunun yukarısında olan bir kısmı kaşırsa çocuğun erkek olacağı, eğer belden aşağısında olan bir kısmı kaşırsa kız olacağı söylenir.” *Ajka Zahirović*

“Bu yörede hamile kadının yüzünde sivilce ve lekeler oluşur ve saçları seyrekleşirse çocuğun kız, kadın hamilelik döneminde güzelleşirse doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır.” *Sadeta Osmanović*

a. Erkek Çocuğa Sahip Olma

Dünyaya ilk gelen çocuk, cinsiyetinden öte sağlıklı olup olmaması yönüyle daha fazla önem kazanmakla birlikte, ilgili toplumun üretim ilişkilerinin, çocuğun cinsiyetine dönük beklentinin rengini belirleyecek olmasını da gözden uzak tutmamak gerektir. Boşnaklar arasında mensup olunan üretim dairesi etkisi ile veya soyun devamını ifade eden duruşuyla olsa gerek, kadın hamile kaldığında evde büyük bir mutluluk olur ama kadın ilk doğumunu yaptığında, özellikle, erkek çocuk doğmuş ise daha büyük mutluluk duyulur. Doğacak ilk çocuğun erkek olması adına Boşnaklar arasında mevcut geleneksel yaklaşımlardan bazılarının şunlar olduğu tespit edilmiştir.⁹

⁷ Hülya Taş, a.g.e. s. 67.

⁸ Sedat Veyis Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1979, s. 3.

⁹ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, a.g.m., s. 156.

“Gelinin ilk çocuğu erkek olması için daha düğünden itibaren bazı uygulamalar yapılır. Mesela, yeni gelinin evine ilk girdiği gün kucağına erkek çocuğunun verilmesi ya da yeni çiftin yatacağı yatakta erkek çocuklarının yatırılıp oynatmaları bunlardan birilerdir.” *Ešefa Salkić*

“Kadın kız çocuğunu doğurduktan sonra erkek çocuğu doğurmak istediği durumda son doğan bebeğin düşen göbeğini su içine atarsa sonra doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır.” *Mersija Selimović*

4. Doğacak Çocuğun Fiziki Yapısını ve Karakterini Etkilediğine İnanılan Hamile Kaçınmaları

Çocuğun cinsiyeti konusunda ifade ettiklerimizin yanı sıra çocuğun sağlığının, bedensel ve fiziksel niteliklerinin asıl olacağı da çevrede merak konusudur. Hamile kadının baktığı insanların ve yediği şeylerin çocuğun fiziksel özelliklerinde ve huylarında ciddi etki oluşturacağına inanılır.

Özellikle çocuğun anne karnında ilk kıpırdadığı zaman, dış etkinin en tehlikeli ve yoğun olduğu zaman diye kabul edilmektedir. Bu sırada anne kime bakarsa, doğuracağı çocuğun ona benzeyeceği inancı oldukça yaygındır. Böylece, annenin gebelik döneminde çocuğunun güzel, çirkin gibi biçimsel olanla iyi huylu, inatçı vb. temel yapıyı ilgilendiren özellikleri kazanmasında âdeta bir geçirgen rolü oynadığına inanılmaktadır. Aynı durum gebe kadının yedikleriyle de sıkı sıkıyla ilişkili görünmekte, böylece kadın neredeyse yemesi gerekli olanlarla, yememesi gerekli olanları içeren listelerle karşı karşıya bırakılmaktadır.¹⁰

“Aşeren kadın canı ne isterse yemeli, en azından tadına bakmalıdır. Aşeren kadına canının istediği yemeği getirmek sevaptır. Aşeren kadın her istediğini yemediği takdirde doğacak çocuğun fiziki yapısını etkileyebilir.” *Bečirović Mirsa*

“Çocuğun kime benzeyeceğini babasına değil, annesine bağlıdır. Bizim köyümüzde doğacak çocuğun hamile anne adayının canına en yakın olan, onun en sevdiği insana benzeyeceği düşünülür. Diğer bir inanişaya göre çocuğun anne karnında ilk hareketlerini yaptığı anda anne kime bakarsa çocuk ona benzer. Eğer çocuk anne karnındayken çok fazla hareketliyse bebeğin dünyaya gelmek için sabırsız olduğu ve dünyaya geldikten sonra hareketli, neşeli ve enerjik biri olacağı tahmin edilir. Aksine eğer çocuk anne karnında

¹⁰ Sedat Veyis Örnek, a.g.e, s. 6.

hareket etmiyorsa onun dünyaya gözlerini açtıktan sonra sakın ve utangaç biri olacağına inanılır.” *Rasema Husić*

“Genel olarak eğer çocuk doğduktan sonraki ilk 40 gün sürekli ağlıyorsa, büyüdüğünde sakın, ağlamıyorsa yaramaz olacağına inanılır.” *Ešefa Salkić*

“Gebe kadının yürüdüğü yoldan yılan ya da tilki geçerse ve kadın bunu görürse doğacak çocuğun şanslı ve mutlu olacağına; uzun bir hayat yaşayacağına, eğer yoldan tavşan geçer ise de çocuğun mutsuz, şanssız ve serseri olacağına inanılır. Bu yüzden gebe bir kadının önünden tavşan geçerse kadın o yolda yürümeyi bırakıp, geldiği yolu takip ederek geri dönmelidir.” *Sadeta Omsnaović*

“Gebe bir kadın yemek yediği tabaklara ve birşeyler içtiği bardaklara özen göstermelidir. Kırık bir bardaktan bir şey içer ya da kırık bir tabaktan bir şey yerse doğacak çocuğun yarık dudak ve damaklı olacağına inanılır.” *Mirela Begović*

Her ne surette olursa olsun hamilenin yanında bir şeyler yiyip içen kişiler mutlak suretle yiyip içtikleri şeylerden hamileye de ikram etmelidir. Aksi halde Boşnaklar, hamilenin ve doğacak çocuğun bundan oldukça olumsuz etkileneceğine inanırlar.¹¹

Aynı şekilde hamile istediği bir şeyi gizlice yerse ve o şeyi yediği el ile vücudunun neresine dokunursa, doğacak çocuğunun aynı yerinde siyah bir leke çıkacağına inanılır.

5. Doğuma Hazırlıklar

Genç kadın hamile kalınca evde büyük bir mutluluk başlar. Hamile kadına bir çocuk gibi ilgi gösterilir, her isteği yerine getirilmeye çalışılır.

Kadının hamile olduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte doğum için hazırlıklar başlar. Eski zamanlarda hamile olan anne adayları doğum günü yaklaştıkça doğacak yavrusu için çarşafı, yastık kılıflarını ve bebek bezlerini dokumaya başlardı. Günümüzde el işlerini yapabilen kadınların sayısı azaldı. Bu sebeple şimdilerde çocuk doğmadan iki üç ay önce alışverişe çıkılıp bütün gerekli şeyler alınır. Gebeliğin yedinci ayından sonra doğumun her an gerçekleşebileceği ihtimali sebebi ile hamile kadının dışarı çıkmamasına dikkat edilir. Eskiden doğum yaklaşınca gebe kadın evden çıkmadığı gibi, aynı şekilde hamile kişinin evine de kimse gelmezdi.

¹¹ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, a.g.m., s. 158.

C. DOĞUM ÂDETLERİ

Çocuk sahibi olma isteğinden başlayan ve etrafında bir dizi pratiği barındıran hazırlık safhasından sonra, sıra doğuma gelmiştir. Boşnak halk kültürü içerisinde doktor kadar doğum tecrübesi olan kadın olarak da nitelendirilebilecek ebelere, ninecik, geleneksel yaşam dairesi içerisinde doktor kadar saygı gösterilmiştir.¹² Araştırma alanında da eski zamanlarda “eba” ya da “ebejka” kadının yardımıyla evde doğum yaptıkları bilinir. Hamile kadının doğum yapacağını hissettiği anda kocası, evin diğer üyelerinden saklı bir şekilde bu haberi ebeye verirdi.

“Bizim köyümüzde eskiden doğumlar hep evde yapılırdı. Bir kadın doğum yapıyorken kimseye haber verilmezdi çünkü kadının doğum yaptığını ne kadar çok kişi duyarsa kadının o kadar çok acı çekeceği düşünülürdü. İnanişe göre doğumu gören ve duyan herkesin günahlarının cezasını hamile kadın doğum esnasında çekecekti. Aynı şekilde doğum sırasında evde kesinlikle hiçbir yabancı kişi bulunmamalıdır. Doğum yapacak kadına kolay bir doğum için mevlüt şekeri suda eritilip içirilirdi.” *Salkic Mirzeta*

Günümüzde en yakın sağlık kurumu Srebrenik’te bulunmaktadır ve kadınlar doğumlarını hastanede gerçekleştirmektedirler. 50 yıl önce bir kadın için imkânsız olan şeyler bugün normal, sıradan ve gereklidir. Günümüzde kadınlar hamile kaldıkları andan doğuma kadar olan süreçte sürekli doktor gözetimi altındadırlar. Doğumlar da artık hastanelerde yapılmaktadır ve doğum yapıldıktan sonra kadın genelde birkaç gün hastanede yatırılır. Hamilelik ve doğum evreleri zamanla büyük değişimler yaşamış ve aynı zamanda âdetlerin çoğu da tarih olmuştur.

D. DOĞUM SONRASI ÂDETLERİ

1. Yeni Doğmuş Çocukla İlgili Uygulamalar

Çocuk doğduktan sonra ebe çocuğun göbek bağına kesip bağlar, çocuğu yıkar ve emzirmesi için annesine verir. Kesilmiş göbek bağı genellikle su içine koyulur. Annesi bebeği emzirirken sağ memesiyle emzirmeye özen göstermelidir çünkü sol memesiyle emzirmesi halinde halk arasında bebek büyüdüğünde solak olacağına dair bir inanış vardır. Bu Müslümanlar arasında hoş karşılanmaz. Çocuk doğduktan sonra hemen kadının anne ve babasına haber verilmeye gidilir. Müjdeyi veren kimseye büyük hediyeler verilir. Eskiden

¹² Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdic, a.g.m., s. 158-159.

bu bahşişler yeni doğan çocuğun cinsiyetine göre değişirdi. Yeni doğmuş çocuk erkek ise bahşişler de çok daha büyük olurdu.

Çocuğu yeni doğan kadın doğum yaptıktan sonra genelde yedi gün hiçbir şey yapmadan yatakta yatar. Yedi gün sonra kolay ev işlerini yaparken zor işleri ise ancak 40 gün geçtikten sonra yapmaya başlar. Zengin hanımlar bazen on dört ya da kırk gün hiçbirşey yapmadan yatar. Çocuk yedi gün boyunca annesinin yanında, yedinci gün ise sağlıklı ve güçlü bir aile adayın tarafından beşiğine yatırılır. Bunun nedeni de çocuğun büyüdüğünde sağlıklı ve güçlü biri olacağına inanılmasıdır. Eskiden beşiğe saman koyulup üzerine de beyaz çarşaf serilirdi. Bebek beşiğinin üzerine de beyaz renkli pamuktan yapılmış bir kumaş serilirdi. Anne her zaman çocuğun beşiğinin üzerinin kapalı olmasına dikkat ederdi çünkü beşiğin üstü açıksa çocuğunun öleceği düşünülürdü. Aynı şekilde boş beşik sallanırsa bebeğin öleceğine inanılırdı.

2. Göbek Bağı İle İlgili Pratikler

Çocuk dünyaya geldiğinde, göbek bağını ebe, kayınvalide ya da başka bir tecrübeli kadın kesip, bağlar. Geleneksel olarak göbek bağının kesilmesi ustura ya da makas kullanılarak yapılırdı.¹³

“Günümüzde genellikle kesilmiş göbek bağı ya suya atılır ya da genç meyve ağacının altındaki toprağa gömülür.” *Ešefa Salkić*

E. ÇOCUĞA İSİM VERİLMESİ

Boşnaklar arasında doğumu takip eden birkaç gün içerisinde İslami ritüeller paralelinde çocuğa ad verme yaygın bir gelenektir.¹⁴Çocuğa isim verirken belirleyici olan etmenlerden birisi de dini inanışlar ve anlayışlardır. İsim verilirken güzel bir anlam taşımaya önem verilir. Bosna Hersek’te Müslüman isimleri genellikle oryantal kökenlidir. Fakat Boşnaklar arasında isimleri kısaltarak söylemek, erken dönemlerden beri var olan bir gelenektir (Abdulah’tan Avdo, Šemsudin’dan Šemso, Zulfikar’dan Zulfo). Bu isimlerin kısaltmaları kökenleri olan oryantal dillerinde görülmemektedir.

Eskiden çocuğun ismi doğumdan yedi gün sonra verilirdi fakat günümüzde doğumlar hastanelerde yapıldığı için çocuk doğur doğmaz ona bir isim takılır. Bu ismi

¹³ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, a.g.m., s. 160.

¹⁴ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, a.g.m., s. 159.

genellikle ya anne, baba ya da aile büyükleri seçerler. Bunlara rağmen hâlâ bazı aileler çocuğun doğurduktan yedi gün sonra evde toplanır ve küçük ad verme töreni düzenlerler. Bu törene hoca da davet edilir.

“Din adamı ya da aileden din eğitimi almış biri çocuğu kucağına alıp sağ kulağına ezan sol kulağına kâmet okur. Ondan sonra annesine babasına hangi ismi seçtiklerini sorup o isimle çocuğa üç kez seslenir. Din adamı verilen ismin çocuğa şans ve bereket getirmesini dileyip dua okur. Bundan sonra aile ve akrabaları için küçük bir yemek düzenlenir. Bütün olay bundan ibarettir. Bu âdetlere uyan aileler de azaldı. Yapanlar da bunun gibi küçük töreni hastaneden geldikten sonra yaparlar.” *Mustafa Pašić*

F. NAZAR DEĞMEMESİ İÇİN YAPILAN UYGULAMALAR

Çocuk doğduktan sonra hemen meraklı komşular da gelmeye başlar. Meraklı kadınlar hemen yeni doğmuş çocuğu görmek isterler fakat buna genelde izin verilmez. Çünkü çocuğa nazar değmesinden korkulur. Nazar değdiren insanların çoğu renkli gözlü ve sarışın oldukları düşünülür. O yüzden yeni doğmuş bebek bu kişilerden uzak tutulmaya çalışılır. Eğer herhangi bir kadın çocuğa hayranlıkla bakarsa nazar değmesi olasılığı yüksektir. Birisi çocuğu görmeye geldiğinde çocuk sebepsiz yere ağlamaya başlarsa bu çocuğa nazar değmiş anlamına gelir. O yüzden yeni doğmuş bebeklere övgüler yapıldıktan sonra mutlaka “maşallah, maşallah” denir. Çocuğa nazar değmemesi için yapılan başka bir uygulama onun burnunu çekmektir. Eskiden bazı anneler bebeklerinden nazarları uzak tutmak için bebek beşiğinin etrafında tebeşir ile çizgiler çizerlermiş. Nazarların bu çizgilerden geçemeyeceklerine inanılmış. Beşiğe nazardan koruyacağına inanılan farklı nesnelere konulur. Çocuğu nazardan korumak amacıyla koyulan bu nesnelere arasında kibrit ve kırmızı iplik bulunur. Çocuğun eline ince bir kırmızı ip sarılır ki bu ipin çocuğu nazarlardan koruyacağına inanılır.

G. ÇOCUĞUN SAÇININ ve TIRNAĞININ KESİLMESİ

Doğumu takip eden 40 günlük süre, doğum geçiş ritüeli içerisinde etrafında en fazla pratiğin kümelendiği dilimdir. Bu dönem hem anne hem yenidoğan açısından hem de diğer aile bireyleri açısından azami dikkat gerektiren, en hassas aşamadır.¹⁵ Bebeğin kırkı çıkana kadar saç ve tırnakları kesilmemelidir. 40 günlük süre sonunda kesilen saç ve tırnak

¹⁵ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, a.g.m. s. 162.

rastgele bir yere atılmamalı, temiz bir beze sarılarak ya saklanmalı ya da uygun bir yere gömülmelidir.¹⁶

“Bebeklerin ilk haftalarda uzayan ve keskin olan tırnaklarına dikkat edilmesi gerekmektedir. İlk haftalarda hızla uzayan tırnaklar, tedbir alınmazsa, bebek kendi yüzünü ve vücudunu tırnaklarıyla çizebilir ve zarar verebilir. Çocuğun tırnaklarını genel olarak ilk annesi keser.” *Ajka Zahirović*

“Eskiden baba bebeğin ilk kesilmiş tırnaklarını alıp kimsenin görmediği anda bir caminin halısının altına koyardı. Bu yapılarak çocuğun büyüüp okula gitmeye başladığında başarılı olacağına inanılır.” *Vehid Zahirović*

“Bebeklerin asıl saçları çıkmadan önce bütün bebekler saçlarının bir kısmını ya da tamamını kaybederler. Bazı bebekler saçlı doğar bazıları ise saçsız ya da birkaç tel saçla doğar. Bebeğin saçları gür çıksın diye kazıtılır.” *Mirzeta Salkić*

“İlk kesilen saçlarının ağırlığınca fakirlere para sadaka olarak verilir. Daha zengin insanlar bazen maden sikkelerin yerine altın ya da gümüş verirlerdi. Kesilmiş çocuk saçları anne tarafından bir bez için sarıp bir yere saklanır.” *Ferzad Salkić*

H. GEÇ YÜRÜYEN, GEÇ KONUŞAN, AĞLAYAN VE UYUYAMAYAN ÇOCUKLAR İÇİN BAŞVURULAN UYGULAMALAR

“Yürüyemeyen çocuklar için Cuma günlerinde öğle ezanı okunurken, anne çocuğunu alıp sokağa çıkarır ve şu sözleri söyler: “Hodžaući, moj sin trći” >> “Hoca ezan okuyor, benim oğlum koşuyor”. Bu yapıldıktan sonra çocuğun yürümeye başlayacağına inanılır. Çocuk yürümeye başlayana kadar her cuma günü bu yapılır.” *Mirzeta Salkić*

“Eskiden çingeneler sürekli evlerin kapısına gelip küçük ahşap eşyalar satarlardı. Kadınlar çingenelerin üzerinde torbalarını taşıdıkları kancaları alıp yürüyemeyen çocuklarının bacaklarına birkaç kere onunla vururlar. Bu şekilde çocuğun yürümeye başlayacağına inanılır. Aynı şekilde konuşamayan çocukların çingenelerin çantasından bir şey yemesinin faydalı olacağına inanılır. Bu yüzden günümüzde çok konuşan insanlara: ‘Sen küçükken çingenenin torbasından bir şey mi yedin?’ diye sorulur.” *Ferzad Salkić*

“Gelişmeyen çocukları anne-babaları alıp sokağa çıkarır ve sokaktan geçen ilk kişiye onu satar. Bu, köyün halk arasında bilinen bir adettir. İlk geçen kişi durup annesine çocuğunu kaç paraya satacağını sorar. Anne belli bir para miktarı söyler. Genellikle çok az

¹⁶ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, a.g.m. s. 163.

para söz konusu olur. Bu para çocuğun şansı için verilir. Çocuğu ‘satın-alan’ kişi ona yeni bir isim de koyar.” *Ajka Zahirović*

“Çocuk sürekli ağlıyorsa ona nazar değdiğine inanılır. Köydeki din görevlilerinden biri gelip çocuğun kulağına yedi kere İhlâs sûresini okur.” *Vehid Zahirović*

“Çocuğun çok ağladığı durumlarda uzun saçlı bir kızın iki örgüsünün arasından çocuk geçirilir. Aynı şekilde eteğin içinden de geçirilir. Bu şekilde ağlamasının azalacağına inanılır.” *Rasema Husić*

“Küçük çocuk asla aynanın önüne getirilmemeye çalışılır çünkü bunun kötü şans getirdiğine ve bu durumda çocuğun asla konuşmaya başlamayacağına inanılır.” *Fadil Suljkić*

İ. BABİNE (DOĞUM SONRAKİ 40 GÜN İÇİNDE ANNE ve BEBEĞE YAPILAN ZİYARETLER)

Babine, bir kadının doğum yapmasının ardından geçen kırk günlük süre içerisinde anneye yapılan ziyaretlere verilen isimdir. Başka bir şekilde anlatmak gerekirse, ‘‘babine’’ bir kadının doğum yaptıktan sonra 40 gün süren dönem için ve o dönemde ziyaretlere gelen misafirlerin verdikleri hediyeler için kullanılan ifadedir. Eskiden uzaktan grup halinde gelen ziyaretçiler onuruna düzenlenen babine adı verilen büyük bir tören düzenlenmektedir. Bu ziyaretleri gerçekleştiren misafirler yanlarında bebek için de hediyeler getirirler. Hediye olarak genellikle tatlılar ya da bebek kıyafetleri dikilecek bez parçaları getirilir. 40 gün sonra annenin babine ziyaretlerine gelen komşu, akraba ve arkadaşlarına iade-i ziyarette bulunması beklenir. Aynı şekilde onlardan aldığı hediyelere karşılık olarak hediye götürmesi beklenir. Doğum sonrası kırk gün boyunca kaynanasıyla aynı evde yaşayan gelinlerin yanına kardeşi ya da kuzeni yardıma gelir ve ev işleri, bebek bakımı, misafir ağırlama gibi konularda büyük sorumluluk alırlardı.

Bugüne kadar hiç değışmeyen ve hala sürdürülen doğum adetlerinin arasında en önemli yeri bu ziyaretler alır. ‘‘Babine’’ diye adlandırdığımız bu ziyaretler genellikle bebek geldikten birkaç gün sonra düzenlenir. Bu ziyaretlere genellikle sadece kadınlar gider ve doğum yapmış kadına özel yapılmış olan yemekleri getirir. Yemeklerin yanında bir sürü hediyeler de getirilir. Yemeklerden genellikle börekler, çorbalar, içecekler, sütlaç ve reşediya gibi tatlılar, şekerler getirilirken hediye olarak da ipek kumaşlar, havlular ve bebek kıyafetleri getirilir. Ayrıca çocuğun alnına ya da başının yanına altın veya para bırakılır.

Babinede ziyarete gelenler için tatlı ve tuzlu geleneksel yemekler yapılır. Bu törenler sayesinde kadının ve kocasının taraflarından olan kadınlar birbirleriyle tanışır, sohbet ederler, kahve içerler ve yemekten sonra eğlenirlerdi.¹⁷

“Babine” ziyaretleri kadınların bir araya gelip doğumla ilgili tecrübelerini paylaşabilmeleri için güzel bir etkinliktir. Boşnak kadınların hastane anıları ile erkeklerin askerlikle ilgili sohbetleri çok benzerdir. Çünkü doğum sırasında ya da askerlik boyunca farkı sosyal çevrelerden veya farklı dinlere mensup insanlarla aynı ortamlarda iletişim kurulur. Yeni doğum yapan kadın yakın arkadaşları ile arasında geçen sohbetlerde doğum sonrası belirli bir süre cinsel ilişki mümkün olmayacağından dalga konusu olurdu.

“Babine ziyaretlerine katılmak her zaman bir sevap olarak görülür, bu yüzden kadınlar seve seve onlara katılır.” *Rasema Husić*

“Sürekli kız çocukları doğuran bir kadının babine ziyaretlerine kadınlar genelde cuma günleri gitmeyi tercih ederler. Bunun sebebi cuma gününün erkek günü olarak görülmesidir. Bu şekilde doğum yapmış kadının kız çocuklarını doğurmasına son verip erkek çocuğu doğuracağına inanılır.” *Pemba Suljić*

J. ÇOCUĞUN İLK KEZ EVDEN ÇIKARILMASI (KIRKLAMA)

Belirttiğimiz gibikırk gün boyunca çocuğun ve annesinin dışarı çıkmamalarına dikkat edilir. Aynı şekilde çocuğu yeni doğmuş kadının kırk gün boyunca aynaya bakması mutsuzluk ve şansızlık getireceğine inanılırdı. Doğumdan sonraki kırk gün boyunca zorunlu haller dışında anne ve bebeğin özellikle akşam saatlerinde evden dışarı çıkması nazara ve büyüye karşı savunmasız oldukları düşünüldüğünden uygun görülmezdi. Eğer ki anne doktora gitmek zorundaysa yanında mutlaka evin anahtarı olmalı ve tespah taşmalıdır. Tespah taşıyan kadının Müslüman olduğunu ve korumak zorunda olduğu bir ailesi olduğunu sembolize eder.

40 gün geçtikten sonra anne bebeği bezine sarıp bebekle birlikte ilk olarak annesine ve kayınvalidesine, sonrasında da akrabalara ve komşulara ziyarete gidip her yerden hediyeler alırdı. Gittikleri hiçbir evden eli boş çıkmamalıdır. Bu ziyaretler sırasında da çocuğa nazar değmemesine de çok dikkat edilirdi çünkü nerede çok insan ve göz varsa çocuğa o kadar kolay nazar değebileceği düşünülür.

¹⁷ Yusuf Ziya Sümbüllü, Edina Ustavdić, a.g.m., s. 162.

“Eskiden bebek evden ilk kez kırkıncı gün çıkarılırdı. Günümüzde artık böyle bir şey görmek mümkün değil. Daha ilk haftadan beri anneler yeni doğmuş bebekleriyle gezmeye çıkmaya başlarlar.” *Eşefa Salkić*

“Eskiden doğumdan kırk gün sonra bebeğe en güzel kıyafetler giyininip, koluna onu nazarlardan koruyacak ince kırmızı ip takıp ilk kez olarak evden çıkarılır.” *Mirzeta Salkić*

II. SÜNNET DÜĞÜNÜ ve YAPILAN UYGULAMALAR

Geleneksel kültürde önemli bir yeri olan sünnet, erkek çocuğunun doğumdan sonra yaşadığı bir geçiş dönemidir.¹⁸ Sünnet, totem inançlarının bir sonucudur. Erkek çocuk belli bir yaşa gelince totem değiştirmede ağır bir sınavdan geçirilirdi. Üreme organının bütün derisi soyulurdu. Sesini çıkarmayan ve acıya katlanan yiğit sayılırdı. Zamanla, yalnız adı geçen yerin ucundaki derinin kesilmesiyle yetinildi.¹⁹ Hijyen ve farklı hastalıklardan koruma gibi nedenlerden dolayı sünnetin önemi çok büyüktür.

Birçok görüş ve inançlar sünnet geleneğini desteklemektedir. Bunlar:

1. Çocuk sünnet yolu ile İslam topluluğuna katılmakta, böylece Müslüman olmayanlardan ayrılmaktadır.
2. Sünnetli olanın, sünnetli olmayandan daha temiz olduğuna inanılır.
3. Sünnetsiz insanın kestiği hayvanın eti yenmez. Etin ‘murdar’ pis olduğuna inanılır.
4. Sünnet olan çocuk çabuk gelişir.
5. Sünnet olmayan erkek, erkeklik işlevini yerine getiremez.
6. Sünnet, çocuğun zekâsını ve bedenini geliştirir.
7. Çocukta bir hastalık varsa, sünnet olunca bu hastalığın da sünnetle birlikte geçeceğine inanılır.²⁰

Bosna Hersek kültüründe sünnet hem dini hem de geleneksel bir görev olarak görülmektedir. Bosna Hersek daha eski Yugoslavya içinde yer alırken sünnetler çok büyük kutlama ve törenlerle yapılırdı. Bosna’ya partizanların gelmesiyle bu âdetler tamamen değişmiştir. 1974 yılında sünnetlerin sadece hastanelerde ve uzman doktor tarafından yapılabileceğine karar verildi. Bosna’ya komünizm gelmeden ve böyle bir karar ortaya konulmadan önce sünnet zanaatını babalarından ya da ustalarından öğrenmiş, halk arasında

¹⁸ Ayşe Başçetinçelik, a.g.e., s. 140.

¹⁹ Ayşe Başçetinçelik, a.g.e., s. 141.

²⁰ Hülya Taş, a.g.e., s. 103.

“berbo” adıyla bilinen adamlar sünnet yapardı. Halk arasında yapılan bu sünnetlerin riskli olduğu ve çocukta enfeksiyon yolu açtığını düşünüldüğü için doktorlar ve tıp dünyası tarafından kabul edilmemiştir. Bu yüzden partizanların gelmesiyle sünnetin hastanelerin dışında yapılması yasaklanmıştır. Çok nadir de olsa, Bosna’nın bazı köylerinde, gürültü ve büyük kutlamalar yapmadan, aile içinde bu sünnetlerin hala yapılmakta olduğu düşünülmektedir. Sünnete eskisi kadar çok olmasa da günümüzde de büyük önem verilir. Fakat Türk kültüründe varlığını sürdüren ve büyük bir sevinçle ve törenlerle gerçekleşen sünnet töreni Bosna Hersek’te son zamanlarda tamamen farklı bir boyutu kazanmıştır.

“Günümüzde sünnet geleneklerini sürdüren pek kişi kalmadı. Sünnetten sonra bir kutlama yapılacaksa da genelde aile ve akraba içinde küçük bir ziyafet düzenlenir. Fakat çoğu insan çocuğu sünnet yapmak üzere hastaneye götürür, sonrasında da ona bir hediye alıp eve döner. Maalesef sünnet kutlama âdetlerin günümüzde önemini yavaşça kaybetmeye başladı. Bir kutlama ya da ziyafet yapılıyorsa da İslam dini geleneklerine ters düşen, alkollü şekilde yapılmaktadır. Günümüzde âdetlerimizi uygulanacak yerimiz kalmadı, bugünler modernleşmeyle doludur.” *Pasic Mustafa*

Sünnetler genelde üç bölümünden oluşur:

- Sünnet için hazırlıklar
- Sünnet yasası
- Sünnet sonrası kutlamalar ve ziyafetler

A. SÜNNET MERASİMİ ÖNCESİNDEKİ UYGULAMALAR

Araştırma yaptığımız köyde sünnet olacak çocuğun yaşı ile ilgili kesin bir kural olmamasıyla birlikte genellikle çocuk doğduktan birkaç ay ya da bazen birkaç sene sonra yapılır. Bu yaş sınırı günümüzde eski zamanlara göre ileri atılmıştır. Genellikle çocuklar 3-4 yaştan itibaren sünnet edilir. Sünnet sonrası çocuğun psikolojisinin olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla daha erken yaşta sünnet yapılması önerilir. Erken yaşlarda çocuğun kişiliği hala gelişemediği için onun üzerinde kötü bir etki bırakmayacağına inanılır. Çocuk düğünden birkaç gün önce hazırlanmaya başlanır. Bütün bunların farkında olabilecek yaşlarda sünnet olacak olan çocuklar zaten çok daha önceden hem sünnet olma sevincine hem de korkusuna girmektedir.

“Sünnetin çok sıcak günlerde yapılmamasına özen göstererek genellikle ilkbaharda ya da sonbaharın ilk zamanlarında yapılır. Gün olarak çoğu zaman cuma günü seçilir.”

Omerovic İshak

“Sünnetten önce çocuğa genellikle bir şahit olacak kişi seçilir. Bu kişi sünnet boyunca onun yanında durup elinden tutar. Şahitten başka sünnete yakın ve uzak akrabalar, komşular ve arkadaşlar katılır. Eğer sünnet evde yapılacaksa sünnet hazırlıkları 1-2 gün önceden başlar. Ev tamamen temizlenir, duvarları boyanır, yatak örtüleri değiştirilir.”

Miralem Selimović

“Sünnet hazırlıklarında sünnet giysisi en önemli bölümü oluşturmaktadır. Bizde genelde çocuğa sünnet için yepyeni kıyafetler alınır.” *Mersija Selimović*

“Kendi sünnetimi hatırlayacak olursam önceden hiçbir şey fark etmedim. Sünnetin yapılacağı gün evimin bahçesinde birkaç arkadaşımı etekle gördüm. Sonra beni da etek giymeye çağırmışlar. O anda hiçbir şey anlamadım. Meğer benim ve birkaç arkadaşım için sünnet töreni düzenleniyormuş. Korkmayalım diye de hiç kimse bize hiçbir şey söylememiş.” *Muhamed Omerčić*

B. SÜNNET MERASİMİ ESNASINDAKİ UYGULAMALAR

“Sünnet merasimi yapılmadan önce hoca iki rekât namaz kılar. Sünnet yapılırken çocuğun dikkatinibaşka tarafa çekmek için genelde iki adam çocuğu eğlendirmeye çalışırlar.Bu sıradaçocuğa korkmaması için yüreklendirici, erkekliği vurgulayıcı sözler söylenmektedir.Kesilmeden önce ve kesilme sırasında “Allah-u ekber Allah-u ekber” denilerek tekbir getirilmektedir.Sünnet yapıldıktan sonra hoca tarafından dua okunur. Dualardan sonra ilk olarak anne ve babası çocuğun yanına gelip ona hediyelerini verirler. Sonra da sünnete katılan bütün misafirler çocuğa hediyelerini verirler. Eskiden bazen anne ve baba çocuklarına sünnet için küçük kuzu hediye ederlerdi.” *Hazim Omerović*

C. SÜNNET MERASİMİ SONRASINDAKİ UYGULAMALAR

“Sünnetten sonra çocuk daha önceden hazırlanmış, özel yatağa yatırılırdı. O anda silahtan ateş çıkarılıp kutlamalara başlanırdı. Zengin insanlar, Boşnak kültüründeki bütün büyük kutlamalarda görmemiz mümkün olanat yarışmaları da düzenlerdi.” *Mustafa Pašić*

“Bazen sünnetler birkaç çocuk için toplu halde yapılırdı. Zengin bir ailenin çocuğu için yaptığı sünnette genelde bir iki tane fakir çocuğa da sünnet yapılırdı. Bu büyük bir

sevap olarak görülürdü. Berbo bazen uzaktan geldiği için köydeki birkaç çocuğa aynı günde ayrı ayrı sünnet yapardı. Bu durumda gün sonunda sünnet yaptığı bütün evlere uğrayarak sünnet yaptığı çocukları bir daha ziyaret ederdi” *Smajo Suljkić*

“Sonradan sünnetin yapıldığı eve kadınlar tarafından ziyaretler başlar. Sünnet yapılmış çocuğa hediyeler verilir. Bu hediyeler altın, para ve giyeceklerden oluşmaktadır. Günümüzde sünnet hediyesi uygulaması devam etmektedir. Evdekiler misafirlere kahve, şerbet, yemek ve tatlı ikram edilir.” *Halil Lipjankić*

“Sünnetlerden sonra artık büyük kutlamalar yoktur. Sadece yakın akraba ve komşulara yemek ikram edilir.” *Rasema Husić*

“Eskiden sünnet yapılan çocuğa kahraman olarak bakılırdı. Köyde herkes sünnetten sonraki kutlamalara katılıp çocuğu görmeye gelirdi. Artık bundan bile eser kalmadı. Bazı çocukların sünnet yaptıklarından haberimiz bile olmuyor artık.” *Mirela Begović*

III. EVLENME

Bizi birbirimize bağlayan en güçlü unsurlardan biri gelenek ve göreneklerimizdir. Gelenek ve göreneklerimiz arasında evlilik kurumu ve bu kuruma hazırlık aşamasında meydana getirilen ritüeller önemli bir yere sahiptir. Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden biri olan evlenme; kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı önemli bir dönemdir.²¹

Evlenmeye ilişkin hazırlıklar, eş seçimi, evlilik öncesi işlemler, evlenme törenleri, evlilik sonrası ilişkiler yörelere göre farklılıklar gösterir. Yaşam biçimi, gelenek ve görenekler, yaşanan ortamın kültür durumu evlenme biçimlerini ve ilişkilerini etkileyen öğelerdir.²² Boşnaklar’ın âdet ve geleneklerinin geçmişten günümüze nasıl değiştiğinin inceleneceği bu çalışmanın ilk bölümünde Bosna’nın bir Müslüman köyündeki evlilik aşamaları ve geleneklerinden de bahsedilecektir.

²¹ Ayşe Başçetinçelik, a.g.e, s. 149

²² Hülya Taş, a.g.e, s. 123

A. EVLİLİK BİÇİMLERİ

Kültürel değişmelerin daha etkin görüldüğü büyük kentlerde doğrudan tanışıp anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlığını artırırken, gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde bunun yanında evlenme biçimlerinin arasında “görücülük” ve “kız kaçırma” yer alır.²³

1. Görücülük

Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle, akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip hem kızı yakından incelemeleri hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Buna “kız bakma”, “görücü çıkma”, “dünür gezme” gibi adlar da verilir. Görücüler kızı görüp, olumlu bir yargıya vardıldıktan sonra, daha ayrıntılı bilgiler edinmek için ziyaretlerini sona erdirirler.²⁴

“Bu yolla evlenen insanların sayısı köyümüzde eskiden daha fazla idi. Genellikle kadınlar komşu kızlarına bakarak oğlu için en mantıklı olanı seçerdi. Bundan sonra komşu oldukları için ailelerin zaten önceden birbirlerini tanıdıkları için oğlanın annesi ve teyzesi sadece diğer tarafın da gençlerin evlenmesine razı olacak mı diye görmek için ziyarete giderdi. Her iki tarafın olumlu bir karara vardıkları durumda başka aşamalara geçilirdi.”
Eşefa Salkić

“Görücü usulü evlilik en çok para için yapılır. Eğer bir oğlanın ailesi zenginse kızın ailesi kızını o aileye vermek için çabalar.” *Mirsa Bećirović*

“Günümüzde artık bir zorlama yok fakat kızı da oğlanı da iyi tanıyan ortak arkadaş ya da akraba, birbirleriyle anlaşabileceklerini düşünüp onları bir araya getirmeye çalışır. Ondan sonrası tamamen gençlere kalıyor. Çoğu zamanda gençler de bu durumu kabul edip evlenmeye karar verirler. Söylemek istediğim şu ki, çevremde gözlemlediğim kadarıyla bu tür görücü usulü evlilikler daha sağlam ve daha uzun süreli oluyor.” *Rasema Husić*

“Bazen gençler kendilerinden bir hayır yok diye görünce aile büyüklerinden kendileri için birini bulmalarını isterler. Bu durumlarda da aile yakın çevrede oğlana ya da kızına göre birini bulmaya çalışır.” *Ajka Zahirović*

²³ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, 2. B, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s. 185

²⁴ Sedat Veyiz Örnek, a.g.e., s. 185.

2. Kız Kaçırma

II. Dünya Savaşı'na kadar Boşnaklar'da kız kaçırma âdeti çok yaygındı. Özellikle köylerde çok eski zamanlarda arabasız veya at arabasıyla kız kaçırıldı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bir süre daha kız kaçırma âdeti devam etti. Boşnaklar'da kız kaçırılması olayı özellikle kız tarafı için hoş olmayan bir durum olarak görülmektedir. Bu yüzden eğer bir kız, oğlan konusunda çok ısrarcı ise ailede bu durumu anlayışla karşılaşmaya çalışır. Eğer bir kızın ailesi bir oğlanı beğenmiyor ve sürekli reddediyor ise oğlanlar onlarla hesaplaşmak için çeşitli olaylar çıkarırlardı.

“Köyümüzde eski zamanlarda bir kızın ailesi tarafından reddedilmiş bir oğlan onlarla hesaplaşmak için çeşitli şeyler yapardı. Bazen o ailenin bahçesindeki su kaynağına acı bir biber koyardı. Kaynaktan akan su da acı olurdu. Bu şekilde oğlan kızını vermeyen ailesiyle hesaplaşmış olurdu.” *Mirzeta Salkić*

Evlilik, cinsel ilişki ve toplumsal kız-kadın dönüşümünün resmileştirme prosedürü olmuştur. Seona Köyü'nde evlenmek isteyen çiftler üç farklı şekilde evlenmektedir. Bunlardan ilki, ideal olarak kabul edilen tam anlamıyla bir köy düğünüdür. Bu tip düğünler planlı olur. Her iki tarafın ailesinin ve köyün haberi olduğu düğünlerdir. İkinci seçenek "kız kaçırması"dır. Bu önceden iki genç arasında anlaşılmış ancak ailelerin haberi olmadan gerçekleştirilen evliliktir. Üçüncü seçenek ise "Kurgusal kaçış" diyebileceğimiz bir evlilik çeşididir. Bu bir kızın kaçıp evlenme niyetinin hem köy tarafından hem de kızın ailesi tarafından bilinmesine rağmen haberleri yokmuş gibi davranmalarıyla gelişen evlilik çeşididir. Bu strateji birinci ve ikinci seçeneğin karışımı gibidir.²⁵

Kaçış evlilik türü kızın ailesiyle birlikte yaşadığı evden gizlice kaçtığı ya da kaçırıldığı anlamına gelmektedir. Kız ve erkek evlilik kararı alır fakat kızın ailesi buna onay vermezse erkek sevdiği kızını kaçırmaya karar verir ve genç sevgililer arasında kaçış planı yapılırdı. Anlaştıkları gün erkek ve birkaç arkadaşı genelde gece geç saatlerde sevdiği kızın evine gizlice gelirdi. Kız da odasının penceresinden sevgilisine kaçarak evleneceği erkeğin evine giderdi. Çoğu zaman bu kız kaçırma olayı kızın ebeveynlerinin bilgisi dâhilinde düzenlenir fakat haberleri yokmuş gibi yapılarak oyun oynanırdı. Kızın kaçırıldığı gün, öğleden sonra erkek tarafı kızın anne ve babasının evine oğulları ve gelinleriyle birlikte "Hır (Barış)" adı verilen ziyarette bulunurlardı. Gelin, gece kaçtığı ailesinin evine adet olarak pencereden girer ziyaret sonrası kapıdan çıkardı.

²⁵ Enes Kujundžić, a.g.e., s. 133.

Anne ve babanın kızlarının pencereden müstakbel kocasına kaçısından er ya da geç haberi olacağı için, bu kaçışın amacı aslında alışılmış davranışlara isyan niteliğindedir. Bu şekilde yapılan evlilik sonrasında iki aile arasında veya kız ile ailesi arasındaki ilişkiler, gelininailesinin evine pencereden girip kapıdan çıkmasıyla düzelebilirdi. Kaçışın kurgu değil gerçek olabilmesi için iki kriteri sağlaması gerekiyordu: Birincisi evlilik sadece kız ve erkek tarafından bilinecek ikincisi ise kız evini pencereden terk edecek. Fakat çiftler genelde bu şartları sağlayamazdı. Çünkü pek çok durumda kızın kaçacağı anne, baba ve komşuları tarafından bilinirdi.

80'li yılların sonlarında iki farklı kaçış şekli gözümüze çarpıyor. Kızlar artık eğlence yerlerinden kaçıyor ya da damat kızı ailesinin evinden anne, baba ve komşularının gözü önünde kapıdan çıkararak alıyor. Kızın eğlence yerlerinden kaçması geleneksel kaçışın devamı olarak görülebilir çünkü kız yine gizlice sevdiği erkeğe kaçıyor sadece pencerelerin yerini disko gibi sevgiliyle flört edilen eğlence mekânları almış oluyor. Damadın kızı evinden alması ise "kaçış" adını alır. Burada gelinin kaçması gizli değil, damat kızı birkaç arkadaşıyla birlikte kızın evine girmeyecek şekilde ailesinin gözü önünde alıyor. Gerçek kaçışlar sonucu yapılan evlilikler dürtüsel sebeplere dayandığı için genelde uzun sürmez ve kızın ailesinin evine dönmesiyle sonuçlanırdı. Köydeki kadınlar, erkeklerin, kızların evlenme isteklerini bu yöntemlerle kullandıklarını ve eğlendiklerini söylerler. Erkekler arasında bu olay şaka olarak adlandırılırdı ve bu şekilde bir evlilik cinsel ilişkiye girmek anlamını taşıyordu. Bir erkek hakkında bilgi sahibi olmadan onunla evlenmeyi kabul eden genç kızlara "saf" yakıştırmaları yapılırdı.

"Kurgusal kaçış" adı verilen üçüncü bir evlilik türü daha vardı ve en yaygın şekilde uygulanırdı. Bu, sahip oldukları herşeyi "büyük düğün" için harcamak istemeyen fakat aynı zamanda da belli seviyede gösteriş isteyen ailelerin tercih ettiği bir türdü.²⁶

“Eskiden evlenmek istediklerinde gece baba evinden gizlice kaçırdı kızlar. Tabi bunlar zorla değil kızın rızasıyla olurdu. Kaçırarak o kadar adet olmuş ki ailesi isteyip kızı veriyorsa bile adam gelip kaçırıyor. Bunun asıl sebebi kızın ailesinin onu verip vermemesi değil, düğün yapmamak için, para harcamamak için yapılırdı. Tabi günümüzde böyle şeylere gerek kalmadı. Artık düğünü yapmak isteyen yapar istemeyen yapmaz.” *Muhamed Omerčić*

²⁶ Enes Kujundžić, a.g.e., s. 135.

“Eskiden evlenme âdetleri arasında kız kaçırmak normal bir şeydi. Hatta o kadar normal haline gelmişti ki hatırladığım çoğu arkadaşım ve çoğu akrabam o şekilde evlenmiş durumda.” *Mirela Begović*

B. EŞ SEÇİMİ YAPILIRKEN KIZLARDA ve ERKEKLERDE ARANAN ÖZELLİKLER

Günümüzde evlenen çiftlerin bazı beklentileri olmaktadır. Bunların en önemlilerinden bir tanesi, evlendikleri zaman ayrı bir evde yaşama beklentisidir. Yeni nesil adaylar, evlenirken bu tip ekonomik koşulları da göz önünde bulundurmaktadır. Eskiden maddi olanakların daha kısıtlı olması, yeni evli bayanın genelde eşinin evine yerleşmesini ve burada eşinin anne ve babasıyla ortak bir evde yaşamasını gerektirirdi. Evlenme adayı olan erkeğin toprağa ve çiftlik hayvanına sahip olması, başlangıçta maddi açıdan avantaj gibi görünse de bu durum evlenecek bayan aday için bir dezavantajdı. Çünkü bu, yeni gelinin hem ev işleriyle uğraşp hem de çiftlik hayvanlarıyla ya da tarım faaliyetleriyle ilgilenmesi anlamına gelirdi. Hatta öyle ki, evlenecek genç bir erkek ilk olarak, eşi olacak bayanın bu tip işlerde ne kadar becerikli olduğunu sorardı. Bu çalışmada bilgi kaynağımız olan bir genç kadın, durumu şöyle anlattı;

"Eskiden evlenecek kızlara inek sağmayı bilip bilmedikleri sorulurdu. Bugün ise eğitim seviyesi ve maddi beklentiler hakkında konuşuluyor." *Mustafa Pašić*

Araştırma yaptığımız köyde ‘‘Eskiden gençler nasıl tanışırdı?’’ diye sorduğumuzda kaynak kişilerin çoğu dikkatimizi çeken bir şekilde aynı cevabı verdi. Gençlerin toplandıkları, sohbet ettikleri ve birbirleriyle tanışma fırsatı buldukları zamanlar ‘‘ljuštilje’’ diye adlandırılır.

“Eskiden tahıl söküldükten sonra büyük bir yığına koyulurdu. Bu gençler için büyük sevinçti çünkü o gece bütün kız ve erkekler oraya toplanır, sohbet edip eğlenirlerdi. Erkekler o tahıl yığını üzerine kızlar ise yığın etrafına otururdu. Tahılların kabuklarını çıkartarak birbiriyle flört ederlerdi. Eğer bir erkek bir kızdı hoşlandıysa onun kucağına mısır atardı. Eğer kız o mısırı kabul edip kabuklarını çıkarmaya başlarsa, bu kızın da ondan hoşlandığı anlamına gelirdi. Bu olay kız ve erkeklerin bir araya gelmeleri için nadir fırsatlardan biriydi ve köyümüzde zamanla bu bir kutlama halini almıştır.” *Miralem Selimović*

“Eskiden şehirde ve köylerde adetler farklıydı. Buna rağmen her yerde genç kız ve erkek arasında mesafe şarttı. Eğer erkek kıza doğru bir adım atarsa kız iki adım geriye giderdi. Gençler birbirlerine çok daha saygılı davranırdı. Örnek olarak kadın-erkek ilişkilerinin daha serbest bir hal almasıyla birlikte, horon, kadın ve erkeklerin el ele tutuşarak oynadıkları bir oyuna dönüştü. Fakat benim hatırladığım zamanlarda böyle bir şey kesinlikle mümkün değildi. Kadınlar erkeklerin ellerinden tutmasına kesinlikle izin vermiyordu. “Jagluk” diye adlandırdığımız bir mendili ellerimize bağlayarak horon oynardık. Eğer kızın elinden tutuysan onunla evlenmek zorundaydın.” *Mustafa Pašić*

Köylerde gün boyunca gençlerin sohbet, flört etmelerini görmek mümkün değildi. Gün boyunca herkes çalışırdı, erkekler erkek işlerini, kızlar kız işlerini yapardı.

“Eski zamanlarda kızlar genelde çok güzel ve bakımlıydı. Güzellerdi çünkü sadece ev işleriyle uğraşırlardı. Günümüzde öyle bir şey yok. Kız ve erkek işleri artık ayrılmaz. Mesela bizim köyümüzde kadınların artık ağır ve zor işleri yapmaları normal sayılır.” *Miralem Selimović*

Eş adayını seçerken dikkate alınacak başka bir özellik akraba ilişkileridir. Boşnaklar arasında akraba evliliğine rastlanılmazken aynı köyde yaşayan gençler arasında da evlilik çok nadir görülürdü. Bunun sebebi aynı köyde yaşayan aileler arasında genellikle akrabalık bağlarının bulunmasıydı.²⁷ Toplanan verilere göre eski kuşak kadınları, genelde kendi köyleri ya da mahallelerinden adaylarla evlenirdi. Günümüzde evlilik çağına gelmiş kızlar, farklı yerleşim yerlerinden adaylarla evlenmektedir. Yerlilere göre bunun ilk ve en önemli sebebi, aynı köydeki bireyler arasında artık yoğun bir şekilde akrabalık bağı olduğudur. Bundan dolayı evlenme çağına gelen adaylar, akrabalık bağı bulunmayan bir eş bulma konusunda oldukça zorlanmaktadır. Eskiden evlenmek isteyen bir kız eş adayının ailesi ve kökenleriyle ilgili bilgileri genellikle aile büyüklerinden öğrenmeye çalışırdı. İkinci sebep ise artık yeni neslin eski nesillere göre daha sosyal bir hayata sahip olmasıdır. Bu sayede farklı yerleşim yerlerindeki adaylarla çeşitli şekillerde iletişime geçip tanışabilmektir.

²⁷ Enes Kujundžić, a.g.e., s. 111.

C. EVLİLİK YAŞI

Geleneksel kesimde kız ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik gelişmelerle buluş çağına girmesiyle evlilik çağı başlar.²⁸ Kızların ev işleriyle ilgilenmeye başlaması, erkeklerin ise askerliğini bitirmesi, iş bulup evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlaması evlilik için hazır olduğunu belirten göstergelerden bazılarıdır. 1992 yılında Yugoslavya'nın dağılmasına kadar lisans eğitimini tamamlayan erkekler için JNA (Yugoslavya Federal Ordusu)'ya katılabilmek en önemli amaçtı. Kızların ilkokulu(günümüzde üniversite) bitirdiklerinde, erkeklerin ise askerliklerini tamamladıklarında evlilik çağına geldikleri düşünülürdü. Askere gitmek, köyde yaşayan bir erkek için ailesinden, köyünden hatta Bosna Hersek'ten ayrılmak için önüne çıkan ilk fırsattı. Günümüzde Bosna Hersek medeni Kanununa göre evlenme sözleşmesinin yapılabilmesi için erkek ve kızın on sekiz yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Ortada Bosna Hersek Medeni Kanununda belirtilen evlenme engellerinin olmaması durumunda hâkimin kararıyla ve ana baba izniyle on yedi yaşını doldurmuş kızlar ve erkekler de evlenebilirler.

II. Dünya Savaşı'na kadar Bosna'da kızlar 14-15 yaşlarına girince artık olgun bir kız olarak düşünülürdü ve o zamandan itibaren erkeklerle aralarına mesafeyi koymaları gerekmektedir. Erkekler ve kızlar arasında herhangi bir yakınlaşma yoktu. Tek karşılaştıkları yerler düğünler, sünnetler ve farklı kutlamalardı. Kızlar yüzlerine "duvak" (uzun ince beyaz eşarp) takmadan sokağa çıkmazlardı. II. Dünya Savaşı'na kadar evlenme yaşı genelde 18-23 arasında iken bugün ise bu yaş kızlarda 20-25, erkeklerde 22-28 arasında değişmektedir. Genç kız evlenene kadar kız sayılırdı. Evlilik yaşı gelmiş fakat hala evlenememiş kız ya da erkeğe "yaşlı kız" ya da "yaşlı erkek" yakıştırması yapılırdı. Evli kadınlar ve erkekler ise içinde buldukları durumlardan bahsederek evlilik için hiçbir zaman geç kalınmayacağını söyleyip evlenememiş arkadaşlarını teselli ederlerdi.

Evlilik yaşına geldiği halde evlenemeyen gençlerin kısmetinin açılması için bir ağzı dualıya gidilip kişinin yıldıznâmesine baktırılması, Boşnaklar'da sıkça karşılaşılan bir durumdur. Evlilik yaşlarına gelen fakat hala evlenmeyen erkekler için genellikle annesi, teyzesi çevreden namuslu ve hünerli bir kız bulup oğlanla tanıştırdı. Bu görücü usulü evliliğe güzel bir örnektir. Bugün görücü üsülü evlilik Türkiye'de yaşayan Boşnaklar'da çok yaygın olmasa da hala devam ederken Seona köyünde tamamen sonlandırılmıştır.

²⁸ Ayşe Başçetinçelik, a.g.e., s. 161.

Eskiden gençler evlenme kararını anne-babalarına bırakırken günümüzde gençler kendi aralarında anlaşıl durunu aileleriyle paylaşıyorlar.

Gerek araştırma yaptığımız bölgede olsun gerekse bütün Bosna Hersek'te olsun kan bağı dışında süt akrabalığı da çok önemsenir ve akraba ve sütkardeşle bir evlilik uygulaması yoktur.

D. AŞIKOVANJE (ERKEK ve KIZ TANIŞMA ve BİRBİRİNE YAKINLAŞMA YOLU)

Eski Boşnak adetlerinde evlilikten önce iki gencin arasında en önemli aşamalardan biri Bosna'da "aşikovanje" diye adlandırdığımız aşamadır. İki gencin arasındaki flört, pencerelerde yaptıkları aşk sohbetleri ve bakışlara Bosna Hersek'te "aşikovanje" denir. Eskiden erkek sevdiği kızı pencerede dururken gözlerini görmek, sesini duymak için yaşardı. Akşamları yemek yedikten, namaz kıldıktan sonra kızın penceresinin altına gidip sabaha kadar sohbet ederlerdi. Evlenmeden önce iki aşık arasında tek buluşma yolu buydu. Bosna Hersek köylerinde bu adetler II. Dünya Savaşı'na kadar yaşanmıştır.

Bosna'daki en meşhur ve en güzel aşk şarkıları olan "Sevdalinka" bu aşamalarda ortaya çıkmıştır. "Sevda" kelimesi Türk dilinde aşk hasretini ifade eder. Sevdalinka şarkılarının çoğu iki gencin birbirlerine olan duyguları anlatır. Aşk acısı, hasreti çekerken, hatta aşk acısının çekilmez olduğu noktada ölüme eşit olan aşk sarhoşluğu içinde ortaya çıkan bir aşk şarkısıdır.

"Eskiden iki genç insanın birbirlerine aşık oldukları zaman mutlaka aralarında bir engel olurdu. İşte bu durumlarda, gençlerin birbirlerine hissettiklerini anlatabilmesinin en güzel yolu şarkı söylemekti. "Sevdalinka" şarkısı da bu şekilde ortaya çıktı. Bu şarkılar çok büyük acıdan, özlemden, yasak aştan doğmuştur. Bir şeye ulaşmak istiyorsun ama karşına bir sürü engel çıkıyor. Ama artık herşeye ulaşmak o kadar kolay ki günümüzde herşey kıymetini kaybetti." *Miralem Selimović*

"Kızlar eskiden Ratiş tepesine gittiklerinde güzel kokulu çiçek ve bitkileri toplarlardı. O çiçek suyunun bambaşka kokusu vardı, hala da öyle. Kızlar topladıkları bu çiçekleri suya koyup evlerinin bahçesinde bir yerde sakladıkları. Hatta bu suyla yıkanıp güzel kıyafetlerini giyer ve sabahın ilk ışıklarına kadar sevdiklerini flört etmek için beklerlerdi." *Alija Brkić*

E. EVLİLİK AŞAMALARI

1. Kız İsteme

Bu âdet ve geleneklerin daha derinine girmeden önce Bosna Hersek'te yaşayan ve Türkiye'ye göç eden Boşnaklar'ın âdetlerinin arasında günümüzde büyük farklılıkları görmek mümkün olduğunu vurgulamak isteriz. Türkiye'ye göç eden ve burada yaşamını sürdüren Boşnaklar hem bir taraftan bazı Türk âdetleri benimsenip uygulamaya başlamışlar hem de kendilerine ait olan âdetleri sürdürmeye çalışmışlardır. Aynı zamanda Bosna'da artık bu âdetlerin yok olmaya başladığını söylemek mümkündür. Bunun ilk örneği kız isteme âdetidir. Günümüzde bu âdet gençlerin evlenme kararını vermelerinden sonra ailelerin birbirleriyle tanışması olayına döndü. 70'li yıllarda âdetler artık azalmaya başlamıştır. Bosna'daki müslümanların âdetleri de yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra erkek-kadın ilişkilerinde çok büyük değişimler yaşanmıştır. Bu yüzden daha çok eskiden kız isteme aşamasında uygulanan âdetlerden bahsedeceğiz.

Geleneksel kesimde, evlenme işi; kız bakma, kız arama, soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak aramaya başlarlar.²⁹

“İki genç aralarında evlenme kararı verdiyse genellikle erkek tarafından annesi, evli ablası veya halası kız istemeye gider fakat kız istemeden önce kızın ailesi araştırılır. Çalışma yaptığımız köyde herkes birbirini zaten yakından tanıdığı için istenilecek kız oralı ise kız istemeden önce kıza bakmaya gidilmez. Kızın evliliği düşünüp düşünmediği, ailenin niyetinin ne olduğu anlaşılmaya çalışılır. “Allahın emriyle, peygamberin sünnetiyle bizim oğlumuz kızınızdan hoşlanmış ve bizi istemeye göndermiş” sözleriyle kız istenir. Kızın aile büyükleri damat hakkında bir karara vardıldıktan sonra kahve ikramına geçilir. Kahveyi de diğer bütün ikramları olduğu gibi kız hazırlar ve bu şekilde maharetini göstermiş olur.” *Pemba Suljkić*

Türkiye'de tuzlu kahveyi içen damat adayı her zorluğa katlanıp katlanmayacağını göstermek amacıyla sesini çıkartmazken, Bosna'da tuzlu kahvenin anlamı başkadır. Kahve şekerli ise damat adayı evlilik için uygun görülmüştür, ancak kahve sade ise damat adayı reddedilmiş demektir. Bu âdetin Seona köyünde bazı insanların tarafından eski

²⁹ Ayşe Başçetinçelik, a.g.e., s. 173.

âdetleri hatırlatmak ve geleneklerini unutturmamak amacıyla damadın kızın ailesiyle tanışmaya geldiğinde hala sürdürmekte olduğunu söyleyebiliriz. Fakat tabiki de artık eski belirsizlik ve heyecan yoktur.

Kahveden sonra şerbet ikram edilir. Şerbetin anlamı ve değeri Boşnaklar'da büyüktür. Her geleneğin uygulandıkları olaylarda şerbet ikram edilir.

Eğer kızı istemeye müstakbel damadın ailesinden bir erkek geldiye kahve tepsisine para bırakır. Eskiden kız istemeye damat gitmediği için kız istemeye giden akrabası şekerli kahve içtikten sonra hemen damada bu güzel haberi iletmeye giderdi. Erkek onunla karşı karşıya geldiğinde hemen “Erkek mi kız mı?” diye sorar. Eğer kahve şekerliyse ve kız alındıysa kız akrabası “Erkek” diye cevap verir. Kızı alamadığı takdirde “Kız” diye cevap verilir. Bundan sonra eğer cevap olumluysa damat ona para verir. Ertesi gün yine kızın evine nişan ve düğün gününü belirlemeye gidilir.

Eskiden bir evde eğer bir erkeğin ailesinin tanımadığı bir kız ile evlenmek istediği öğrenilirse aile büyükleri yaşlı bir kadını o kızın evine kızı görmeye ve tanımaya gönderirlerdi. Bu kadına “uhodica” denir. Eğer kız sabah geç saatlere kadar uyuyorsa ve üşengeçse “uhodica” oğlana ve ailesine bu kızı tavsiye etmez. Eğer kız anne ve babasına saygılı davranıyorsa, güzel ve hünerliyse “uhodica” onu överek oğlanın ailesine tavsiye eder. Fakat sadece erkek ailesinin yaptığı bir iş değil bu. Bazen kızın ailesi de evlenme teklifinde bulunmuş oğlanı yakından tanımiyorsa onun evine bir kadını gönderip oğlanın kızları için uygun olup olmadığını öğrenmeye çalışırlar.

“Günümüzde kız isteme âdeti kalmadı buralarda. Oğlan kızı ona evlilik teklifi yaparak ister; babasından veya annesinden istemez. Eğer bu oğlan, kızın ailesinin kabul etmeyeceği biriye bu hemen baştan bilinir ve buna karşı çıkmaya çalışılır.” *Munevera Omerović*

“Kız isteme geleneği kalmamış, bunun yerine artık gençler bir karar verdikten sonra aileler birbirleriyle tanışırlar. Bu ilk bir araya gelme noktası kız isteme olarak görebiliriz. Aileler orda düğünün ne zaman ve nasıl yapılacağı ile ilgili anlaşma yaparlar.” *Hazim Omerović*

2. Çeyiz

Boşnakça “miraz”(Türkçe: miras, çeyiz) bir evlenen kızın evliliğe maddi katkılarıdır.

“Çeyiz eskiden genellikle el emeği ile üretilmiş eşyalardan oluşturulurken günümüzde artık buna eskisi kadar önem verilmez ve eşyaların büyük bir kısmı satın alınmış eşyalardan ya da bu eşyaları satın alabilecek paralardan oluşturulur.” *Ešefa Salkić*

Düğün tarihi belirlendikten sonra kızın annesinin evinde çeyiz serilir. Çeyiz Boşnaklar için çok önemlidir ve kız çocuğu olan her aile kızın dünyaya gelmesinden itibaren çeyiz sermeye başlar. Kaynak kişilerimizin söylediklerine göre miras kızın evinden çoğu zaman düğün günü gelinle birlikte gönderilir. El işi danteller, havlu kenarları, el ve yüz havluları, işlemeler, yatak örtüleri ve yemek takımları Boşnak çeyizlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Miras sandığı erkek tarafına hemen verilmez. Sandığın üzerine kız tarafından evlenmemiş bir kız çocuğu oturup bahşiş ister. İyi bir bahşiş aldığı zaman sandığın üzerinden kalkar. Günümüzde çeyiz geleneksel şeklinde yapılmıyor. Çeyiz yerine gelinin ailesi ona ya para verir ya da yeni ev için çeşitli hediyeler ve eşyalar alır.

Araştırma yapılan köyde çeyiz hem kızın kendi kendine topladığı şeylerden hem de ailesinin yeni evi için aldıkları ve hazırladıkları şeylerden oluşur. Nevresimler ve yemek takımları gibi küçük şeyler evlenmeden önce komşulara ve akrabalara gösterilir fakat beyaz eşyalar gibi daha büyük çeyiz parçaları gösterilmez. Buna rağmen köyde her zaman özellikle kadınların arasında bir ailenin kızını ne kadar iyi ya da kötü hazırladıklarına dair dedikodu yapılır.

“Eskiden çeyiz sandıkları vardı. Kızın yanına yeni evine götüreceklerini hepsini bu sandığın içine koyardı. Bir kız henüz evlenecek yaşa gelmemişken genellikle annesi tarafından çeyiz biriktirmeye başlanır ve evlenene kadar tamamlanır. Sandığın içinde genellikle yemek takımı, yastık ve yorganlar, nevresimler, banyo tekstilleri, banyo aksesuarları, masa örtüleri gibi şeyler bulunurdu. Günümüzde bunun yanına aile kızına beyaz eşyaları alacak kadar para verir.” *Mirsa Bećirović*

“Eskiden kız güzel değilse evlenmek için tek şansı iyi bir miras hazırlamasıydı. Fakir kızlar güzellikle, hamaratlıkla ve namuslarıyla evlenirken zengin olanlara para ve iyi bir miras yetiyordu. Eskiden bu miraslar sadecebeyaz eşyalardan oluşmuyordu. Kızın sonradan sahip olabileceği herşey miras içine girerdi.” *Mirzeta Salkić*

F. DÜĞÜN

Düğün, evlenme dediğimiz geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Yukarıda genel çizgileriyle değindiğimiz aşamaların amacı, düğünle dışa vurulur. Onun için düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına çaba sarfedilir.³⁰

Türkiye’de düğün adetleri arasında yer alan söz, nişan, düğün geleneği Bosna Hersek’teki uygulamalardan farklılıklar gösterir. Bu bölgelerde söz ve nişan evlilik aşamaları arasına yer almaz. Diğer taraftan Türkiye’deki Boşnaklar’ın bu söz, nişan, düğün geleneğini uyguladıklarını da belirtmek isteriz. Türkiye’de son yıllarda nişan töreninin düğün gibi bireğence ile yapılması geleneği Bosna’da söz konusu değildir. Düğün ve nişan aynı gün düzenlenir. Düğün ve nişan kız istemesinden birkaç ay sonra yapılır.

1. Düğün Hazırlıkları

Araştırma yaptığımız bölge artık tamamen bir Müslüman köyü olduğu için düğünler de din kurallarına göre uygulanır. Şeriat kurallarına göre erkeğin kızabir miktar para vermesi gerekir. O yüzden düğünden önce erkeğin kıza vereceği para miktarı belirtilir ve bunun üzerinde bir anlaşma yapılır.

“Düğün tarihi belirlendikten sonra hazırlıklar genelde iki üç ay sürer. Burada önemli olan düğünün iki bayram arasına denk gelmemesidir. Eskiden düğünler çoğu zaman pazar ya da perşembe günleri yapılırken günümüzde genelde hafta sonları yapılır. Bunun tek sebebi insanların o günlerde düğüne katılabilmemesidir.” *Sulejman Bećirović*

“Düğün öncesi gençler aile büyükleri tarafından çarşıya götürülür. Her iki taraf da karşılıklı olarak birbirlerine giyecek alırlar. Kızın aldıkları oğlan evine, oğlanın aldıkları kız evine götürülür. Ayrıca, erkeğin ve kızın ailelerine de hediyelikler alınır. Bu hediyeler tepsilerde ya da özel kutularda süslenerek karşılıklı kızın ve erkeğin evine gönderilir.” *Esad Bećirović*

Düğüne yakın komşu, arkadaşlar ve akrabalar davet edilir. Köyde düğün genelde evin içi ya da önünde yapılır. Düğün günü kız ve erkek daha önce alışverişte aldıkları kıyafetlerini giyerler. Türkiye’de nişan törenlerinde takılan yüzükler Bosna’da düğün günü takılır.

³⁰ Sedat Veyis Örnek, s.g.e., s. 196.

2. Gelin Alma

“Düğün günü ilk olarak genellikle otuz kişilik bir düğün konvoyu oluşturulur. Bu heyete “svatovi” denir. Bu heyetin başında stari svat (en yaşlı heyet üyesi) vardır. Düğün konvoyunun diğer üyeleri erkek tarafının akrabalarından, aile dostlarından ve komşulardan oluşur. Bu kanvoy kızın evine gelin almaya gider. Eskiden gelini almaya atlarla veya yürüyerek gidilirdi, günümüzde ise köyde arabanın yanında çok nadir de olsa bazı insanlar hala geleneklere bağlı kalmaya çalışarak atlarla gelin almaya giderler.” *Ferzad Salkić*

“Birkaç sene önce köyümüzde çok büyük bir düğün yapılmıştı. Erkek tarafı atlara binerek gelin almaya gelmişlerdi. Hatta gelinimiz evin ikinci katında olduğu için atı dış merdivenden tam kapıya kadar çıkarmışlardı. Düğünden sonra günlerce bu olay konuşuldu köyümüzde. Sonrasında birkaç kişi daha benzer şeyleri yapmaya çalışmıştı.” *Mirzeta Salkić*

Düğün konvoyu gelinin evine geldiğinde gelinin ailesi ve akrabaları onları karşılar. Erkek üyeleri gelinin babası ve abi karşılaşıırken kadınları asla gelinin annesi ya da ailesinden biri karşılamaz. Onların yerine teyze, yenge ya da kuzeni durur. Bundan sonra evde yemek ve tatlı ikram edilir. Bazı ailelerin maddi durumu iyi olmadığı için gelinin evinde yemek ikram edilmez. “Stari svat”, en yaşlı heyet üyesinden sonra en önemli kadın kişi “jenga”dır. Gelin evine geldiği andan itibaren gelinle hep o ilgilenir, neyi nasıl yapacağını o gösterir. “Jenga” gelinin evine geldiğinde kız onun elini öper ve ona şerbet ve kahve ikram eder. Kahve içtikten sonra “jenga” damadın gönderdiği kıyafetleri geline teslim eder. Günümüzde bu uygulama için gelin iki veya daha çok yakın kız arkadaşını seçer. Bunun adına da “djeveruše” ya da “obikuše” denir. Onların görevi gelinin giyinmesinde yardım etmek, gelen misafirleri ve arabaları süslemektir. Gelini almaya gelen erkek adayının arkadaşlarının adı “jabučari”dir. Onların da görevi farklıdır. Onlar gelinin evinin önünde davul çalıp şarkı söylerler. Bu sırada gelin genelde bir odanın içine kapanıp bekler.

Düğünden önce kız ve erkek tarafından seçilmiş erkek sağdııcı gelini almaya gider. Gelinin bulunduğu odanın önünde varsa erkek kardeşi, yoksa erkek kuzeni durur. Sağdıç kabul edilecek kadar para verince kızı almış olur. Bundan sonra erkek kardeşi veya kuzeniyle birlikte kız evden çıkar ve kayınbiraderlerine ve damada teslim edilir. O sırada gelinin kız arkadaşları dışarıda misafirlere ve arabalara süs takmaktadır. Eskiden at ve arabaları çiçek ve güzel takımlarla süslenirdi. Bütün misafirlerin gömlek ya da elbiselerine

çiçek şeklindeki süsler takılırdı. “Jabuçari”(gelini almaya gelen erkek adayların arkadaşları) hem süs hem de bir tane gömlek alır. Her erkeğin omuzlarına bir gömlek asılır. Kadınlar sadece süs için bahşiş verirken erkekler hem süs hem gömlek için verirler.

Gelin evden çıktığı zaman “obikuše” (gelinin kız arkadaşları) üzerine para ve şeker atmaya başlar. Erkek tarafı gelini alınca silah atmaya ve yüksek sesle ‘’maşallah, maşallah’’ diye bağırmaya başlarlar. Gelin arabaya bindirilirken yemiş, şeker ve para tekrar dökülür ve oradan nikâhın yapılacağı mekâna sonra da düğün mekânına gidilir. Geleneğe göre gelinin aile fertleri konvoyla katılmadıkları gibi düğüne de katılmazlar. Fakat bu adet şimdi değişmiştir ve gelinin ailesi de düğüne katılmaktadır. Günümüzde bazı çiftler, gelin aldıktan sonra düğün salonuna veya düğün yapılacak otele doğru giderler fakat köyde çoğu çift hala düğünü damadın bahçesinde yapar.

“Heyetler, erkek tarafından olan misafirler genellikle gelin almaya gitmeden erkek evinin önünde toplanırlar. Kutlama aslında orada başlar. Kısa bir süre sonra düğün konyonu oluşturularak kız almaya gidilir.” *Smajo Suljić*

“Eskiden gelin almaya hep atlarla ya da yürüyerek gidilirdi. Günümüzde de hala bunu arada sırada görmek mümkündür. Geleneği sürdürmeye çalışan gençlerimiz hala bir iki at alıp gelini o şekilde almaya giderler.” *Vehid Zahirović*

“Gelin evden çıktıktan sonra annesi ya da akrabalarından başka biri arkasından bir sürahi su döker. Bunun yapılmasının amacı gelinin arkasından mutluluğun su gibi akacağına inanılmasıdır.” *Omer Dedić*

3. Düğün

Düğün toplumsal bir olaydır. Düğün töreni ile gençlerin kuracağı yuva ve ailelerin hısımlık bağları, davetlilerin de katılımıyla onaylanmış olur. Düğünün ne zaman olacağı iki tarafın ailelerinin anlaşması ile kararlaştırılır.³¹ Damadın köyünde düzenlenen düğüne köyün her hanesinden en az bir temsilci katılırdı. Aileler arasında anlaşma sağlanarak yapılan düğün ile damadın gelini kaçırmasının ardından yapılan düğün arasındaki en büyük fark hediye alışverişinin zamanı konusunda ortaya çıkar. Çünkü kız kaçırılmasından sonra hediye alışverişi ancak düğün sonrası yapılabiliyordu. Köyün yerlileri köylerinde düzenlenen düğünlere sosyo-ekonomik durumlarını yansıtabilecekleri etkinlik gözüyle bakıyorlardı. Hatta öyle ki düğünler genelde köyde ekonomik durumları iyi olan ailelerin

³¹ Ayşe Başçetinçelik, a.g.e., s. 206.

geleneği haline gelmişti. Kız kaçıırılması sonrası yapılan düğünler ise köyün ekonomik yönden fakir aileleri arasında yaygındı.

İmam nikâhı kıyıldıktan sonra düğün mekânına geçilir. Düğünler genellikle damadın evinin bahçesinde düzenlendiği için konvoy, nikâhların kıyılmasından sonra korna çalarak damat evine yani düğün yerine geçer. Orada büyük eğlence düzenlenir. Düğün eğlencesine ‘‘pılav’’ denir. Evin önünde uzun masalar koyulup büyük sofralar kurulur. Yemekler ve tatlılar ikram edilir. Masalarda Boşnak börekleri ve rakı hiçbir zaman eksik olmaz. Düğünlerde geleneksel oyunlar oynanır. Genellikle bu oyunlar halay şeklindedir. ‘‘Kolo’’ denilen halay düğünlerde en meşhur olanıdır. Bosna Hersek’te en sevilen şarkı ‘‘Sevdalinka’’ şarkısı düğünlerin de vazgeçilmez bir parçasıdır. Düğün eğlencesinde de kahve ikramı yapılır. Günümüzde kahve ikramını gelin yapar. Gelin bütün misafirlere tek tek kahve ikramı yaparken arkasından iki kız arkadaş veya kardeşi gelip kahve için bahşiş toplarlar.

Çok eski dönemlerde düğün ve sünnet törenlerinde at yarışları da düzenlenirdi. At yarışlarının yanında çocuklar için de farklı yarışmalar düzenlenirdi.

‘‘Düđünlerimizin en önemli kısmı gelinin misafirlere kahve ikramıdır. Bu âdeti köyümüzde düzenlenen her düğünde istisnasız görmek mümkündür. Kahve ikramı için toplanan paralar yeni evlenen çiftin yeni hayatına başlaması için yardımcı olmak amacıyla verilir.’’ *Alija Brkić*

‘‘Düđün sırasında yapılan diğer âdetlerden biri gelinin ayakkabılarının çalınmasıdır. Eđer düğün sırasında gelin bir sebeple ayakkabılarını çıkartırsa ve biri onları çalarsa o ayakkabıları o kişiden geri satın almak için sağdıcin para vermesi gerekiyor. Bu yüzden sağdıçlar düğün sırasında gelinin ayakkabılarına dikkat etmeye çalışırlar.’’ *Halil Lipjankić*

a. Nikâh

Düğün mekânına geçmeden önce nikâh salonuna geçilir. Seona köyünde imam nikâhı ve resmi nikâhı olmak üzere iki tür nikâh vardır.

Kıyılan nikâh ile birlikte gelin ve güveyin evliliği yasa, din ve toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin bu işle görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kıyılan nikâhı evlilik için gerekli saymaktadır. Yasalara göre geçersiz olmasına rağmen, imam nikâhı denilen dini nikâh,

yaygınlığını sürdürmektedir.³² Dini nikâhı kılabilmek için öncelikle resmi nikâhın kıyılmış olması gerekmektedir.

Genelde ilk olarak resmi nikâh yapılır. Resmi nikâhta gelin ve damada şahitlik edecek kişiler belirlenir. Gelinin şahidi genelde yakın akraba veya arkadaşlarından biri damadın şahidi ise yine ona yakın akraba veya arkadaşlarından biri olur. Düğünde sağdıçların da belli görevleri vardır. Bunlardan en önemlisi nikâhta gelinin ve damadın takacakları alyansları almaktır. Yani, nikâh yüzükleri sağdıçlar tarafından alınır. Diğer görevi ise damat ve gelinle anlaşarak zarf içine para koyup bunu hediye olarak yeni evlenmiş çifte verirler. Belediyedeki resmi işlemler bittikten sonra imam nikâhı için camiye gidilir.

Daha önce belirttiğimiz gibi Seona köyü artık tamamen bir Müslüman köyü olduğu için nikâh da din kurallarına göre yapılmaktadır. Şeriat kurallarına göre erkeğin kızı alması için bir miktar para ya da altın vermesi gerekir. O yüzden düğünden önce erkeğin kız için vereceği mihrin miktarı imam nikâhında konuşulur. Günümüzde imam nikâhı düğünün yapılacağı yere yakın olan bir camide, resmi nikâhtan sonra yapılır. İki nikâh da zorunlu olmasına rağmen günümüzde artık bazı çiftler sadece resmi nikâhı yapar bazıları ise her ikisini de yaparlar.

“En yakın belediyede düzenlenen evlilik töreninden sonra, genç çiftin isteği halinde, İslam hukukuna göre dini tören düzenlenir. Bazen duruma göreresmi evlilik töreni bir hafta ya da bir sene sonra da yapılır. Eğer bu süre içinde gelin anne baba evine dönerse, halk arasında yine de evlenmiş boşanmış bir kadın olarak görülür. Bazen bu resmi kayıtlar ilk çocuk doğana kadar ertelenirdi çünkü o zaman zaten çocuğun doğum kaydını yapmak için şehre çıkılırdı. Tabi bu durumlara, köyden geçen yol ve özel araçlar bu kadar yaygın kullanılmadığı zamanlarda rastlanırdı.” *Rasema Husić*

“Çiftlerin isteği durumunda, yeni evlenen çift, dini nikâhı medeni nikah evliliğinden iki hafta sonra yapılır. Bu tören damadın evinde hocanın karşısında yapılır. Eskiden resmi ve dini evlilik törenlerin arasında yeni evlenmiş çift cinsel ilişkiye giremez, farklı odalarda yatarlardı. Kural buydu fakat bu kurala kimse uymazdı. Bu yüzden artık dini ve resmi nikâhı aynı gün içinde yapılıyor.” *Miralem Selimović*

³² Ayşe Başçetinçelik, a.g.e., s. 310.

4. Düğün Sonrası

a. Gelinin Evine İlk Girişi

Gelinin düğünden sonra kendi evine ilk girdiği zamanda da uygulanan bazı gelenekler vardır.

“Gelin, damadın evine geldiği zaman kayınvalidesi onun sağ eline Kur’an, sol eline ekmek verir. Bazen Kur’an yerine kayınvalidesi gelinin sağ eline pirinç verir. O pirinci de gelin eve girerken arkasına atar.” *Mehmed Dedović*

Günümüzde bunların yanında farklı gelenekler de uygulanmaktadır.

“Gelin eve girerken genelde damadın sağ kolunun altından geçer. Bu onun kalbine yakın olduğunu gösterir. Bundan sonra kapıda geline bir kaşık bal verilir. Bu gelinin yeni hayatı tatlı olsun diye yapılır. Bal yedikten sonra gelin bir sürahi su alır ve arkasından ilk olarak sağ tarafına sonra sol tarafına su döker. Bunu yaparak hayatındaki tüm kötü anılsildiği ve yeni bir hayata başladığı düşünülür. Eve girdikten sonra genelde gelinin kucağına bir erkek çocuğu verilir ve gelin bebeği üç kere sağdan sola döndürür. Bu uygulama gelinin ilk çocuğu erkek olsun diye yapılır.” *Pemba Suljkić*

“Eskiden düğünler bazen birkaç gün sürerdi. Maddi durumu iyi olan aileler gelini evinden alıp damadın evine getirirlerdi. Orada günlerce (bazen 15 güne kadar) eğlence sürerdi. Eğer kız aynı gün evlenmezse düğüne kadar damadın evinde kalırdı. Uzun süren düğünlerde yapılan en önemli etkinliklerden biri kına gecesiydi.” *Esad Bećirović*

“Gelin yeni evine girmeden önce kadın akrabalarından biri poğaça parçasını alıp gelinin başının üzerinde onu parçalanıp oradaki tüm kadınlara birer parçasını verir. Bu “gelin poğaçası”nın çok sağlıklı olduğuna ve birçok hastalığa karşı iyi geldiğine inanılır.” *Sadeta Osmanović*

“Gelin yeni evine girerken ona mutlaka bir kaşık bal verilir. Gelin balı yedikten sonra damat kaşığı alıp evin çatı üzerinden atar. Bu yapılarak yeni evde kurulmuş hayatın bal gibi tatlı olacağını düşünülür.” *Hazim Dorić*

“Eve gelen yeni gelinin ne kadar hamarat olduğunu görmek için birkaç komik tuzak kurulur. Mesela, gelinin eve girdiği ilk gün odanın ortasına bir sandalye bırakılır. Gelinin oradan geçerken sandalyeyi kaldırıp geçerse çalışkan ve hamarat olduğu anlamına gelir. Eğer gelin sandalyeyi kaldırmadan üzerinden geçerse becerikli, hiçbir şey yapmayıp yanından geçerse tembel olduğu anlamına gelir.” *Šahbaz Salkić*

b. Kına Gecesi

Türkiye’de düğünlerin vazgeçilmez bir parçası olan kına gecesi etkinliği Bosna’da eski zamanlarda sıkça görülürken günümüzde artık uygulanmamaktadır. Evlenmeden birkaç gün önce gelin için kına gecesi düzenlenirdi. Fakat Bosna Hersek’te günümüzde bu âdetin artık hiç kalmadığını belirtmek gerekir. Bu yüzden eskiden uygulanan kına gecesi âdetlerinden bahsedeceğiz.

Genelde kına gecesi ya gelinin evinde ya da damadın evinde düzenlenirdi. Eğer kına gelin evinde yapılacaksa kınayı damat, kızın evine gönderirdi. Kınayla birlikte para da gönderilirdi. Bundan başka damat o gece gerekecek olan ikramları da gönderirdi. Kına yakılmadan önce geline ve bütün misafirlere şerbet ve kahve ikram edilirdi. Kına gecesinde gelin Boşnak yöresel kıyafeti olan ‘’dimija’’ (şalvar) giyerdi. İlk olarak gelin bir erkek çocuğun odaya getirdiği iki tane döşeğe oturtur daha sonra başına kırmızı bir duvak örtülürdü. Kına yakmaya başlamadan önce, genç kızlar ve oğlan çocukları gelinin etrafında mumlarla döner ve herkes şarkı söylerdi.

Geline genellikle bu güzel şarkı söylenirdi:

Boşnakça

Naša snaho, je l' ti žao majke?

Naša snaho, nek ti nije žao majke,

Ovdje tebe bolja majka čeka.

Naša snaho, je l' ti žao babe?

Ovdje tebe bolji babo čeka.

Naša snaho, je l' ti žao brace?

Naša snaho, nek ti nije žao braće,

Ovdje tebe bolja braća čekaju.

Naša snaho je l' ti žao dvora?

Naša snaho, nek ti nije žao dvora,

Ovdje tebe bolji dvor čeka.

Türkçe

Gelinimiz, annene üzülüyor musun?
Gelinimiz, annene üzülme,
Burada da seni bir anne bekliyor.
Gelinimiz, babana üzülüyor musun?
Gelinimiz, babana üzülme,
Burada da seni bir baba bekliyor.
Gelinimiz, kardeşlerine üzülme,
Burada da seni kardeşler bekliyor.
Gelinimiz, yuvan için üzülüyor musun?
Gelinimiz, yuvana üzülme,
Burada da seni sıcak bir yuva bekliyor.

Genel olarak kına gecesi uygulamaları şu şekildedir: Şarkılar söylendikten sonra kına yakma merasimine geçilir. “Jenga” kızın ellerini ve ayaklarını alıp, sağ el ve ayaktan başlayarak kınayı sürer. Kınayı sürdükten sonra gelinin ayakları ve elleri kırımızı keten bir bezle sarılır. Bu bezin adı “aspura”dır. Bundan sonra “jenga” gelinin sağ eline damadın gönderdiği para koyur, sol eline ise kendisinin geline hediye edeceği paraları koyar. Bu sırada kızlar ve kadınlar gelini ağlatmak amacıyla sürekli şarkı söylerler. Gelin kına sürüldükten sonra bir saat döşekte yatar. Bir saat sonra “jenga” gelini kaldırır ve keten bezi çıkardıktan sonra ilk olarak gelinin sağ elini ve ayağını sonra da sol elini ve ayağını yıkar. Sağ ayağından ve elinden çıkarttığı bezi gelinin kocasıyla birlikte yatacağı yastığın içine koyar. Sol ayağından ve elinden çıkarttığı bez fakir kız ve kadınlara verilir. Bu bez sağlık amaçlı kullanılır. Bundan sonra gelin kalkıp ilk önce kayınvalidesinin sonra da diğer kadınların ellerinden öper.

“Kına gecesi artık tamamen geçmişte kalmış bir âdettir. Bu geleneği, köyümüzde hâlâ gerçekleştirip sürdüren bir insanı tanımıyorum.” *Ajka Zahirović*

c. Dvorenje (Gelinin Düğünden Sonra Bir Köşede Durması)

Eski dönemlerde yeni evlenen çift genellikle damadın ailesiyle birlikte yaşardı. Günümüzde hala bunu görmek mümkün fakat eskisi kadar yoğun değildir. Eski âdetlere göre düğün gününden sonra gelin yeni evinde bir hafta boyunca odanın bir köşesinde

süslenmiş ve ellerini bağlamış olarak dururdu çünkü o hafta boyunca her gün misafirler gelini görmeye gelirdi. Bunun adı “dvorenje”dir. Kız üzerine düğünde giymiş kıyafetleri giyerdi ve başı duvakla (ince beyaz eşarp) örtülü halde dururdu. Eğer gelin fakir bir ailenin evine gittiye birkaç gün sonra hemen mutfak, temizlik ve diğer işlerine başlamak zorunda kalırdı. Gelinin evine ziyarete ilk kadınlar gelir (akrabalar ve komşular) ve gelirken herkes hediyeler getirirdi. Gelin evine ilk kez geldiği her misafire şerbe ikram ederdi ve gelinin evine ilk kez gelen herkes bu şerbeye bahşiş bırakırdı.

“Dvorenje eski Boşnak âdetlerinden biridir. Artık kalmamıştır. Eskiden gelin evlendikten sonra ilk birkaç gün odanın bir köşesinde durup eve gelen herkesin elinden öperdi ve bu şekilde misafirleri karşılardı.” *Omer Dedić*

d. Düğün Sonraki Gelinin Ailesine Yapılan Ziyaretler (Mir)

Bir evde o aileden bir kişi hayatını kaybederse komşular ve akrabalar o evin üzüntüsünü paylaşmaya ve baş sağlığına gelirler. Bu ziyaretlere “na žalost” (üzüntüye gitmek) adı verilir. Evlenme, doğum ya da asker karşılama amaçlı yapılan ziyaretler ise “na radost”(sevince gitmek) ya da “slatke posjete”(tatlı ziyaretler) diye adlandırılır. Bosna’da hediye verme ritüelleri genellikle evlilik, çocuk doğması ya da evin inşa edilmesi gibi durumlarda yapılır. Bunlardan enbelirgin ritüel, düğün(evlilik) vesilesiyle iki aile arasında verilen ve alınan hediyelerdedir.

Evliliği yapan iki gencin bütün aile ve akraba üyeleri arasında bir akraba bağı kurulur ve onlar hepsi birbirlerine “prijatelj”(tam anlamıyla arkadaş demek) terimiyle hitap etmeye başlarlar. “Prijateljstvo”(arkadaşlık) ilişkisi sadece evlilikle kurulmaz, karşılıklı ziyaretlerle ve hediye alışverişiyle pekiştirilir. Bu ziyaretlerden en önemlisi “na mir”(barış ziyaretleri) ve “pohode” ziyaretleridir. Kızın evden kaçışıyla yapılmış bir evlilikten sonra damadın ailesinin üyelerinin en kısa zaman içinde, çoğu zaman evlilikten hemen sonraki gün, gelinin ailesine “barışmaya” gitmeleri beklenir. Damat, anne ve baba eşliğinde değil, akrabalarından başka erkek kişiler eşliğinde gelinin baba evine gider. Bu erkek kişiler genellikle damadın amcası ya da abisi olur. Gelinin ailesi onları misafir ederek kızlarının nerde, hangi ailede ve hangi köyde olduğunu sorarlar. Damadın ailesi bu ziyaretlere hediyesiz gitmez. Genelde kahve, şeker ve sigara alınır. Ardından bunlar güzel dileklerini ifade etmeye gelen akrabalara ikram edilir. Ziyaret ve hediyeleriyle damadın ailesi gelinin ailesine saygısını, iyi niyetini ve iyi akraba bağlarını kurmak için

önkoşullarını yerine getirmeye hazır olduklarını göstermeye çalışırlar. Aynı zamanda damadın ailesinin bu davranışları, gelinin ailesinin toplumdaki itibarını koruma amacı da taşımaktadır.³³

Düğünden 2-3 gün sonra kayınpeder kardeşini ya da yakın bir komşunu alıp gelinin evine gider. Bu ziyaretin adı “Mir” (barışma) dir. Bu ziyaretin asıl amacı ailelerin “pohode” hakkında bir anlaşma yapmalarınıdır. Fakat eğer kız baba evinden kaçarak gidip evlendiyse bu ziyaretin de amacı biraz farklıdır. O zaman ziyaretin amacı da gerçekten kızın ailesiyle barışmasıdır. O durumda kızın ailesinin evine yakın bir komşu gidip kızlarının kimle evlendiğini anlatıp durumu sakinleştirmeye çalışır. Daha sonra damat babasıyla ve akrabalarıyla gelinin ailesine ziyarete gider. Daha sonra gelinin babası ve annesi kızını ziyarete gelir ve en sonunda gelin kayınvalidesiyle annesine gider. Bu ziyaretlere “pohode” denir.

e. Düğün Sonraki Geline İlk Ziyaretler (Pohode)

“Pohode” adını taşıyan ziyaretler (sözlüğe göre bu kelime ziyaret anlamını taşımaktadır fakat köyde bu terim, evlilikten sonra iki aile arasındaki ziyaretler için kullanılır) ve bu ziyaretlerdeki hediye alışverişi gelinin yeni üye olduğu damadın ailesi ile genellikle başka köyden gelen gelinin ailesi arasındaki ilişkileri kurmak amacıyla yapılır. Köyde yaşayan bir kişinin doğum, evlilik ve ölüm gibi yaşam evrelerinde köydeki her haneden bir temsilci ziyarete bulunur, bu temsilci de genelde evin en yaşlı kadını olurdu.

Evlilik sonrası ziyaretlerde her aile ve bazı akraba üyelerine kişisel hediyeler verilir. Bütün hediyeleri almak için ne kadar zamana ihtiyaçlarının olduğuna bağlı olarak birkaç hafta ya da bir ay sonra gelinin ailesi damadın ailesine dönüş ziyaretine giderler. Kızını ya da oğlunu evlendiren iki aile arasındaki bu hediye alışverişi genellikle çoğu aile için ekonomiyük olmaktadır. Bu durum özellikle gelinin ailesi için geçerlidir çünkü onlar hem kızına hem de damadın ailesine hediyeler vermekle yükümlüdür. Eğer iki aile ekonomikaçından eşit değilse ve gelinin ailesi, damadın ailesinin standartlarına ulaşamıyorsa yine de gelinin ailesi mümkün olduğu kadar bu standarda ulaşmaya ve rezil olmamaya çalışırlar.

“Gelinin annesi kızına büyük hediyeler alır. Onun yanında her zaman fakir bir kadın ya da hizmetçi gider ve hediyeleri taşır. Hediyelerin yanında “pohode”ye giden herkes

³³ Enes Kujundžić, a.g.e., s. 130.

tatlılar da getirir. Genellikle ilk ziyarete gittiğinde o gece kızının yanında kalır. Eskiden bu ziyaretler çok daha büyüktü. Bazı ailelerde ziyarete gelen bütün misafirler sofraya para bırakırdı.” *Ešefa Salkić*

“Hediyeler genellikle kadınlar için iç çamaşırlarından, şalvar tuvalından ve havlulardan, erkekler için ise gömlek, pijama veya pantolon kumaşlarından oluşur. Kıyafet ve kumaşların yanında aileler birbirlerine misafirlere ikram edilecek bütün gıda ürünlerini getirirler. Bunun içinde tatlılar, içecekler, kahve ve sigaralar vardır. Bütün bunlar bu iki ailenin birleşmesini sembolize eder.” *Mirzeta Salkić*

Bunun yanında eskiden Boşnaklar’da evlilikten sonra ‘şerbet ziyaretleri’ de yapılırdı. Şerbet ziyaretlerinin Boşnaklar için çok eski zamanlardan beri önemli bir yeri vardır. Bu ziyaretlere her haneden o evin temsilcisi olan bir kişinin katılması yeterlidir. Şerbet ziyaretleri adını dini ve milli bayramlarda kahve ikramından önce konuklara ferahlık getirsin diye verilen şerbet içeceğinden (genellikle gül suyu ile tatlı su ya da çok tatlı meyve suyu) almıştır.³⁴

Şerbet, yeni gelin gelen bir eve yapılan ziyaretlerde çok önemlidir. Yeni gelin kendisini görmeye gelen misafirlere kendi elleriyle şerbet ikram eder. Şerbetler içilip bardaklar boşaldığında gelin boş bardakları toplamaya gelir ve misafirlerin kendisi için tepsiye para bırakmasını bekler. Ziyarete bulunanların amacı, yeni gelinle ilgili meraklarını gidermek ve ona köylerinin yeni bir üyesi olarak gördüklerini belirterek hoş geldin demektir. Yani şerbet ziyaretlerinin ilk amacı yeni gelinin köy kadınlarıyla iletişim kurabilmesine köprü olmaktır. Şerbet ziyaretlerine katılmayan kadınlar eleştirilirler.

Şerbet ziyaretlerinde genelde geline “Alışabilirdin mi? Diğer aile üyeleri ile anlaşabiliyor musun? İtaatkâr mısın?” gibi sorular sorulur. Utangaç yeni gelin de tabi ki tüm bu sorulara olumlu cevap vermeye çalışırdı. Bu ziyaretlerde yeni gelini rahatlatmak amaçlanır.

Misafirlğe gelen kadınlar kendilerinin de aynı dönemleri yaşadıklarını anlatarak geline destek vermeye çalışırlardı. Aslında bu şerbet ziyaretlerine katılmak yaşlı kadınlar için geçmişlerini hatırlamak için bir fırsattır. Fakat kendilerinin de bu konudaki hatıraları pek “pembe” değildir. Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan önce, yoksul Yugoslavya’da, 30-

³⁴ Enes Kujundžić, a.g.e, s. 108.

40 sene önce evlenmiş olan kadınlar, aç, susuz ve sefil günleri yaşamışlardır, kaynanaları ile sürekli çatışma halinde olmuşlar ve kocaları eve genelde sarhoş gelmiştir.³⁵

G. YENİ GELİNİN STATÜSÜ ve YAŞADIĞI YERİ KABULLENMESİ

Evlendirken çiftlerin hayatında olan değişiklikler, kadınların hayatlarını daha fazla etkilemektedir. Gerek kişisel anlamda gerek mental anlamda kadınları daha fazla yoran bir süreç söz konusudur. Eskiden, evlendikten sonra eşinin köyüne yaşamaya giden bir erkekle dalga geçilir, bayanlar için söylenen “Gelin olmuş” kavramı kullanılırdı. Yani bir erkeğin evlendikten sonra kendi evini ve köyünü terketmesi uygun görülmezdi. Bu yüzden yeni evlenen gelinler geldikleri köyde genelde yabancı olurdu.

Köyün yaşlı insanları kadınların yeni bir yere, yeni bir düzene alışmalarının erkeklerle kıyaslandığında daha kolay olduğu konusunda hemfikirdir. Onlara göre kadınlar evlenip yeni bir ailenin arasına girdiğinde oraya alışıp kendilerini evinde gibi rahat hissetmesi çok kolaydır. Erkeklerle oranla memleketlerine daha zayıf bağlarla bağlı oldukları düşünülen kadınlar ise evlendiklerinde yerleştikleri kocalarının evlerinde, ilk zamanlarda yaşadıkları zorluklar ve tramvalardan bahsederek bu inancı reddediyorlar. Bir kızın, evli kadın ya da eş konumuna geçebilmesi için gelinlik sürecini tamamlaması ve anne olması gerekmektedir. İlk çocuğunu dünyaya getirene kadar köydeki kadınlar tarafından "gelin" olarak hitap edilen kadın, çocuğunun dünyaya gelmesinin ardından ev sahibi konumuna yükselmiş olur ve herkes ona ismiyle seslenmeye başlar. Evlendikten sonra kadın eşinin akrabalarına eşi nasıl hitap ediyorsa o şekilde, eşi de karısının akrabalarına karısı nasıl hitap ediyorsa o şekilde hitap eder. Bu hitap şeklinin sağlanmasında erkek yine kadın kadar baskı altında değildir. Örneğin erkek üçüncü şahıslara karısının anne ve babasından kayınvalide ya da kayınpeder olarak bahsedebilirken kadın, kocasının anne ve babasına yine anne, baba diye bahsetmek zorundadır. Günümüzdeki gelinlere baktığımızda bu gelenek ve alışkanlıkların pek de kalmadığını söylemek mümkündür.

Köyün en yaşlı insanları eskiden köyde geniş aileler şeklinde yaşadığını ve aile üyelerinin sayısının yirmiye kadar ulaştığını söylerler. Bu şekilde kalabalık aile modellerine “çardaklija” denirdi. 1950’li yıllardan sonra yeni nesiller benzer aile toplulukları kurmak gibi bir amaçları olmadığı için çardaklija modelini terk ederek kendi ailelerini kurmaya yönelmişlerdir. Bu tarihten sonra da betondan yapılmış binaların içinde

³⁵ Enes Kujundžić, a.g.e. s. 110.

yaşayan küçük aile toplulukları önem kazanmaya başlar. Bir ailenin yapısındaki değişiklikler yaşam alanları olan konutların mimarisine ve köyün yapısal düzenine hemen yansımaktadır.

Günümüzde köyde yaşayan otuz yaş üzeri insanların çoğu geçmişte geniş aile tipi topluluklar içerisinde yetiştikleri için hatıraları arasında yer sıkıntısı, yoksulluk ve yorucu işler fazlasıyla yer almaktadır.

Kalabalık ailelerin arasına yeni gelin olarak katılan kadınlar, zahmetli işler, yetkisizlik ve güçsüzlük gibi sıkıntılarla baş başa kalmaktaydılar.

“Perişan bir halde yaşıyorduk. Hiçbir şeyimiz yoktu, yatak örtülerimiz bile... Aç kalınca bir ekmek için kayıvalideme sormak zorundaydım. Hiçbir zaman taze ekmek yememe izin vermezdi. Bizde ‘zajednice-jadnica’(topluluk-zavallılık) diye bir özdeyiş vardır. “ *Ešefa Salkić*

Bosna kırsalındaki bu düşük yaşam standardı artık akıllarda kötü birer hatıra olarak kalmıştır.

Genç gelinler “čardaklija” tipi aile modeline girdiklerinde ilk olarak kendilerini en alt pozisyonda bulurlar ve ne mülkiyet hakları ne de ev yönetiminde söz söyleme hakları vardır.

Kalabalık aile tiplerindeki gelin ve kaynana arasındaki çatışmalar kırsal yaşamın bir parçası olmakla birlikte misafirliğe giden kadınlar arasında sık sık sohbet konusu olur.

Erkekler dedikodu olduğunu düşündükleri için bu konulara pek fazla karışmazlar fakat tartışmaya dâhil oldukları noktada kaynananın tarafında olduklarını belirtmeleri, gelinin kaynanayı dinlemesi gerektiği ile ilgili yorum yapmaları kaçınılmazdı. Çok nadir olarak bazı erkekler kaynananın “kavgadžija” (kavgacı) olduğunu kabul ederler.

Evliliklerin ilk günlerinde, bu çatışma ortamından dolayı evi terk eden fakat kocasıyla konuştuğundan sonra geri dönen gelin örnekleri vardır. Bazıları ise kocasından boşanıp geri dönmezdi. Modern kadınlara nazaran eski kadınlar kocalarını terk etmeyi göze alamazlardı. Kocasının evinden ayrılıp ebeveyn evine dönen kız için “O dönmüş”, evlenerek anne ve babasının yanından ayrılan genç kız için ise “O gitmiş” denirdi.

Eğer ortada bir çocuk varsa, çocuğun genelde erkek tarafına ait olduğu söylenirdi. Bazen kadınların kocalarından ayrılırken çocuklarını da yanında götürdüklerine şahit olunurdu. Eski zamanlardaki kadınlar modern kadınların, kendilerine göre daha akıllı olduklarını söylemektedirler. Bunun başlıca nedenleri ise 20 yıl öncesine göre ekonomik

özgürlüklerini elde edebilmiş olmaları ve anne-baba evine dönmek gibi bir alternatiflerinin bulunmasıdır.

Evli bir çiftin ayrılması uzun süreli olacak ya da boşanmayla sonuçlanacak diye bir kesinlik yoktur. Kadınların kocalarını terk etme sebepleri çok fazlaydı ve bu sebeplerden en yaygın olanı kadın ile kocasının ailesi arasındaki kötü ilişkilerdi.

Genç gelinin çocuk doğurarak resmen anne olması bu tip aile modellerinin kırılma noktası olabilmekteydi. Çünkü yeni doğan bebek kaynananın aile içerisindeki konumunu tehtit altında bırakabilirdi. Karı ve kocanın bu tip bir aile ortamından ayrılarak daha rahat ve küçük bir yuva istemeleri tam da bu dönemlerde kendini göstermektedir. Gelin, çocuğuyla birlikte aile içinde daha fazla hakka sahip olması gerektiğini gerekirse bu hakları için savaşılabileceğini hisseder. Kayınvalidesi ile saygı çerçevesinde çok iyi ilişkileri olan gelin bile, çocuğunun dünyaya gelmesiyle birlikte değişmeye başlar. Artık eski saygısını yitirdiği, otoriter ve kaba davranmaya başladığı görülür. Özellikle dünyaya bir erkek çocuk getirdiği takdirde bu davranış değişimi zirve yapar. Kocasına bir halef doğurduğunu düşünerek her şeye karışma hakkını kendinde hisseder.³⁶

İstihdam ve eğitim oranlarının artması ve yurtdışı fırsatlarının gelişmesi ile aile içindeki erkekler ekonomik bağımsızlıklarını kazandılar ve zamanlar babalarında toplanan yetkiler kendilerine geçmeye başlamıştır.

Ekonomik gücün artmasına paralel olarak bu patrilokal ideolojinin gücünün kaybolmasıyla birlikte aileler geniş topluluklardan ziyade sadece evli çiftlerden oluşan bir yapıya büründü.

IV. ÖLÜM

Ansiklopedi ya da sözlüklerde “Bir insan, bir hayvan veya bir bitkide yaşamın tam ve kesin olarak sona ermesi.” Şeklinde tanımlanan ölüm, çok eski dönemlerden beri insanoğlunun ilgisini çekmiş ve insanoğlu bu olayla ilgili olarak kültürden kültüre değişen çok farklı davranış biçimleri sergilemiştir.

Ölümün bu evrensel niteliğinin farkında olan insanoğlunu dünyada yaşayan diğer canlılardan ayıran belki de en önemli nitelik bir gün öleceği bilgisine sahip olmasıdır.

³⁶ Enes Kujundžić, a.g.e., s. 57.

Başka hiçbir canlıda görünmeyen bu bilinçli farkındalık, en eski çağlardan beri insanoğlunun ölüme yoğunlaştırmasına da neden olmuş.³⁷

Aslında, ölüm, ölü gömme ve din olgularını birbirinden ayırmak da pek kolay değildir. Ancak burada öncelikle dinden ne anlaşıldığını belirtmekte yarar vardır. The Naturalness of religious Ideas adlı kitabın yazarı sosyal antropolog Pascal Boyer'ye dayanarak dini ideolojilerle ilgili üç niteliğin bütün dinlerde ortak olarak bulunduğunu da söylenebilir. Bunlardan birincisi, birçok toplumda insanın fiziksel olmayan varlığının ölümden sonra da yaşamaya devam edebileceği ve inançları, arzuları ile bir varlık olmayı sürdüreceği varsayımdır. İkincisi, bir toplumda, özellikle bazı insanların doğrudan tanrılar ya da ruhlar gibi doğaüstü varlıklardan ilham ve mesajlar alabilecekleri inancıdır. Üçüncüsü ise, belirli ritüelleri tam olarak yerine getirmenin doğal dünya değişiklikler oluşturabileceği varsayımdır.³⁸

Bosna Hersek'teki özellikle 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğun bir şekilde İslamın yayılmasıyla birlikte, ölüm anlayışıyla ilgili İslam'ın temel medeniyet ve kültürel değerlerinin kabul edilmesi başlamıştır.

Boşnaklar her an ölümle karşı karşıya gelebileceklerine inanmalarına rağmen, çoğu ölümün tamamen aniden gelmemesine, onun mutlaka bazı haberci ve işaretlerinin olmasına inanmaktadırlar. Bu yüzden Boşnaklar için ölüm tamamen yok oluşun ve her şeyin sonu anlamına gelmez.³⁹ Ölümü sadece hayattaki bir değişiklik olarak görürler. Ölümle ruhun bedenden ayrılmasına ve ruhun sonsuza kadar yaşamasına inanırlar.

Dinimizde ölümle ilgili hem zorunlu olan kurallar hem de onun yanında gönüllü yapılan âdetler vardır. Bu farklı yörelerde yaşayan Müslümanların arasındaki uygulamaların değişik şekillerde yapılmasından kaynaklanmaktadır. Ortak görülen uygulamalar cenaze ve ölü gömme uygulamalarıdır. Yöreye göre değişen olanlar ise tevhid ve ölen ruhlar için yapılan dua uygulamalarıdır.

Bu çalışmada ölüm olgusu üç bölümde ele alınıp, ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası yapılan uygulamalar ve gelenekler incelenecektir.

³⁷ Ahmet Uhri, *Anadolu'da Ölümün Tarihöncesi; Bir Gelenegin Oluşum Süreçleri*, İstanbul, Ege Yayınları, 2010, s. 21.

³⁸ Ahmet Uhri, a.g.e., s. 32.

³⁹ Enes Kujundžić, a.g.e., s. 233.

A. ÖLÜM ÖNCESİ

1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Ölüm olayı gerçekleşmeden önce bu olayla ilgili önbelirtilerin⁴⁰ var olmasına inanılır. Bunlardan bazıları dini kökenli bazıları ise tamamen halkın inanışlarına dayanmaktadır. Halk bu inanışlarla bir kişinin ne zaman ve nasıl öleceğini tahmin etmeye çalışır. Farklı davranışlar, sesler, rüyalar, olaylar ölüm işareti olarak yorumlanır. Hayvanlar, rüyalar, gök olayları ve günlük yaşamdaki çeşitli pratiklerle ilgili olan bu inanmaların en yaygın olanları hayvanlarla ilgili olanlarıdır.

Bazı hayvanların insandan önce ölümü hissedebileceğine inanılır. Köpeklerin uzun uzun ulumaları, baykuşların evin çatısına gelip ötmeleri, kedilerin durmadan acı acı miyavlamaları, horozların pencerenin önünde ötmeleri ya da ineklerin gece boyunca böğürmelerinin köyde ölümün işaretleri olduğuna inanılır.

“Akbaba kuşları, ölümü haber veren kuşlar olarak bilinirler. Onlar uçarken “umrijet” (ölüm) der gibi bir ses çıkarırlar. Bu yüzden bu kuş kimin çatısına konar ve ses çıkartmaya başlarsa o evde birinin öleceğine inanılırdı.” *Hamid Suljkić*

Aynı şekilde bir kişinin gördüğü bazı rüyaların da ölümün habercisi olabileceğine inanılır.

“Bazen insanlar rüyada daha önceden ailesinden ya da akrabalarından ölen birini görür. Bunun sonucunda o rüyayı gören kişinin öleceğine inanılır. Aynı şekilde ölümle ya da cenazeyle ilgili herhangi bir şey rüyada görülürse ölümü işaret eder. Birinin ölümünü görmek tam aksine, iyi bir şey olduğuna inanılır. Ölümünü gördüğün kişinin aslında hayatının uzadığına inanılır.” *Vehid Zahirović*

Bunların yanında ölümü gösteren en güvenilir belirtiler, hastalarda görülen belirtilerdir. Yaşlı ya da hasta insanlar bazen ölümün geleceğini hissederler. Ölüme yaklaşan insanların bazı davranışlarının da değiştiğine inanılır. Halk arasında bu durumda “Toprak, onu kendine çekiyor” diye bir ifade kullanılır.

⁴⁰ Ahmet Uhri, a.g.e., s. 22.

“Yakınlarımızdan biri hastaysa onun davranışlarına dikkat etmeye çalışırız. Mesela hasta bir insanın canı en sevdiği yemeği bile çekmiyorsa artık ölümün yaklaştığına inanılır.” *Avdo Jogović*

“Bir hasta eğer birdenbire hiçbir şey yokmuş gibi iyileşiyorsa, ayağa kalkıp kendini birden çok daha iyi hissediyorsa birkaç gün sonra ölebileceğine inanılır. Genellikle insanlar ölüme kavuşmadan birkaç gün önce ayağa kalkar, sakinleşir.” *Sead Suljkić*

B. ÖLÜM SIRASI

Ölümün hemen öncesi ve sonrasında yapılan bazı uygulamalar vardır. Hastanın öldüğü ana hasta can verdi, canını teslim etti denmektedir.

“Hastanın öleceği belli ise onun yakınında o anda yakınları bulunur. Hasta konuşuyorsa son vasiyeti sorulur.” *Mustafa Pašić*

C. ÖLÜM SONRASI

1. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan Uygulamalar

Araştırma alanında ölümün gerçekleşmesinin hemen sonrasında hastanın son nefesini verdiği şöyle anlaşılır; can ayaklarından çıkmaya başlar, eğer hastanın ayakları soğuksa ölmeye başladığı anlaşılır. Hasta gözlerini tavanda bir yere diker. Ölen kişinin yüzü sararmaya ya da beyazlaşmaya başlar. Hastanın öldüğünden emin olmak için ilk olarak el bileklerindeki damarlarına bakılır. Ağzına ayna yanaştırılır ayna terlerse nefes alıyor ve hala ölmemiştir denir, terlemezse ölmüştür denir. Ölen kişi güzel görünsün diye son nefesini verdiği andan birkaç dakika sonra gözleri ve ağzı kapatılır.

“Bir insan eğer bu dünyadan gözü açık giderse bu hayata ya da çocuklarına doymadı deriz. Bazıları da, birinin açıkgözlü ölmesinin, evden başka bir kişinin ölecek olmasına işaret olduğunu söylerler.” *Hazim Dorić*

“Ölen kişinin gözleri asla açık kalmamalı. Bu durumda arkadaşlarından bir ya da ikisini daha öleceğine inanılır. Bu yüzden ölenin gözleri kapatılır gerekirse de göz kapaklarına sikke koyulur ki gözleri açılmasın.” *Suljo Omerović*

“Ölenin gözleri açık kaldıysa sevdiği birini ölmeden görememiş, hasret kalmış diye düşünülür.” *Vehid Zahirović*

“Birinin ölümü kolay olduysa onun iyi bir insan, günahsız bir insan olduğuna inanılır. Fakat eğer birinin ölümü zorsa, canı çıkmasında çok zorluk çekerse günahları çok diye düşünülür.” *İbrahim Bećirović*

“Ölümden sonra evdeki bütün aynalar beyaz bir bezle kapatılır. Bu uygulamaölünün ruhu bu dünyada kalmasın diye yapılırdı. Bu gelenek bize Hristiyanlardan kalmış ama artık onu uygulanan pek insan yoktur. Fakat bazı evlerde hâlâ ölümden sonra televizyon üzerine bir çarşaf serilir. Bu durum, o evin içinden birinin öldüğü anlamına gelir. Bunun yanında müzik de açılmaz. Komşular da ilk ay içinde çok sesli müzikler açmamaya özen gösterir çünkü bu büyük bir saygısızlık olarak görülür.” *Alija Bećirović*

“Bir evde bir kişi öldüyse, ölenin ruhu eğer evine gelir ve susarsa bu suyu için diye genellikle pencereye bir bardak su bırakılır.” *Ferzad Salkić*

2. Ölüm Haberinin Duyurulması

Seona köyünde ölüm olayı yakınlarına birkaç şekilde haber verilir. Ölümden hemen sonra ilk önce en yakınlarla telefon edilerek haber verilir. Bundan sonra ölüm olayı sela ile duyurulur. İmam selayı verdikten sonra ölen kişinin adını iki kez söyler. Bu selayı duyan komşular ve tanıdıklar cenaze evine giderler. Cenaze evindeki aile üyeleri çok büyük acı içinde oldukları için, ölüm haberini herkese duyurmak görevi genellikle akrabalara düşmektedir.

“Ölüm olayı genellikle ilk olarak sela ile verilir. Selanın yanında ölüm haberini duyurmak için ölen kişinin ölüm ilanları asılır. Bu ilanda ölen kişinin kimlik verileri, görenlerin daha kolay tanıyabilmeleri için küçük bir fotoğrafı, ölüm tarihi, cenazenin yapılacağı yer, saat ve en yakınlarının isimleri yer almaktadır. Ölümden hemen sonra yakınlardan biri gidip bu ölüm ilanlarını çıkartıp köyün her yerine yapıştırır. Bu ölüm ilanlarının şekli ve görünüşü de ölen kişinin dinine göre değişir. Seona köyündeki nüfusunun çoğu Müslüman olduğu için ölüm ilanları dikdörtgen şeklinde, yeşil çerçeveli yapılıdır. Üzerinde İslam simgesi olan ay ve yıldız işareti bulunur.” *Safet Pašić*

Olayı duyan komşular ölü evinde toplanarak, ölünün yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları avutmaya vedefin işlemlerini yapmaya yardımcı olurlar.⁴¹

⁴¹ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971, s. 41

3. Defin İşlemleri

Hastanın ölmesinin hemen ardından gömme için gerek dinsel gerekse geleneksel bakımdan zorunlu olan hazırlıklara geçilmektedir. Bu hazırlıkları yıkama, kefenleme ve cenaze namazı olarak sıralayabiliriz. Her üç işlemin çevresinde dinsel olanların yanı sıra birçok geleneksel âdet kümelenmekte ve bunlar çoğu zaman da ön plana geçmektedir. Ölü hemen hemen her yerde elden geldiğince çabuk gömülmeye çalışılır.⁴²

“Evin bahçesindeki müsait bir yerde kiremitler yan yana sıralanır. Bunun etrafına büyük çarşaf lar asılır ki bir şey görünmesin. Ölü yıkamak için kullanılacak su önceden ısıtılır ve içine daha önceden alınmış güzel kokulu su dökülür. Ölü yıkandıktan sonra daha önceden alınıp hazırlanmış beyaz kumaş içine sarılır. Sonra tabut getirilir ve ölü tabutun içine yerleştirilir. Tabut götürüldükten sonra ölünün yıkandığı yerde bir kâğıt parçası yakılır ve dualar okunur ki sonradan o yerde başka birine nazar değmesin.” *Eşefa Salkić*

“Eskiden biri öldükten sonra hemen evin içinde beyaz bir çarşaf ile örtülürdü. Evdekiler ve komşular hemen bir araya gelir ve ölenin üzerine bir hediye atarlardı (gömlek, havlu, şal, para vb.). Bu para ve hediyeler ailenin maddi durumu iyi değilse cenaze masrafları için kullanılır aksi halde ise cenaze namazını kıldıran hocaya verilir.” *Mirzeta Salkić*

“Bazen ölü bütün gece evde kalır ve aileden birisi başucunda onu beklerdi.” *Mustafa Pašić*

4. Nişanlar

Görünüş olarak Seona köyündeki Boşnaklar’ın kullandıkları mezar taşlarının hem Osmanlı kültüründen hem de Orta Çağdaki Bosna kültüründen beslendiği görülmektedir. Mezar taşları ve nişanların masrafları ölen kişinin yakınları tarafından karşılanıyor.

“Defin ve cenaze masrafları ölen kişinin mal varlığından karşılanıyor. Eğer ölen kişinin mal varlığı bulunmuyorsa bu masrafları onun aile ve yakınları karşılamakla yükümlülerdir. Nişanları da aynı şekilde yakınları tarafından karşılanıyor.” *Mirzeta Salkić*

“Nişanlar genellikle ölen kişinin başının ve ayakların yanına koyulur ki yeri belli olsun. Bazı mezarların etrafı da çevrelenir. Eskiden başının yanına olmak üzere sadece bir tane nişan koyulurdu. Nişanlar eskiden günümüze göre çok daha sade ve kısa olurdu. Eskiden nişanların üzerine sadece ölenin ismi, soyismi ve doğum ve ölüm yılı yazılırken

⁴² <http://www.prizrenliler.org/content/view/485/85/> (15.05.2016)

son zamanlarda ölenin fotoğrafının da konulduğu görülmektedir. Ayrıca fotoğrafın altına nişanın masraflarını karşılayan, nişanları koyan aile üyelerinin isimleri de yazılır.” *Đulaga Omerčić*

“Eskiden nişanlar ölen kişinin cinsine, yaşına ve dinine göre değişirdi. Günümüzde din farklılıkları dışında böyle bir ayırım yok. Eskilerden kalan nişanlarda, erkekler için olan nişanın başının fes şeklinde, kadın nişanının başının ise sivri olduğu görülmektedir.” *Sead Suljkić*

5. Cenaze

Ölümlle ilişkili olan zorunlu ritüellerden bazıları vücut yıkama ritüeli, cenaze namazı ve defin törenleridir. Cenaze namazı, ölen kişinin günahlarının Allah’tan bağışlanmasını dilemek amacıyla kılınır. Camideki cenaze namazına sadece erkekler katılır.

Boşnaklar ölüme geniş bir tefekkürle yaklaşırlar. Boşnaklar’da bir insan öldüğünde yakınlarının yüksek sesle ağlamaları ve ağıt yakmaları yaygın değildir. Çünkü bu bir isyan olarak anlaşılır ve iyi gözle bakılmaz. Yakınların yaşadıkları acıyı çok fazla dışarıya yansıtılmaları gerekir.⁴³ İslam dinine göre bir kişi öldükten 40 gün sonra ruhunun, vücudunu bıraktığına inanılır. Bu süre içinde ölen kişinin hala bilinçli olduğuna inanılır. Bu yüzden hayatta olan ölünün yakınlarının bu süre içinde ölenin ruhunu üzecek herhangi bir şey yapmamaya veya söylememeye çalışmalıdır. Aynı şekilde birinin sesli ağlamasının da ölenin ruhuna iyi gelmeyeceğine inanılmaktadır.

Buna rağmen kadınlar böyle durumlarda genel olarak ağlamaya daha meyilli oldukları için eskiden bu üzüntü ifadeleri, kadınların cenazeye katılmalarını yasaklayan gelenekle önlenirdi. Kadınların neden cenazeye katılmadıkları sorulduğunda köydeki insanlar ve köy camisinin imamının verdiği cevaplar şu şekildedir:

“Kadınlar eskiden hiçbir zaman cenazeye ve mezara gelmiyorlardı. Kadınların cenazeye katılmalarını doğru görmeyen bu gelenek bana göre çok mantıklıdır çünkü kadınlar kırılığandır ve çok ağlarlar. O süre içinde kadınlar evde toplanıp ölünün ruhu için dua ederlerdi. Bu şekilde acıyı daha kolay kaldırıyorlar.” *Hazim Dorić*

⁴³ Amra Dedeić- Kırbaç, “Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye’de Boşnaklar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, y.y., y.y., 2012, s. 709.

“Eskiden kadınlar asla cenazelere katılmazlardı. Fakat bu kural komünist sistemle pasifize edilmiş. Artık cenazelerde kadınları da çocukları da görmek mümkündür.”

Mustafa Pašić

Ölüm haberinin ardından bir-iki saat sonra hocaya haber verilir ve cenazenin ne zaman, nasıl ve nerede düzenleneceği konusunda anlaşılır. Ölen kişi, genellikle ölümden sonraki 24 saat içinde defin edilmelidir. Ölümün haberiyle hemen mezar kazılmaya başlanır. Eğer kişi gece boyunca ölüme kavuştuysa sabah beklenir. Mezarı kazın kişilere ölenin aile ya da akrabalarından biri yiyecek ve içecek götürür.

“Seona köyünde cenaze namazı genellikle öğle namazından sonra caminin önünde kılınır. Cenaze namazını kılmak için öncelikle abdest almak gereklidir. Kadınlar hiçbir zaman bu namaza katılmazlar. Cenaze namazı dört tekbir (Allahu ekber) ve kıyamla eda edilir. İmam, ölünün göğsü hizasında durur. Cemaat ayakta ve kibleye karşı imamın arkasında saf tutar. Bu cenaze namazının ilk parçasıdır. Bunun ardından cenaze mezara getirilir. Cenaze mezara getirildikten sonra ayakta kısa bir dua okunur ve helalık istenir. Rahmetli kabir içine koyulduktan sonra ölen kişinin erkek yakınları kabrin içine girip mezarı kapatmaya başlarlar. Cenaze törenine katılanlar Allah’tan ölen kişinin sevaplarını artırmak için dua ederler. Cenazenin başında olan hoca bunun için para alır. Herkes verilen parayı, ödeme olarak değil bağışlamak olarak görür.” *Avdo Musić*

Cenaze namazından sonra imam, ölmüş kimse adına cemaatten helallik ister. Helallik genellikle şu sözlerle istenir:”Müslüman kardeşimizin cenaze namazını kıldık ve Allah’tan günahlarını affetmesini istedik. Fakat, eğer bu kardeşimiz sizden birine kötü bir şey yaptıysa, sizi kırdıysa, herhangi bir şekilde zarar verdiyse ya da onun size olan bir borcu kaldıysa hakkınızı helal ediyor musunuz?” Cenazeye katılanlar, cenazeyi kıldıkları gibi saflarda durarak “hakkımızı helal ediyoruz” gibi olumlu bir cevap verdikten sonra imam “ben de hakkımı helal ediyorum” sözleriye cenaze namazını bitirir ve katılımcılardan son bir kez daha ölenin ruhu için Fatiha duasını okumalarını ister.⁴⁴

D. RUHLA İLGİLİ İNANIŞLAR

“Eskiden biri öldüğünde cenaze evinde ışıklar yedi gün boyunca kapanmazdı. Çünkü; ölen kişinin ruhunun yedi gün boyunca o eve geri geldiğine inanılırdı.” *Ajka Zahirović*

⁴⁴ Enver Mulahalilović, *Vjerski običaji muslimana u Bosni i Hercegovini*, Tuzla, Hamidović, 2005, s. 207.

“Bir kişinin ölmesinin ardından melekler yedi gün boyunca o kişinin günah ve sevaplarını sayarınış. Ölenin ruhunun eve döndüğüne inanıldığı için yedi gün boyunca pencereye bir bardak su ve ekmek parçası koyulurdu. Eğer sonraki dolu bırakılan bardağın boş olduğu fark edilirse ölenin susuz öldüğüne ve o yüzden su içmek için geri geldiğine inanılırdı. Aynı şekilde eğer aç öldüyse gelip kendisi için bırakılan ekmek parçasını yiyeceğine inanılırdı. Bunların yanına bir tabağa un koyulur ki eğer ruh gelirse un üzerinde izleri çıksın ve geldiği belli olsun.” *Ferzad Salkić*

E. ÖLÜNÜN EŞYALARI

“Ölenin eşyaları genellikle aile ve akraba tarafından anı olarak alınır ve saklanırdı. Almadıkları eşyaları ise ihtiyaç sahiplerine verilirdi. Son zamanlarda ise çoğu insan kalan eşyaları ya yakar ya da çöpe atar.” *Sadeta Osmanović*

F. TEVHİD

Bosna’da ölen kişinin evinde Kur’an okutulur ve tevhit yapılır. Bosna’da tevhit ölümlere okunan, ortak ve toplu duaların en resmi ayinidir. Tevhit Boşnak halk kültüründeki ölümle ilgili olan en önemli adetlerdendir. Tevhid kelimesi Arapça tevhid kelimesinden gelmektedir ve “tanrı olarak yalnızca Allah’ı kabul etmek, onun varlığına, birliğine inanmak” anlamına gelmektedir.

Softić (1984) iki tür tevhitte bahsetmektedir: ölüm vesilesiyle, üzüntü belirtisi olarak yapılan tevhit ve hayatın görkemiyle (sevinç vesilesiyle), örnek olarak bir evlilik ya da sünnet nedeniyle yapılan tevhitler.⁴⁵ Fakat araştırma yapılan bölgede bu tür “sevinç vesilesiyle yapılan tevhitlere” pek sık rastlanmamaktadır.

“Tevhid” kelimesi sadece ölü ruhlara yapılan ortak namaz duası anlamına gelmekteyken neşeli ve özel günlerde (evlilik, sünnet töreni, asker uğurlama ya da bir ölümün 7. ya da 40. günü) gibi yapılan din ritüele mevlid denir. Burada aslında söz konusu bir terminolojik karışıklıktır. Bu karışıklık, bu kavramın tamamıyla Türk Edebiyatı, kaynakları ve tanımlarına dayanmasından kaynaklanmaktadır. Bosna’da tehvidin aslında sadece ölüm vesilesiyle yapılan özel Boşnak ritüeline dönüştüğünü kabul etmek gerekir.⁴⁶

⁴⁵ Enes Kujundzić, a.g.e., s. 199.

⁴⁶ Enes Kujundzic, a.g.e., s. 199.

Araştırma yapılan köye gelince tevhidin asıl birkaç boyutu mevcut olduğunu söyleyebiliriz. İlk olarak, Tanrı olarak sadece Allah'ı kabul etmek, onun varlığını kutlamak ve Müslüman topluluğa ait olmaktır. İkinci boyutu da ölen akrabaları ve komşuların hatırlama ve anmaktır. Son olarak da tevhitte dualar okuyarak ölen kişinin adına sevaplar kazanmak ve gittiği o başka bir dünyada ona yardım etmektir.

“Tevhit, Kur'an'dan seçilmiş bazı surelerden, ayetlerden, Peygamber'e salavat ve toplu zikirden oluşur. Genellikle tevhid ayinin başında ve sonunda Kur'an sureleri, ardında da pişmanlıklardan ve tövbelerden bahseden ayetler okunur. Ardından tevhide katılan herkes yuvarlak şeklinde oturup büyük tespihle toplu bir şekilde Allah'ın isimlerini söylerler. Tevhidin sonunda imam bir dua daha okuyup, okunmuş bütün duaların sevabı ve zikirleri ölen kişinin ruhuna gitmesini söyler. Bu duayı okurken bütün diğer katılımcılar sesli olarak “Âmin”derler.” *Mersija Selimović*

“Tevhit ölen kişinin ardından, genellikle kendi evinde dört kere yapılır. İlk tevhid, ölünün evinden götürüldüğü gün, yani erkeklerin cenazeye katıldıkları ve kadınların da ölünün evinde toplanıp ruhuna dua ettikleri gündür. Bu ritüel cenazeden sonra 7. Gün, 40. gün (40. gün ölenin ruhu vücudundan ayrıldığına inanılır ve bazı aileler tevhidin yanı sıra mevlit de yaparlar) ve bir sene sonra düzenlenir. İlk tevhide kimse çağırılmaz fakat isteyen herkes gelebilir. Genellikle ölümün haberiyle komşular eve toplamaya başlar. İlk tevhitte yemek ve kahve ikram edilmez fakat son zamanlarda bu da değişmeye başladı.” *İshak Omerović*

Birkaç farklı tevhid türü görmek mümkündür. Farklı yer birleşimleri(ev ya da cami) ve farklı katılımcılarla(sadece erkekler, sadece kadınlar ya da erkekler ve kadınlar) tevhid uygulamalarını görmek mümkündür. Bir ailenin hangi tevhid türünü seçeceği üç önemli faktöre bağlıdır: Ailenin dine bağlılığı, ölünün ifade ettiği dilek ve ailenin ekonomik durumu.⁴⁷ Seona köyünde en sık görebileceğimiz tevhid türü karışık tevhidlerdir.

Kadın ve erkek tevhidlerin arasındaki en önemli farklar şunlardır: “Kadın tevhidini ölen kişinin evinde düzenlenir ve ona erkekler katılmazlar. Diğer taraftan erkek tevhidini genellikle camilerde düzenlenir. Fakat bunlar evde de düzenlenebilir ve bu durumda kadınların da ona katılma hakları vardır. Bunun gibi karışık tevhidlerde, ev yeterli derecede büyükse erkekler ve kadınlar ayrı odalarda bulunur yoksa erkekler önde, hocaya daha

⁴⁷ Enes Kujundžić, a.g.e., s. 201.

yakın, kadınlar ise arka tarafında oturur. Bir başka fark da kadın tevhidlerinde yemek ve kahve ikram edilmesidir.” *Pemba Suljkić*

“Kadın tevhidlerinde evin hanımı yemek pişirilmesi ve sunulmasını organize eder. Dindar bir kadın en başköşede oturur. Önünde Kur’an durur ve sırasıyla hangi kadının ne zaman dua edeceğine o karar verir. Yaşlı ve dindarlıklarıyla meşhur olan diğer kadınlar ona en yakın sırada otururlar. Namaz kılındıktan sonra katılan herkes toplu bir şekilde “Salaten Tüncina” duası okur (ölen kişinin ruhuna bu dua okunarak onun ahiret cezalarından kurtulacağına inanılır). Tevhid hem ölenin adına hem de bütün ölmüş ruhlar için dua okuyarak bitirilir. Bu dua hem tevhide yapan ailenin diğer vefat etmiş akrabaları için hem de tevhide katılan herkesin akrabalarının ruhları için okunur. Duaların bitmesiyle ev sahibinin sofraya çağırması beklenir.” *Ajka Zahirović*

Seona köyünde daha sık rastladığımız karışık (hem kadınların hem erkeklerin katıldıkları tevhid) tevhidlerde her şey aynı sırayla yapılır. Tek farkı bu sefer tevhide dindar bir kadın değil de köyün hocasının önderlik yapmasıdır. Duaların okunmasında mümkünse erkekler ve kadınlar ayrı odalarda oturtulur. Dualardan sonra sofralar da aynı şekilde kurulur.

“Bazı köydeki hocalar ve adamlar kadın tevhidleri küçümsemiyor. Bunları kadınların dedikodu yapmak için bir bahane olarak görürler. Bunun ne kadar doğru olduğunu bilmiyorum ama kadın tevhidlerde dua okunmalarından sonraki vakti kadınlar genellikle diğer köyden gelen kadınlarla sohbet etmek, oradaki olaylardan haberdar olmak için kullanırlar. Kimin evlenmesinden, kimin ölmesinden, kimin çocuk doğurmasından haberdar olmaya çalışırlar. Bu yüzden de artık köyümüzde bu tür tevhidler çok nadirdir. Genellikle hem kadınlar hem erkekler cami ya da evde toplanırlar.” *Muhammed Omerčić*

“Bir tevhide kaç yemek çeşidi ikram edileceği ailenin ekonomik durumuna bağlıdır. Buna rağmen her aile en az beş, bazıları da bundan daha çok yemek çeşidi ikram etmeye gayret eder.” *Munevera Omerović*

Diğer dikkat edilen şey misafirlerin sayısıdır. 20-30 kişi yeterli ve kabul edilir misafir sayısıdır. Nadiren bazı tevhidlerde bu sayı elliye kadar da yükselir. Bazı aileler kötü ekonomik durumda buldukları ve çok misafir kabul edebilecek büyük evlere sahip olmadıkları için davetleri sadece en yakın komşularla ve akrabalarla kısıtlanırlar.

“Çoğu zaman tevhidlere sadece orta yaşlardaki evli kadınlar katılır. Genç bekâr kızlar da bunu evli kadınların sorumluluğu olarak görüp genellikle onlara katılmazlar.

Katıldıkları durumda da dualara katılmazlar, mutfakta yemeklerin pişirmesinde ve sofranın kurulmasında yardım ederlerdi” *Esad Bećirović*

“Bu yaşlarda bile ben evde rahat rahat oturamam. Yavaş yavaş kendimi Ahiret için hazırlanmaya başladım. Yürüme mesafesinde olan bütün cenazelere ve tevhidlere katılmaya çalışıyorum. Ölen kişilerin akrabaları bunu hatırlar ve inşallah benim öldüğümde de cenazeme katılıp benim için bir iki dua okurlar. Bu şekilde kendi ölümüm için de sevap kazanıyorum.” *Hazim Omerović*

G. BAŞ SAĞLIĞI

Ölen kişinin yası genel olarak 3 gün tutulur. Bununla birlikte ölen erkeğin karısı dört ay on gün süreyle kocasının yasını tutar. Ama misafirler kırk gün boyunca baş sağlığına gelirler. Baş sağlığı genellikle Türkçe olarak “Başun sag olsun veya Başımız sağ olsun” şeklinde dilenir. Cevap olarak da “Dostum sag olsun veya Dostlar sag olsun” şeklinde söylenir. Bu Türkçe ifadeler bugün bazı kişiler tarafından bilinmemekte ve kullanılmamaktadır. Onun yerine Boşnakça olarak “Primate moje sučešće” denir.⁴⁸ Baş sağlığına ölen kişinin akrabaları, dostları ve komşuları gelirler. Gelen bütün misafirlere yemek ve kahve ikram edilir. Misafirlere ikram edilecek yemekleri genellikle ölen kişinin komşuları yapıp getirirler. Baş sağlığına gelen kişiler “primi moje saučešće” derler. Genellikle başsalığı dilenen kişinin elini sıkarak bunu söylerler. Son zamanlarda başsağlığını dilerken yanaktan öpme âdetleri de görmek mümkün. Bu da yeni çıktı, bizim zamanımızda böyle bir şey yoktu.” *Sulejman Bećirović*

“Köyde misafirlerinin baş sağlığına gittiklerinde eli boş gitmeleri büyük ayıp olarak görülür. Götürülen şeylerin arasında her zaman kahve, küp şeker vemye suyu her zaman bulunur. Küp şekerin götürülmesi de ayrı bir âdet olarak görülür. Bizim evlerimizde kahve yanında her zaman küp şeker ikram edilir. Kahvenin tam tadına ulaşabilmek için bizim Boşnak kahvesine şeker konulmaz. Biz kahveyi yandan şekerli içeriz. Sade kahvenin yanında iki tane küp şeker koyulur. İşte bu yüzden de böyle olaylarda misafirlerin küp şeker getirmesi bir âdet olmuştur bizde.” *Mirsa Bećirović*

⁴⁸ Amra Dedeić- Kırbaç, a.g.e., s. 710.

Üçüncü Bölüm

SEONA KÖYÜNÜN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

I. ATASÖZÜ ve DEYİMLER

Milletler; ortak geçmişleri olan, ortak değerleri paylaşan, belirli kültürel gelenekleri olan, aynı düşünce ve duygulara inanan topluluklardır. Kültür değerlerinin aktarılması yazı ve matbaanın icadından önce sözlü olarak yapılmıştır. Daha sonra sözlü aktarma ile birlikte yazılı aktarma da yapılmıştır. Özellikle geleneksel halk kültürünün ürünlerinden sayılan türkü, ağıt, mâni, ninni, halk hikâyeleri, atasözleri ve deyimleri önceleri sözlü aktarma yolu ile yaşatılmış, daha sonra bunlar derlenerek yazıya geçirilmiştir. Genellikle kimin tarafından söylendiği belli olmayan halk kültür ürünleri; belli bir olay, yaşantı ve çeşitli tecrübeler neticesinde ortaya konmuştur.¹ Atasözleri ve deyimler toplumdaki insanların yaşam biçimlerini, değer yargılarını ortaya koyan, az sözle çok kavram ve yargının anlatıldığı söz birlikleridir. Bunlar toplumların var oluş süreci içinde oluşur, kuşaktan kuşağa aktarılır, zamanla bir kısmı unutulup, yeni durumlar ve oluşumlar karşısında yenileri ortaya çıkabilir.²

Bizim, gelenekle yerleşmiş bir atalarsözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnanırdıcı ve kutsaldırlar. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir.³

Türk deyimbilim, halk edebiyatı yaklaşımları dâhilinde, atasözü ve deyim arasındaki fark üzerinde durmaktadır. Hatipoğlu, bu farkı şöyle anlatmaya çalışır: Atasözleri, bir yargı (hüküm) taşıdıklarından bir daima cümle halindedirler. Deyimler en az iki sözcükten kurulur, bazen cümle halinde bazen cümle kurmadan bir başka cümle içinde kullanılan bir şekildedir.⁴

Slav deyimbilimcilere göre deyim, büyük dil (stereotip) grubuna ait bir öğedir. Dil stereotipi, konuşma ve metine hazır bir şekilde giren sabit sözlüksel ve alıcıya tanıdık

¹ İhsan Kurt, *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları / 1270, 1991, s. 1.

² Yeter Torun, Dokuztekn Köyü'nden Derlenen Atasözleri ve Deyimler Üzerinde Bir İnceleme, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 185.

³ Ömer Asim Aksöy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü/ 2 Deyimler Sözlüğü*, y.y., İnkılap Kitabevi, 2007, s. 3.

⁴ Vecihe Hatipoğlu, 'Atasözler ve Deyimler', y.y., y.y., 1964, s. 468.

gelen bir birleşimdir.⁵ Hırvat deyiminde, deyim yapısı konusunda; deyim çok katı ve sağlam bir birleşim olduğu düşünülmektedir. Üstelik bu birleşim de sözcük dizimiyle birlikte hazır bir biçimde tekrarlanır. Demek ki deyim giren en az bir sözcük kendi orijinal anlamını kaybetmektedir.⁶

A. ATASÖZÜ ve DEYİMLERİN İNCELENMESİ

Balkan dillerindeki Türkçe kelimelerinin varlığını sadece yazılı kaynaklarla sınırlamak doğru olmaz. Bütün Balkan sahasında Türkçe deyimler ve atasözleri ya aynı şekilde ya da kendi dillerine aktararak kullanılmaktadır. Boşnak halk edebiyatında, özellikle türkülerde büyük ölçüde Türkçe kelime bulunmaktadır. Boşnak sahasında bahçe, bodrum, bostan, çardak, çarşı, çeşme, çarşaf, kapı, hamam, kasaba, kaşık, pencere, ocak, yastık, yorgan ve benzeri kelimelerle birlikte yemek isimleri verilebilecek örneklerden bazılarıdır.

Boşnaklar günlük konuşmalarını, atasözleriyle pekiştirirler. Atasözlerin hemen hepsinde kafiye olup, atasözlerinin sayısı bini bulmaktadır.

Boşnak atasözlerini şu şekilde ayırabiliriz:

a) Soru işaretli atasözleri

Soru işaretli atasözleri soru ve cevaplardan oluşmaktadır. Bir düşünce veya bir tecrübeyi en iyi bir şekilde ifade edebilmek için sadece basit bir cümle, dizimsel formunun yetmediği zamanda ortaya çıkmıştır. Soru işaretli atasözleri aslında atasözlerin bir habercisi olarak da nitelendirilebilir çünkü atasöz aslında bu soru ve cevap içinde saklanmıştır.

Örnek:

- Odakle si? (Nereden geliyorsun?)
- Odakle mi je i žena. (Karımın geldiği yerden.)

Kadının kocasının hayatında tuttuğu yerinin önemini hakkında bir sürü tartışma yazılabilir. Bu soru-cevap şeklindeki atasözü de bunu ifade ediyor.

⁵ Amra Čaušević, "Tajna džema od malina" Adlı Öykü Kitabında Deyimler, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2015, s. 2.

⁶ Antica Menac, *Hrvatska frazeologija*, Zagreb, Knjiga, 2007, s. 11-12.

b) Atasözleri-aneekdotlar

Bu atasözlerinin ortaya çıktığı kısa öykü, fıkra şeklini korumuştur. Anekdotatasözlerinin sayısı oldukça azdır çünkü zamanla atasözlerin yanındaki anekdotlar unutulmuş. Bunun sebebi sadece atasözlerinin bulunduğu yeri hatırlamak çok daha kolay olmasıdır. Bu anekdotların atasözlerin kökenleri, yaşam ve sürecini anlamak için çok önemli oldukları söylenebilir.

Örnek:

Ekşi üzüm iyi değil, ondan dişler hissizleşiyor.

Üzüme ulaşamayan tilki söylemiş.

c) Atasözleri- deyimler

Atasözü örneklerin arasında bütün atasöz özelliklerini taşımayan, taşıdığı mesajların belirsiz olduğu atasöz grubu vardır. Bu yüzden örneklerin daha çok deyim özellikleri taşıdıklarını söylenebilir. Bu grupta üç alt grubu ayırmak mümkündür:

- Atasözü özellikleri taşıyan deyimler (Bu örnekler genellikle bir ifade şekline sahiptir. Zamanla kaybolmuş bağlamın ve bu bağlamdaki anlamının sadece bir parçasını korumuş. Bu örnekleri en iyi bir şekilde anlamak için deyim tarihinin ve çıktığı bağlama bakmak lazım)

- Benzetmeler (benzetmeler temelinde benzerlik ilişkisi vardır.)

- Dua ve beddua deyimleri

d) Bazı sözcüklerin üzerinde kurulmuş atasözler

Slav atasözlerinin arasında belli sözcüklerle başlayan ve bu sözcükler ortadan kaldırılınca anlamlarını kaybeden atasözü grubu çok önemli yer tutar. Bu sözcükler bu gruptaki atasözlerinin ortaya çıkışında çok önemli rol oynar.

e) Ritm ve melodik bileşenleri içeren atasözleri

Tekerleme ve kafiyelerin, ritm ve melodik bileşenlerin varlığı birçok halk atasözlerinin içinde fark etmek mümkündür. Bu atasözler daha canlı ve neşeli oldukları, insan ihtiyaçları ile daha güçlü bir bağlantı kurdukları için diğer atasözlere göre insanın aklına daha sık gelen ve daha sık kullanılan atasözlerdir.

f) Tam atasözleri

Tam atasözler halk atasözlerin bütün temel ve yapısal özelliklerini taşıyan küçük bir atasözü grubudur. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- Kısalık ve özlülük
- Yalın sözlerdir, içinde söz sanatları, birçoğunda mecaz vardır
- Ders ve öğüt verici, yol gösterici özelliklerini taşımaktadır
- Yabancı dillere zor çeviri yapabilmek

g) Yarım, eksik atasözler⁷

Bu bölümde Seona köyünden derlediğimiz bazı atasözler ve deyimler üzerinde durduk. Böylelikle bu bölgede yaşayan atasözü ve deyimlerin unutulmasını önlemek ve aynı zamanda bu sözlerin Türkçede karşılığı varsa bir karşılaştırma yapabilme fırsatı bulduk. Seona köyünde derlediğimiz atasözler ve deyimler eğer Türkçede de aynı ya da benzer bir şekilde yer alıyorsa onların Türkçe karşılığını, Türkçede olmayan atasözü ve deyimlerinin ise çevirini derlemede kayıta aldığımız bilgilerden sonra parantez içinde gösterdik. Köyümüzde derleme çalıştığımız atasözlerini de Türkçeye en yakın şekilde ve anlamda çevirmeye çalıştık

B. ATASÖZÜ METİNLERİ

Derleme çalışmamız sonucunda atasözü olarak değerlendirilebilecek 14 örnek belirledik.

1. Reci mi sa kim se družiš, reći ću ti kakav si. (Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.) *Mirela Begović*

İnsan beraber zaman geçirdiği kişilerden etkilenir. Herkes kendine göre bir kişiyle, huyunu suyunu beğendiği kişilerle arkadaşlık kurar. Ayrıca, insanlar zamanla birlikte zaman geçirdiği kişilere benzemeye başlar. Bu yüzden bir kimsenin nasıl olduğunu arkadaşına bakarak anlaşılır.

2. Ako neće brijeg Muhamedu, hoće Muhamed brijegu. (Muhamed tepeye doğru ilerlemiyorsa, tepe Muhamed'e doğru ilerler.) *Alija Bećirović*

Bu atasözü hedeflerimize ulaşabilmek için çok çaba sarfetmemiz gerektiğini anlatıyor. Köyümüzde ise bu atasözü bir komşumuzun bize ziyarete gelmediğinde, ‘sen her ne kadar beni ziyarete gelmemiş olsan da ben büyüklük yapıp seni ziyarete gelirim’ anlamında da kullanılır.

⁷ Tvrtko Čelebić, *Usmene Narodne Poslovice, Pitalice i Zagonetke*, Zagreb, Sveučilišna Naklada Liber u Zagrebu, 1975, s. LXII

3. Po jutru se dan poznaje. (Gün sabahtan belli olur.) *İbrahim Bećirović*

Daha günün sabahında o günün nasıl geçeceğini anlarız.

4. Dabogda, šćeri, da te paša uzme ali oko kuće se ciganija mota. (İnşallah kızım, seni paşa alır fakat evin etrafında çingeneler geziyor.) *Halil Lipjankić*

Bu atasözü evin kızının paşa gibi iyi niyetli, dürüst ve güçlü bir erkekle evleneceğini umduğu zamanlarda annesi tarafından söylenir. Anne “tabiki ben de hayırlı bir kismetle evlenmeni isterim kızım. Fakat çevrene baktığımda böyle birisini göremiyorum. Aksine etrafın kişiliği, karakteri düzgün olmayan, yoksul, beş kuruşu olmayan erkeklerle dolu” anlamında bu atasözü kullanır. Ayrıca “Çingene” kelimesi bu durumda kadınlara haksız ve kötü davranan, fakir, kimsenin istemeyeceği erkek tipini betimlemek için kullanılan bir deyiştir.

5. Bez muke nema nauke. (Emeksiz bilim olmaz/Emeksiz yemek olmaz.) *Omer Dedić*

Çok çalışıp uğraşmadan bir sonuca varamayız, bir şey kazanamayız. Bir kazanca ulaşmak için mutlaka alın teri dökmek lazım.

7. Bolje vrabac u ruci nego ptica na grani. (Elindeki serçe çatıdaki güvercinden daha iyidir.) *Smajo Suljkić*

8. Jutro je pametnije od noći. (Sabah akşamdan akıllıdır. / Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir.) *Pasic Mustafa*

9. Čutanje zlata vrijedi. (Susmanın altın kadar değeri vardır.) *Mirela Begović*

10. Bolje džaba ležati nego džaba raditi. (Boş çalışmaktan boş yatmak iyidir.) *Suljo Omerović*

Bu tembellerin atasözüdür. Bu atasözün ilk hali ‘‘Boş gezmekten bedava çalışmak iyidir’’ olarak geçiyor fakat zamanla bu atasöz tam ters halini almış ve artık bu şekilde kullanılıyor halk arasında.

11. Gora je ljenost nego bolest. (Tembellik herhangi hastalıktan kötüdür.) *Mehmed Đedović*

12. Prvi mačić se u vodu bacaju. (İlk kedi yavruları suya atılır.) *Ešefa Salkić*

Bu atasözü her şeyin ilk denemede başarısız ve kötü olabileceğini ifade ediyor. Bu atasözü aslında daha Osmanlı İmparatorluğu döneminde ortaya çıkmıştır. Türk hükümeti zamanında burada bir sürü sancak varmış. Her sancağın başında bir tane bey, ağa varmış. Bu ağaların köleleştirilmiş halk üzerinde sınırsız güçler varmış ve bu yüzden yeni evlenmiş

bir çiftin gelini ilk gecesini ağa ile geçirirmiş. Bu yüzden genelde ilk çocuğun kimden olduğu belli olmadığı için genellikle su içine atılarak öldürülmüş. Bu atasözü de buradan ortaya çıkmış. Gençlerimiz genellikle bu atasözün tarihini bilmedikleri için bu atasözü tam anlamıyla anlarlar ve pek bir anlam veremiyorlar. Bu yüzden bu atasöz daha çok eski nesiller tarafından kullanılıyor.

13. Lijepa riječ i gvozdena vrata otvara. (Güzel söz demir kapıyı açar.) *Suljo Omerović*

14. Gdje je puno baba kilava su djeca. (Ebe çok olunca, çocuk sakat doğar.) *Hazim Dorić*

15. Ko drugom jamu kopa sam u nju pada. (Kim başkasına çukur kazıyorsa kendisi içine düşer. /Ne dilersen eşine o gelir başına) *Mirzeta Salkić*

Başkaları için kötü dilekte bulunma, kötülük isteme çünkü senin başına gelebilir.

C. DEYİM METİNLERİ

Derleme çalışmamız sonucunda 14 deyim tespit edebildik.

1. Upala mu kašika u med. (Kaşığı bala düşmüş) *Rasema Husić*

Bu deyim birinin aniden çok büyük bir başarı ve mutluluğa ulaştığı durumlarda kullanılır. Bu deyim ilk hali ‘‘baltası bala düşmüş’’ şeklindedir. Eskiden ağaçların içinde yaban arıların topladıkları ballar bulunup insanlar ağaç keserken baltalarının tam bu bal bölümüne denk geldiği zamanlar oluyordu. Bu bir şans olarak görülürdü. Zamanla bu hikâye deyim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yeni nesiller bu hikâyeden haberdar olmadıkları için deyim orijinal halini kullanmayı mantıksız bulmuşlardır ve zamanla deyimdeki baltanın yerini kaşık almıştır.

2. Blehno ko krava u šarena vrata. (İneğin benekli kapıya baktığı gibi bakıyor / Öküzün trene baktığı gibi bakmak) *Ajka Zahirović*

3. Na vrh jezika (Dilin ucuna gelmek, bir şey söyleyecek durumuna gelmek) *Miralem Selimović*

4. Od muhe praviti medvjeda (Sineği ayı yapmak/pireyi deve yapmak) *Mehmed Dedović*

5. Jasno ko dan (Gün gibi açık) *Hazim Omerović*

6. Jednom nogom u mezaru (Bir ayağı mezarda olmak) *Mehmed Nurkanović*

7. Dotjerala cara do duvara (Sultanı duvarın köşesine kısırmak / Eli böğründe kalmak) *Ajka Zahirović*

Bu deyim çaresiz kaldığımızda, artık bir şey yapamaz durumuna geldiğimizde kullanılır. Birini artık kimildayamayacağı, hiçbir şey yapamayacağı noktaya kadar getirdiğimizde de kullanılır.

8. Kad na vrbi rodi grožđe (Öğüt ağacında üzüm çıkınca) *Mersija Selimović*

İmkânsız bir şey için kullanılır, yani asla olamayacağı, mümkün olmayan bir şey için kullanılan bir deyiştir.

9. Ustaona lijevu nogu / sol ayaktan kalkmak (Solundan kalkmak, ters tarafından kalkmak) *Dulaga Omerčić*

Sol ayak ters ayak olarak düşünülür bu durumda. Sol ayağa kalkmak uğursuz, olumsuz bir güne işarettir. ‘‘Sol ayağa kalktın’’ günün ilk saatlerinden itibaren sinirli, uğursuz, ters, aksi davranışları gösteren insana denir.

10. Gdje svi Turci, tu i mali Mujo. (Türkler nereye, küçük Mujo oraya) *Ešefa Salkić*

Bu aslında Türklere ve Boşnaklara yönelik bir Sırpça deyiştir ama bizde burada kendi başına düşünüp bir iş yapamayan, kalabalığı takip eden kişi için kullanılır. Bir kişinin yaptığı şeyin, takip ettiği kalabalığın hareketlerinin doğru olup olmadığını düşünmediği durumda kullanılır. Bu deyişte Türkler kalabalık ifade edilirken Boşnak şakalar ve fıkralarında sık kullanılan bir isim Mujo aptal birini ifade ediyor.

11. Ne dodaji so na ranu (Açık yaraya tuz ekleme) *Avdo Musić*

Acısı veya derdi taze olan bir kimsenin üzüntüsünü artıracak sözler ve davranışlardan uzak durmak gerektiğini anlatıyor.

12. Biti škrt na riječima (Fazla konuşmamak, fazla söz paylaşmamak, sözü kısa tutmak) *Safet Pašić*

13. Poslušan ko ker (Köpek gibi itaakar) *Sadeta Osmanović*

14. Trčati ko muha bez glave (Kafasız sinek gibi koşmak) *Pemba Suljkić*

Etrafa bakmadan, dikkatsiz ve hızlı bir şekilde koşmak.

II. EFSANELER

Efsane, gerçek veya hayâlî olay, olağanüstü özellik gösteren insan, coğrafi mekân, yer yahut bir varlık hakkında anlatılan kısa hikâyedir. Divan ve aşık edebiyatında söylenti, masal, dedikodu, asılsız hikâye olmayacak şey anlamlarında kullanılmaktadır. Buna masal – hikâye karışımı fakat hikâye ve destana daha yakın özellikleri olan farklı anlatım türü de diyebiliriz. Efsane (fesane) Farsça asıllı bir kelimedir; dini özellik gösterenlere menkıbe / menkabe denilmektedir. Arapçada efsaneye “usture”, “esatir” denir. Efsane karşılığı olarak batı dillerinde şu terimler kullanılır: Yunanca; mitos, mit, İngilizce; legend, Fransızca; legende, Almanca; legende ve sage, İtalyanca; leggende⁸, Boşnakça; legenda, gatka. Bu örneklerden efsane kelimesinin batı dillerinde ana hatlarıyla Latince ‘legendus’ kökünden hareketle şekilendiğini görmek mümkündür.

Halk biliminin kurucusu olarak kabul edilen Grimm Kardeşler efsane türü ile ilgili ilk tanımlamayı: “*Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.*” Şeklinde yapmışlardır. Kısa ve konuşma diline yer veren belirli bir anlatım şekline sahip olmayıp şahıs, yer ve hadiseler hakkında yapılan anlatımlardır.⁹

“Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir.”¹⁰ Bir efsane mutlaka bir inanış üzerine kurulmakla birlikte diğer unsurların hepsini taşımayabilir.¹¹

Efsaneler üzerinde, beslendikleri kökenler ve içerdikleri motifler itibari ile tasnif çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların en popüler olanı İnternasional Society For folk Narrative Research (Milletlerarası Halk Anlatısı Araştırma Kurumu) adlı kurumun 1963 yılında kabul ettiği şu sınıflamadır.

- I. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler
- II. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler
 - A. Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşeyi
 - B. Bazı yerler ile ilgili efsaneler
 - C. Dip tarihi ve ilk zamanlar ile ilgili efsaneler
 - D. Harpler ve felaketler
 - E. Temayüz etmiş kişiler

⁸ İsmet Alpaslan, *Demirci Efsaneleri*, İzmir, y.y., 2006, s. 11.

⁹ Saim Sakaoğlu, *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980, s. 4, s. 5.

¹⁰ Pertev Naili Boratov, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2000, s. 121.

¹¹ Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Efsaneleri*, İstanbul, Erzurum Kitaplığı, 1997, s. 22.

- F. Bir düzenin bozuluşu
- III. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler
 - A. Kader
 - B. Ölüm ve ölümler
 - C. Tekin olmayan yerler ve hayaletler
 - D. Hayaletlerin resmi geçiti ve savaşlar
 - E. Öbür dünyada ikamet
 - F. Cinler, periler, ruhlar
 - G. medeniyet ile ilgili yerlerdeki hayaletler
 - H. Değişmiş varlıklar
 - I. Şeytan
 - K. Hastalık yapan kötü ruhlar (Cinler) ve hastalıkları
 - L. Tabiatüstü (Sihri) kuvvetlere sahip kimseler
 - M. Efsanevi (Mitik) hayvanlar ve bitkiler
 - N. Hazineseler
- IV. Dini efsaneler/ Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler¹²

A. EFSANELERİN İNCELENMESİ

Derleme yaptığımız köyde yaşayan Bosna Hersek'in üç kurucu halkından biri olan hem dini açıdan hem diğer kültür öğeleri bağlamında diğer iki topluluktan farklılık gösteren Boşnaklar'ın sözlü kültür ürünlerinden olan efsanelerin örneklerini vermeden önce ilk kısaca genel olarak Boşnak efsanelerinden bahsetmek uygun gördük.

Efsane anlatı türünü diğer türlerden ayıran genel hususiyetler göz önüne alındığında, Boşnak efsanelerinin de yapısal olarak diğer toplumların efsaneleri ile paralel bir yapıya sahip olduğu görülebilmektedir. Toplumların benzer medeniyet dairelerinden geçmiş olması da efsane kaynakları bahsi söz konusu olunca, Boşnak efsanelerinin kaynakları açısından da çok farklı bir tabloya işaret etmemektedir. Boşnak efsanelerini besleyen kaynakların ilki mitolojik köken etrafında hayat bulmuştur. Tarihin efsane anlatı türü açısından vazgeçilmez bir kaynak olması, Boşnak efsaneleri için ikinci kaynak olarak tarihi kökene işaret eder. Boşnak efsaneleri arasında mitolojik kökenden beslenen

¹² Erman Artur, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, İstanbul, Kitapevi Yayınları, 2004, s. 96-97.

anlatılara nazaran çok daha fazla oranda tarihi kökene dayanan anlatı karşımıza çıkmaktadır. Boşnak efsanelerinin en önemli kaynağı ise dindir.¹³

B. EFSANE METİNLERİ

1. Dini Efsaneler / Tanrı ve Kahramanlarla İlgili Efsaneler

Seona'daki Katoliklerden sadece nesilden nesile aktarılmış sözlü tarihi değil, yazılı tarih kaynaklarında da bahsedilmiştir. Fransisken tarikatı bu bölgelerde hareketli ve canlı bir şekilde yaşanmıştır. Bunun bir göstergesi küzey-doğu Bosna'daki 1385 yılından Fransisken manastırı listesinden üç manastırı bu bölgede yer almasıdır.

Araştırma alanında derlenen Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsanelerin çoğu aziz ilan edilmiş olan Fra Šimun Filipović etrafında toplanmıştır. Fra Šimun Filipović Seona köyünde doğup, 200 yıl önce vefat etmiş, Bosna'da 18 yüzyılda Fransisken tarikatının yolunu takip edenlerden en büyük isimdir. Bosna'da doğmuş Fra Šimun eğitim bir kısmını orada görmüş. O süre içinde papaz çömezi, papaz yardımcısı ve genç Fransiskenlerin eğitimci gibi görevleri tamamlayarak büyük etki bırakmıştır. Lakin, onun etkileri sadece doğduğu vatanın çerçevesinde kalmamıştır. Yetişkin yıllarda huzur içinde manastır topluluğuna bağlantılarını mükemmel hale getirmek için İtalya'ya gidiyor. Ölümünden sonra ilk önce Tanrı'nın kulu daha sonra da aziz ilan edildiğinden bu amacında başarılı olduğunu diyebiliriz. İnsanlar onun ölümünden sonra ondan şefaah istemeye başlamışlardır. Bu duaların kabul olduğununun birkaç örnek oraya çıktıktan sonra insanlar da onun bir aziz olduğuna inanmaya başlamışlardır. Örnek olarak; doktorların bile iyileşmesinden ümitlerini kestikleri çocuğun Šimun'un mezarında iyileşmesi, yapılan duaların ardından kör insanların görmeye başlaması, çocuğu olamayanların çocuklarının olması verilebilir.¹⁴

a. Fra Šimun Filipović'in İyileştirme Gücü I

“İki buçuk yaşındaki, Valeriano adındaki çocuğun kramp şeklinde belirti veren ağrıları o kadar fazlaydı ki doktor ölümünün kesinliğine emindi. Annesi onu şefaah istemeye Fra Šimun'nun mezarına götürmüş. İkinci kez götürdükten sonra çocuğun durumu yavaştan düzelmeye başlamıştır. Birkaç gün sonra çocukta hastalığın bir izi bile

¹³ Yusuf Ziya Sümbüllü, *Boşnak Halk Efsaneleri*, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2010, s. 29, s. 30.

¹⁴ Stjepan Pavić, a.g.e, s. 7-11.

kalmadı. Bu hikâyenin ortaya çıkmasından sonra insanlar Fra Šimun'un gerçekten iyileştirme gücünün olduğuna inanmaya başlar ve ondan şefaah istemeye başlarlar.”
Zahirović Vehid

b. Fra Šimun Filipović'in İyileştirme Gücü II

“Bir dindar kadının çok saldırgan ve agresif kocası varmış. Buna rağmen bile onunla yaşamak devam etmek istediği için kocasını memnun etmek ve ona karşı olan davranışlarını değiştirmek için farklı yolları denemiş fakat hiçbirinin faydasını görmeyince Fra Šimun'a dua etmeye başladı. Aynı gün kocası eve gelip, kadının yaptığı yemeğin kötü olduğunu görünce karısına vurmak için elini havaya kaldırmaya çalışmış fakat bu sefer elini uzatamamış. O anda “sanırım birinin senin için duaları kabul olmuş, bir el benim elimi tutup engel olmuş sanki...” demiş. Kadın bundan sonra kocasından bir daha şiddet görmemiş ve Fra Šimun'un buna engel olduğunu düşünerek hayatının boyunca ona minnettar kalmış.” *Ferzad Salkić*

c. Fra Šimun Filipović'in İyileştirme Gücü III

“Maria, üç doğumu yapmış, her üçünde ölü çocuğu doğmuş bir kadın. Dördüncü sefer hamile kaldığında Fra Šimun'dan şefaah istemeye karar vermiş ve bunun sonucunda sağlıklı bir erkek çocuğu doğurmuş. Şükrandan çocuğa onun ismini vermiştir.” *Smajo Suljkić*

2. Tarihi Efsaneler ve Medeniyet Tarihi İle İlgili Efsaneler

3. Bazı Yerler İle İlgili Efsaneler

Senelerce işgalcilerin amacı olan eski şehir Srebrenik (Srebrenik kalesi) ile ilgili çok sayıda efsane mevcuttur. Srebrenik Tuzla'dan kuzeye doğru çıkarken küçük ama şirin bir şehirdir. Srebrenik (gümüş) Osmanlı devrinde İzvornik Sancağı'na bağlı olup İzvornik-Doboj yolun ortasında yer almıştır. Seona köyü de Srebrenik kasabasına bağlıdır. Srebrenik kalesi kaya üzerinde inşa edilmiş bir taş şehri olarak da bilinir. Bu kale ilk kez Stjepan Kotromanić Banı ile Dubrovnik Cumhuriyeti'nin arasında 15 Şubat 1333 yılında yapılmış sözleşmede bahsediliyor. Bu kalenin inşa edilmesinin tam tarihi belli olmasa da Bosna'da kendi hükümetinin zamanında Macarlar tarafından inşa edilmiş olmasından bir

şüphe yoktur. Srebrenik kalesi 1512-1526 yılları arasında Osmanlıların eline geçmiştir. Kale üç bölümden oluşmaktadır. İçinde toplam beş kale bulunmaktadır. Eski kale öyle bir yükseklikte inşa edilmiş ki duşmanların gözünde hep ulaşılamaz, erişilemez bir yapı olarak kalmıştır. Srebrenik kalesi Bosna’da Orta çağında inşa edilmiş en bakımlı, sağlam ve korunmuş kalelerdendir ve kendisi ölene kadar büyük Stjepan Kotromanić Banın yurduydur. Bugün hala ayakta olan bu kalenin etrafı Türk yapılarının izlerini taşımaktadır.

a. Srebrenik Kalesi I

“Bu kaleyle ilgili en dikkat çekici efsane kaledeki perili odayla ilgili olmaktadır. Söylentiye göre eski padişah hamile karısını o odanın duvarına gömmüş. Günümüzde bazı insanlar, kalenin o odasında hala o kadının ruhunun görüldüğünü söylüyorlar. Başka bir söylentiye göre; o hamile kadın kalenin yanındaki kuyuya atılıp öldürülmüştür. Rivayet edilir ki günümüzde bile kimine göre o odadaki duvardan, kimine göre kuyudan anne sütü akıyormuş.” *Hazim Omerović*

b. Srebrenik Kalesi II

“Kalenin yanındaki kuyu çok gizemli. Onun için halk arasında dipsiz olduğu söylenir. Yerlilerin anlatıklarına göre bu kuyu bu bölgedeki savaşlar ve mücadeleler sırasında kesilmiş kafalarla doludur. Bazılar da bu kuyudan suyu bir kez içenlerin her nereye giderse mutlaka oraya bir kez daha döndüğünü söylüyorlar.” *Omerčić Džulaga*

c. Kopriva Köprüsü’nün İnşa Edilme Efsanesi

“Eski çağlardan beri Seona’daki tek köprü, Tinja nehrinin üzerinde, halk arasında ‘Kopriva Most’ olarak tanınan köprü. Bu ismi taşımasına rağmen köprünün inşa hakkı başka birine aittir. Aleksandar kralı köprünün inşa edilmesinde gerekli olacak fonları seçimler zamanında vermiştir. Köprünün açılışı için gayet eğlenceli bir kutlama düzenlenmiştir. Fakat halkımız müziği beğenmediği için, köprünün sağ tarafındaki Mehmet Ağa’nın oğlunun evlenmesi şerefine davul ve bağlama eşliğinde yapılan kutlamaya katılmışlardır. Bunun yanında köyümüzde o zamanda çok meşhur ve halk arasında sevilen at yarışları düzenlenmiştir. Bütün halk o kutlamayı köprünün açılışının kutlaması olarak görüp, köprüyü Mehmet Ağa’nın inşa ettirdiğini düşündü. Bu sebeple seçimlerde bütün oylar ona gitmiştir.” *Omer Dedić*

4. Harpler ve Felaketler İle İlgili Olan Efsaneler

a. Srebrenik ve Seona'nın Fethetmesinin Efsanesi

“Osmanlı ordunun bizim şu an yaşadığımız bölgeleri fethetmeye amaçladığı zamanlarda bizi savunacak olan ordunun güçleri yetmiyormuş. Osmanlı ordunun çok daha güçlü olduğu için bizim ordumuz gece boyunca, geri çekilmelerinin izlerini saklamak için atlarının ayaklarına nalları ters çakmışlardır. Atlarının izlerinden dolayı Osmanlılar şehre yardımın geldiğini düşünüp uzun bir süre şehre saldırmaktan tereddüt etmişlerdir.” *Dževdo Omerčić*

5.Tabiatüstü Varlıklar ve Kuvvetler / Mistik Efsaneler

6.Cinler, Periler, Ruhlar İle İlgili Efsaneler

a. Seona Köyü'nde Son Katoliklerin Mezarı Efsanesi

“Günümüzde bile yerliler ‘Krčevine’ tarlasının bir parçasının bu bölgedeki son Katoliklerle ilgili bir efsaneyle alakalı olduğunu söylüyorlar. Bu toprağa, söylentiye göre, tanınmayan bir Katolik ailesinin 12 üyesi gömülmüş. Bu nedenle toprağın sahipleri tarlayı satarken, yeni sahibinden tarlayı sadece biçmesini, kesinlikle kazmamasını istemiştir. Günümüzde bile halk arasında burada Seona köyünün son Katoliklerin mezarı olduğuna inanılır.” *Šahbaz Salkić*

III. FIKRALAR

A. FIKRALARIN İNCELENMESİ

Fıkralar insanların yaşam biçimlerini biraz güldüren, biraz düşündüren yönüyle anlatan yazı türleridir. Halk kültürümüzün sözlü gelenek unsurlarından olan fıkralar, hangi beldeye ait olursa olsun halkın malıdır, halkın içinden gelen kültür değerleridir. Şehirde

yaşayanlar nasıl köylülerin saflığı ve eğitimsizliği üzerine fıkralar üretmişlerse, köylüler de köye ve onun kültürüne yabancı olan şehirliler için çeşitli fıkralar söylemişlerdir.¹⁵

Fıkra Divan edebiyatında gülmece (mizah) türünün bir dalı olarak “Latife” adını taşır. Kısa yoğun ifade taşıyan fıkralar bir fikri belirtmek, bir düşünceyi örnekle kuvvetlendirmek, yanılma durumlarına delil göstermek, hisse kapmak, sohbeti tatlı hale getirmek, hoşça vakit geçirmek için çok zengin bir şekilde halk diliyle anlatılmaktadır. Fıkralar günlük konuşma diliyle kaleme alınır, anlatılır ve kitleleri ilgilendiren konuları işlerler. Okuyucunun ilgisini çekmek için kısa yoğun ifade taşıması kıvrak bir dille yazılması gerekir. Fıkra yazarları konuları belli bir yaşam görüşü açısından ele alırlar. Fıkralar genelde tek bir olaya dayanır. Fıkralarda konunun derinliklerine inilmez, ayrıntılara girilmez. Fıkraların bütün gücü bitişteki veciz sözde toplanır. İnsanın başından geçen komik bir olay fikrayı andırır. Bir fıkra insanın hafızasında uzun yıllar yer eder. Fıkraların asıl unsuru insanlardır. Kahramanlarına göre fıkraları belli gruplarda toplamak gerekir;

1. Fıkra kahramanlarının ad yapmış ünlü kişileri konu alan fıkralar.
2. Özel adları olmayan belli bir zümreye ait fıkralar.
3. Belli bir zümre tipi belirlemeyip insanın güldürücü maceralarını anlatan fıkralar (Uşak, cimri, karı-koca, baba-oğul, er-subay fıkraları)

Kahramanı bilinen fıkralar kahramanın adı ile bilinmeyenler ise adamın biri, delinin biri şeklinde başlar.¹⁶

Boşnak toplumu, bir eleştiri, protesto ve başkaldırı felsefesi ya da kültürü olarak tarif edilebilecek bir inancın, yani Bogomilizmin geçmişteki temsilcileri olarak, hayatlarında eleştiriye önemli yer vermişlerdir. Yine bu bağlamda, fıkra türünün de bir eleştiri gücüne sahip olması, bu toplumda bu edebi türün sevilip yayılmasına ortam hazırlamıştır. Boşnak toplumu için fıkra anlatmak sıradan bir güldürü aracı değildir. Boşnak toplumu, sıkıntılarını, acılarını, savaşlarını, ezilmişliklerini, sevinçlerini, kısacası hayata dair tüm duygularını fıkralarına konu edinmişlerdir. Hayat karşısında tutunabilmek için fıkra türü bu toplum için adeta bir can simidi olmuştur.¹⁷

¹⁵ Egeli araştırmacı ve yazarlar birliği (EGAY-DER), *3. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyumu Bildirileri ‘Fıkralar’*, Denizli, Egeli araştırmacı ve yazarlar birliği (EGAY-DER) yayınları, 2005, s. 1., s. 18.

¹⁶ Egeli araştırmacı ve yazarlar birliği (EGAY-DER), a.g.e., s. 23.

¹⁷ Zülfikâr BAYRAKTAR, Bosna Hersek Sözlü Kültüründe Nasreddin Hoca Tipi Üzerine, *International Journal of Social Science*, İzmir, Gediz Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2012, s. 36.

Osmanlı'nın Balkanlara, özellikle de Bosna Hersek coğrafyasına hediye ettiği kültür dinamiklerinden biri de Nasreddin Hoca'dır. Anadolu'da doğup tüm dünyaya dal budak salan bu meşhur fıkra tipi, Bosna Hersek'te, Boşnaklar'ın milli kahramanı olacak kadar sevilmiş ve bu bağlamda bu coğrafyadaki sözlü ve yazılı kültürde geçmişten günümüze hayat bulmuştur. Nasreddin Hoca ile ilgili fıkraların Balkanlardaki yayılma sürecini bir takvime bağlamak, özellikle de sözlü kültür açısından pek olanaklı görünmemektedir. Fakat sözlü ve yazılı kültüre dayalı eldeki malzeme bizlere gösteriyor ki, bu fıkralar bölge halkları tarafından kolaylıkla ve hızlıca benimsenmiş ve yine bölge halkları tarafından hemen yurttaşlığa geçirilerek diğer bölge fıkra tipleri olan Ero, Cosa, Ciganin ve Siljak ile karşı karşıya getirilmiştir.¹⁸

B. FIKRA METİNLERİ

Araştırma yapılmış alanında toplam 4 tane fıkra tespit edebildik.

1. Zengin Adam ve Dilenci Fıkrası

“Bir zengin adam ne zaman bir dilencinin yanından geçerse ona aynı para miktarını bırakırdı. Bir süre sonra adam verdiği para miktarını yarıya düşürdü. Bir gün dilenci ona neden böyle olduğunu sormuş. Adam da buna evin inşa ettiğini ve bu yüzden artık verecek fazla para kalmadığı diye cevap vermiş. Buna dilenci: “Tamam evini yap da, niye bunu benden kesiyorsun?” diye cevap vermiş.” *Music Avdo*

2. “Arı Kovanını Kim Çalmış?” Fıkrası

“Köydeki adamlar arı kovanını kimin çaldığını öğrenmek için bir yerde toplanmışlardır. Adamlardan biri bunu kimin yaptığını bildiğini söylemiş. Adam:”İşte o yaptı! Şapkasının arkasında arı olan adam yaptı.” demiş. Sonra arı kovanını çalan adam şapkasının arkasında arının uçtuğunu düşünerek onu eliyle kovalamaya çalışmış. Bu şekilde kendini ifşa etmiş ve herkes arı kovanını onun çaldığını anlamış.” *Mustafa Pašić*

3. Saraybosnalı Kahraman Fıkrası

“Saraybosnalılar ve bizim burada Tuzla şehri ve etrafındakileri arasındaki rekabeti uzun yıllar var olan ve tanınan bir şeydir. Bir gün bir yabancı köydeki berbere tıraş

¹⁸ Zülfikâr BAYRAKTAR, a.g.m., s. 35.

olamaya gelmiş. Nereden geldiği sorusuna Saraybosna'dan geldiğini söylemiş. O an berber fırsatı kullanarak ve biraz dalga geçmek isteyerek ona Saraybosnalıların hepsi çok cesur olduklarını, kahraman olarak bilindiklerini söyleyip onları övmeye başlamış. Bunun ardından Saraybosnalıların asla sabun ve su ile değil, hep kuru kuru tıraş olduklarını eklemiştir. Bunlar adamın hoşuna gitmiş ve kendisinin de bir kahraman, cesur olduğunu göstermek için yüzünü ıslatmadan, kuru kuru tıraş olmaya kabul etmiş. Fakat büyük acılar çekmeye başlayıp artık dayanamayacak duruma gelince: "Tamam, tamam. Biraz ıslatsana yüzümü. Tam olarak Saraybosna'dan değil, şehrin yakınlarından geliyorum ben." demiştir.

Hazim Dorić

4. "Ben Onu Bırakırdım Ama O Beni Bırakmaz." Fıkrası

"Eskiden, buralarda daha Osmanlıların gezdikleri zamanlarda bir Türk biraz su içmek için yoldan saplanıp dereye gitmiş. O sırada onu orada bir haydut yakalamış.¹⁹ Türk yolda onu beklemeye devam eden arkadaşına seslendi: "Gel, bir haydutu yakaladım". Arkadaşı ona: "Madem yakalamıştın onu buraya getir." diye cevap vermiş. Diğeri ona: "Ama gelmek istemiyor." diye cevap vermiş. Arkadaşı: "Eğer gelmek istemiyorsa bırak onu." demiştir. Zavallı Türk ona: "Ben onu bırakırdım da o beni bırakmıyor." diye bağırılmış." *Eşefa Salkić*

IV. TÜRKÜLER

Sözlü gelenekte ezgisi olan halk şiirlerinin her çeşidine verilen ve kullanımı en yaygın olan ad "türkü" dür. Halkın sözü geleneğinde gelişerek oluşan ve çağdan çağ, yerden yere içeriğinde ve biçiminde değişikliklere uğrayabilen her zaman ezgisi olan ve düzenleyicisi belli olmayan şiirlere türkü adı verilir.²⁰ Kavram olarak türkü, Türk kelimesinden meydana gelmiş bir türevidir. Türküler, sözlü halk edebiyatının en yaygın nazım türlerinden biridir. Biçimden ziyade, ezgiye bağlı bir halk sanatıdır. Türklerin birçoğu meşhur sanatçıların eserleridir. Dolayısıyla, türküleri de atasözleri ve mânilerimiz gibi, hepimizin malı olmuş yadigârlardır. Türküleri, toplumun hayal gücüyle yarattığı

¹⁹ Haydutlar özellikle 19 yüzyılda Balkanlar'da, Orta ve Doğu Avrupa'da kanun kaşakları, haydutlar ve bağımsızlık savaşçıları ile kullanılan genel terimdir. Balkan geleneğinde haydutlar efsaneleştirilmiş bir kahraman olarak betimlenmiştir. Kahraman o dönemde Osmanlı İmparatorluğu denetimi altındaki topraklardaki Osmanlılara karşı mücadele etmektedir.

²⁰ Pertev Naili Boratov, a.g.e, s. 162, s. 163.

romantik ürünler olarak değil, olayların ve toplumun küleri kendine o kadar yakın bulmuştur ki, günlük konuşmalarında atasözleri gibi ince manalı sözlere bile, “türkü” kelimesini katmıştır. Bu şekliyle türkü adeta halkın marşı olmuş, hep birlikte söylenen ve sevilen musikî manasını almıştır.

Fuat Köprülü’nün görüşüne göre, “türkü”, Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkısı anlamına gelmektedir ki, varsağı, türkmani gibi türkü de eski yıllardan, yani milli kültürden doğmakla beraber, yabancı kültürlerle karşılaşılın yörelerde toplumun kendi duygularını saz ve sözle ifade ettiğı şiirin nağmeli adıdır.²¹

Türkülerin hem şekil bakımından hem konu bakımından farklı türleri vardır.

Konuları bakımından yapılan en önemli tasnifler arasında Hikmet Dizdaroğlu ve P.N. Boratov’ın tasniflerini sayabiliriz. Dizdaroğlu, konu bakımından türkülerini, ninniler ve çocuk türkülerini, doğa üzerinde türküler, aşk türkülerini, kahramanlık türkülerini, askerlik türkülerini, tören türkülerini, eşkıya türkülerini, acıklı olaylarla ilgili türküler, güldürücü türküler, karşılıklı türküler, oyun türkülerini ve ölüm türkülerini gibi kümelere ayırmaktadır.

P.N. Boratov’ın yaptığı sınıflandırma biraz farklıdır. Onda büyükten küçük gruplaşmalara doğru yayılıp bireysel çeşitlere kadar inen bir nevi katmerli sınıflandırmayla karşılaşmaktayız. Boratov, bu türlerin ayrıntılarına inmeden sadece onların genel özelliklerinden söz etmektedir.²² Tasnif şu şekildedir:

1. Lirik Türküler
 - a) Ninniler
 - b) Aşk türkülerini
 - c) Gürbet türkülerini, Askerlik türkülerini
 - d) Hapishane türkülerini
 - e) Ağıtlar
 - f) Çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler
2. Taşlama, yergi ve güldürü türkülerini
3. Anlatı Türkülerini
 - a) Efsane konulu türküler
 - b) Bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler
 - c) Tarihlik konuları olan türküler

²¹ Hamdi Hasan, *Makedonya Türklerince Söylenen Türküler*, B. III, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2008, s. 7.

²² Hamdi Hasan, a.g.e., s. 23.

4. İş Türküleri
5. Tören Türküleri
 - a) Bayram türküleri
 - b) Düğün türküleri
 - c) Dinlik ve mezheplik törenlere değin türküler
 - d) Ağıt töreninde söylenen türküler
6. Oyun ve Dans Türküleri
 - a) Çocuk oyunlarında soylenenler
 - b) Büyüklerin oyunlarında söylenenler²³

Boşnak Anonim Halk Edebiyatı'nın önemli bir türü olan "Sevdalinka"; Arapçadan Türkçeye, Türkçeden Boşnakçaya geçen, "Sevda" kelimesinden türemiştir. Sevda; "Aşk, sevgi; aşırı sevgiden doğan bir çeşit hastalık: istek, heves, arzu anlamına gelmektedir. Sevda kelimesi Boşnakçada, Türkçe anlamıyla özdeş olarak; sevda/sevdah şeklinde kullanılmaktadır. Türkçede "Âşık" anlamına gelen, sevdalı kelimesi; Boşnakçada aynı anlamda sevdalija/sevdahlja/sevdelija şeklinde ifade edilmektedir. Boşnak Anonim Halk Edebiyatı'nın en yaygın lirik şarkı/şiir türü olan sevdalinka, Boşnaklar'ın İslamiyet'i kabul etmesiyle değişen kültürel yapının sonucunda ortaya çıkmıştır.²⁴

Bir çalgıyla beraber söylenmesi, hece vezninin kullanılması aşk, kadın gibi konularının işlenmesi bakımından türkü ve sevdalinka türleri benzerlikler göstermektedirler. Bu benzerliklerin oluşmasında Anadolu kökenli saz şairlerinin Balkanları dolaşp, saz çalıp türkü söylemelerinin büyük etkisi olduğunu söylemek mümkündür. "Nimetullah Hafız'ın bir araştırmasında şu ifadeler yer almaktadır: ... Yugoslavya'nın birçok köy ve kentlerinden başta Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk gibi birçok Balkan ülkelerinde saz şairleri, dolaşarak Halk edebiyatı'nın birbirinden güzel örneklerini hem vermişler hem de yeni yetişen kuşakları etkilemişlerdir." Boşnak Halk Edebiyatındaki sevdalinka ile benzerlikler gösteren, Türk Halk Edebiyatına ait türkü ise "Gerçekle hayalin kesiştiği bir noktada hayat bulan, söz ile sazı birleştiren ve hoş bir ezgi ile söylenen halk şiiridir." Pertev Naili Boratav ise "Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara,

²³ Pertev Naili Boratav, a.g.e., s. 163., s. 164.

²⁴ Fatih İyiyol, Alena Ćatović, Sevdalinkalarda Türk-Boşnak Halk Kültürünün Ortak Unsurları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, y.y., y.y., 2012, s. 246-264, s. 248.

kırpılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiir.” diye açıklamaktadır.²⁵

Boşnaklar’ın İslamiyet’i kabulünden sonraki dönemlerde sevdalinkaların ortaya çıkması ve Türk Halk Edebiyatı’ndaki türkü türü ile benzerlikler göstermesi tesadüfi değildir. Anadolu’dan birçok saz şairi Balkanları dolaşmış saz eşliğinde türküler söylemişlerdir. Bu sırada Boşnak kültürünü yansıtan ama aynı zamanda Türk Halk Edebiyatı motiflerini de taşıyan yeni ürünler ortaya çıkmıştır. 16. yüzyılda Bosna topraklarında görülmeye başlayan sevdalinkaların Türk kültürünün ve edebiyatının etkisinde kaldıkları görülmekte olup yüzyıllar boyunca sözlü gelenekten devam edip daha sonra yazılı geleneğe geçen türkülerle hem şekil hem de içerik bakımından ortaklıklar olduğu görülmektedir.

Sevdalinkalar, destanlar ve baladlar ile diğer nazım biçimleri, ilk dönemlerde şehirlerde, ağa, bey ve diğer aydın kişilerin evlerinde söyleniyordu. Daha sonra bunlar haremelerde, şehir kahvelerinde, düğünlerde ve çeşitli şenlikler ile topluluklarda söylenmeye başladı. Günümüze kadar Boşnaklar arasında em önemli yere sahip olan halk türküleri, özel olarak sevdalinkalar bu bölgede Boşnak olmayan diğer uluslar tarafından da zevkle söylenir. Halk edebiyatı, Osmanlı döneminde olduğu gibi, daha sonraki yıllarda da yazılı Boşnak edebiyatını büyük ölçüde etkilemiştir.²⁶

Saz eşliğinde dile getirilen bu sözlü ürünlerde kadın sevilen, aşık olunan, uğruna gurbetlere çıkılan, inci dişli, ak elleri olan, selvi boylu, kalem kaşlı, on dört on beş yaşlarında olan aşkın, hasretin ve aynı zamanda acının da baş kahramanıdır. Farklı coğrafyalarda ve farklı kültürlerde ortaya çıkmış olmalarına rağmen sevdalinkalarda da türkülerde de güzel ve güzellik anlayışının ortak olduğu görülür. Doğadaki en güzel varlıklarla tasvir edilir. Ayrıca sevgili bu güzelliğine karşı cilveli, nazlı, acı çektiren, aşığı peşinden koşturan, yüz vermeyen bir tiptir. Âşık ise sevgilinin bu acımasızlığını kabul etmiştir. Sevgili güzel olduğu için aşığa acı çektirmeyi en doğal hakkı olarak görür.

Bu şiirler sadece aşkı dile getirmeyip sevgililer arasında iletişim kurmaya da yarayan, eski dönemlerde bir araya gelemeyen sevgililerin duygularının mısralara vurulmasını sağlayan önemli araçlardır. Ancak bu duygularda sürekli ayrılık ve sevgiliye

²⁵ Sibel Bayram, Sevdalinka ve Türkülerde Sevgili ve Aşk Algısı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 41, C. VIII, y.y., y.y, 2015, s. 113.

²⁶ Fahri Kaya, Boşnak Edebiyatı, y.y., Dergi Park, 2015, s. 143.

duyulan hasret vardır. Sevgililer başka boyuttadırlar. Aşkları ulaşılmaz da olsa vazgeçmezler.²⁷

Türkü ve sevdalinkaların benzer yönleri olmakla birlikte birçok yönden farklılaşmaktadırlar. Türkülerde mısra sayısı değişmekle birlikte bentlerin mısra sayıları çoğunlukla düzenlidir. Aynı sevdalinkanın bentleri arasındaki mısralarda bile düzensizlik söz konusudur. Türkünün enstrümanı çoğunlukla bağlamadır, sevdalinka ise genellikle şargı²⁸ ya da tambur eşliğinde söylenir. Türküde her konu ele alınmakla birlikte; sevdalinka çoğunlukla bir sevda/aşk hikâyesi anlatılır.

Sevdalinka ile mâni türü arasında çeşitli yönlerden benzerlikler bulunmaktadır. Sevdalinka da mâni de hece ölçüsüyle söylenirler. Manilerin ilk iki mısraı, anlatılmak istenen asıl düşüncüyü tamamlayıcı yapıya sahiptir; benzer bir durum sevdalinkalarda da görülmektedir. Sevdalinkalarda bir tabiat tasviri ya da anlatılan hikâyeyi destekleyici mısralarla başlar.

Sevdalinkalar; çoğunlukla kız-erkek buluşmalarında, Ramazan gecelerinde, düğünlerde ve halk oyunlarında, sohbet meclislerinde, hamamlarda söylenir.²⁹

Konu bakımından Boşnak türküleri Türkiye'ye ait olan türkülerle aynı özellikleri taşımakla birlikte bazı farklılıklara da sahiptir. Bu farklılıklar en çok sosyal yaşamdan kaynaklanmaktadır.

A. TÜRKÜ METİNLERİ

Seona köyünde yaptığımız araştırmada 9 tane aşk türküsü, 1 tane düğün türküsü, 3 tane bölgelere özgü konuları olan türkü ve 3 tane gürbet ve askerlik türküsü kaydedilmiştir.

1. Aşk Türküleri

a. Sinoć ja lego ne zaspā

Sinoć ja lego ne zaspā,

Sinoć ja lego ne zaspā,

Od svoga jada golema,

²⁷ Sibel Bayram, a.g.m, s. 119.

²⁸ Boşnak halk müziğinde kullanılan, saza benzeyen bir müzik aleti.

²⁹ Fatih İyiyol, Alena Ćatović, a.g.m., s. 250-251.

Od svoga jada golema.

Slušajući kola i pjesme,
Slušajući kola i pjesme,
U kolu moja inoća,
U kolu moja inoća.

Inoćo moja krinoćo,
Inoćo moja krinoćo,
Inoćo gujo šarena,
Inoćo gujo šarena.

Da sam ja guja šarena,
Da sam ja guja šarena,
Ja bi tebe davno ujela,
Ja bi tebe davno ujela. (*Salkić Ešefa*)

Uyumam Geceleri

Uyumam geceleri,
Uyumam geceleri,
Çektiğim büyük acılardan,
Çektiğim büyük acılardan.

Sofralar zehir oldu,
Lokma geçmez boğazımdan,
Ben ağıt yakarken,
Halay çeker kumam.

Kumam, benim başbelam,
Kumam, benim başbelam,
Kumam, zehirli yılan,
Kumam, zehirli yılan.

Olsaydım ben de bir yılan,
Olsaydım ben de bir yılan,
Isırırdım seni,
Isırırdım seni. (*Salkić Ešefa*)

b. Majka Muju mladog oženila

Majka Muju mladog oženila,
Na silu mu djevojku dovela,
On uzima sedefli tamburu,
Sitno kuca, jasno popijeva:

"Sada meni moja Hasna veli:
'Sad moj Mujo bijelo lice ljubi'
Ne ljubim ga, imena mi tvoga,
Neću Hasno za života svoga"

U grudi se nožem udario,
Pa je ove riječi govorio:
"Metnite mi peškir niz tenešir,
Što mi ga je moja Hasna vezla,
Što mi ga je moja Hasna vezla,
Na pendžeru prema mjesečini". (*Pašić Safet*)

Ana Muyo'yu Genç Evlendirdi

Ana Muyo'yu genç yaşta evlendirmiş,
Ona zorla gelin getirmiş,
Eline sedefli saz alıp Muyo,
Hüzünle çalıp türkü söylemiş:

“Hasna'm şimdi üzülür,
Gelinin beyaz yüzünü optüğümü düşünür,

Öpmüyorum, yemin olsun,
Ölene kadar öpmem, sözüm olsun.”

Gögsüne saplamaş Muyo hançeri,
Söylemiş son sözlerini:
“Serin teneşirime havluyu,
Hasna'mın işlediği havluyu,
Hasna'mın işlediği havluyu,
Serin pencerede, ay ışığında,
İşlediği havluyu serin. (*Pašić Safet*)

c. Ah, moj Aljo

Ah, moj Aljo crne oči,
ti ne hodaj sam po noći,
ti ne hodaj sam po noći,
Ja ću tebi sama doći.

Ja ću tebi sama doći,
sama doći do ponoći,
na vrančiću kosmatome,
u odijelu gospodskome.
[bosanskome].

Moj se vranac uz br'jeg penje,
nogom staje na kamenje,
iz kamena vatra sije va,
a moj Aljo pjesme pjeva. (*Omerović Suljo*)

Ah, Aljo'm Benim

Ah, Aljom benim kara gözlüm,
Geceleri tek başına gezme,

Geceleri tek başına gezme,
Ben sana kendim gelirim.

Ben sana kendim gelirim, Aljo'm,
Ben sana gece olmadan gelirim,
Buluştuğumuz tepeye,
En güzel elbisemle gelirim.

Yarım tepelere çıkıyor,
Ayağı taşlara basıyor,
Taşlardan ateş çıkıyor,
Aljo'm türkü söylüyor. (*Omerović Suljo*)

d. Zaprošio Alija

Zaprošio Alija aj,
od matere Sevliju,
ne da majka Sevliju aj,
već mu daje Hajriju,
Kara majka Aliju aj,
i nevjestu Hajriju,
neće Hajra da radi aj,
već se s majkom inati,
Kad to čuo Alija aj,
pa poteže handžara,
da udari Hajriju aj,
posred prsa, kraj srca. (*Zahirović Vehid*)

Aliya Bir Kız İstedi

Aliya bir kız sevdi,
Sevliya'yı annesinden istedi,
Vermedi anası Sevliya'yı,

Al senin olsun dedi Hayriya'yı,
Kızdı anası Aliya'ya,
Kızdı gelin Hayriya'ya,
Hiç hayır yok bu Hayriya'dan,
Sabah akşam yatar Hayriya,
Kaynanasına inatla.
Öğrendi onları Aliya,
Aldı hençeri, geldi koşa koşa,
Fırlattı elinden Hayriya'ya,
Göğsünün ortasına,
Kalbinin yanına. (*Zahirović Vehid*)

e. Mlad Osman na kuli sjedaše

Mlad Osmane na kuli sjedjaše,
Pa on vjernoj ljubi besjedjaše:
"Tri put si se mlada udavala,
Sva tri puta za dobra junaka,
Koji ti je bolje milovao?"

"Moj Osmane, mili gospodare,
kad me pitaš, pravo da ti kažem:
Prvi put sam za Pašićem bila,
u Pašića dosta pusta blaga,
sablju paše, a djogata jaše,
al' me junak ženski milovaše.

Drugi put sam za Bekrijom,
U Bekrije nigdje ništa nema,
Samo jedna sedefli tambura,
Sitno kuca, tiho mi pjevaše,
Al' me junak muški milovaše.

Treći put sam za tobom Osmane,
Sa tobom sam dva sina rodila,
Oba bi' ih za za Bekriju dala,
a Pašino zlato svo prodala,
pa Bekriji za akšamluk dala,
pa Bekriji vino kupovala!" (*Selimović Miralem*)

Genç Osman Kalede Oturmuş

Otururken genç Osman kalede,
Sormak istedi sadık yârine:
"Üç kere evlenmişsin genç yaşta,
Her biri yiğit bir kahramanla,
En iyi hangisi dokundu sana?"

"Osman'ım, benim canım,
Sordun madem cevaplayayım,
İlk Paşış oldu bana dokunan,
Şu odalar dolusu hazineleri olan,
Kılıcı alıyor, beyaz ata biniyor,
Ama bu yiğit bana avrat gibi dokunuyor.

Bekriya oldu ikinci kez,
Bekriya'nın malı mülkü az,
Sadece kuru sedefli bir saz,
Çalıp çalıp türkü söyler Bekriya,
Ama erkek gibi dokunur bu yiğit bana.

Üçüncü sen oldun Osman'ım,
Sana iki tane oğul doğurdum,
İkisini de Bekriya için verirdim,
Paşanın altınlarını da satardım,

Bekriya'ya altın verirdim,
Bekriya'ya şarap alırdım. (*Selimović Miralem*)

f. Omer i Merima

Dvoje su se zavoljeli mladih,
Omer momče, Merima djevojče,
U proljeće, kad procvjeta cvijeće,
Kad procvjeta sumbul i karanfil,
Mala ih je opazila straža,
Mala straza - Omerova majka,
Pa j' Omeru majka govorila:
"Oj, Omere, moje milo perje,
Ti ne gledaj Mejtime djevojke,
Ljepšom ce te oženiti majka,
Ljepom Fatom, Atlagica zlatom,
I viša je i ljepša od Mejre,
Još je Fata od roda bogata,
I tebe će potpomoći blagom."
Al' govori Omer, momče mlado:
"Hajd' ne luduj, moja stara majko,
Nije blago ni srebro ni zlato,
Vec je blago, što je srcu drago!" (*Lipjankić Halil*)

Omer ve Merima

İki genç birbirlerini sevdiler,
Biri Merima diğeri Osman,
Açtı ilkbaharda çiçekler,
Sümbüller, karanfiller,
Küçük nöbet fark eder,
Küçük nöbet, Ömer'in anası,
İşitti Ömer şu sözleri annesinden:
"Ömerim, canım oğlum,

sen Merima'ya bakma,
Anan sana nice kızlar bulur,
İşte orda Fata ile Altagıç'ın altın saçlı kızı durur,
O kız ki Merima'dan güzeldir, uzundur,
Kesesi altın doludur,
Oğul dinle garip ananı, ömrün kurtulur.
Cevap verir genç Ömer:
"Delirdin mi yaşlı anam,
Ne altın ne de gümüş bir sevda eder,
Yalnız kalbe iyi gelen her şeye değer." (*Lipjankić Halil*)

g. Đul Zulejha

Đul Zulejha po bostanu šeta,
Sa mednom se rosom razgovara,
Medna roso, gdje si zimovala?
"U djevojke, pod bijelim vratom,
Gdje se nižu biser i merdžani,
Eto gdje sam zimu zimovala." (*Selimović Miralem*)

Gül Züleyha

Gül Züleyha bağda gezinir,
Şebnem ile konuşur:
"Tatlı şebnem nerede kışladın?
"Kızın ak gerdanında.
İnciler ve kölyelerin olduğu yerde,
İşte orada kışladım." (*Selimović Miralem*)

h. Ja iskopah bunar

Ja iskopah bunar u avliji,
i posadih višnju na jaliji,
i zagledah konu na kapiji,
Doğe jaran, odvede mi dragu,

Puhnu vjetar slomi višnji grane,
Usja sunce, presuši bunar u avliji,
Dodje jaran, odvede mi dragu,
pa me zove u svatove,
Ako odem, nagledah se jada,
Ako ne odem, ostah željan drage! (*Brkić Alija*)

Bir Kuyu Kazdım

Bir kuyu açtım avluya,
Vişne diktım yanına,
Komşum geldi kapıma,
Sevdiğim yâri almaya,
Esti rüzgar kırdı ağacımın dalını,
Yaktı güneş, kuruttu kuyumun suyunu,
Komşu aldı elimden yârimı,
Bir haber yolladı, söyledi düğün gününü,
Gitsem düğüne yakar bu acı canımı,
Gitmesem öldürür yârimin hasreti. (*Brkić Alija*)

i. Pod Tuzlom se zeleni meraja

Pod Tuzlom se zeleni meraja,
Pod Tuzlom se zeleni meraja,
Zeleni meraja,
Aj na meraji,
Aman prostrta serdžada.

Na serdžadi đumrukdžija,
Mujo đumrukdžija,
Mujo aj što od cura,
Aman đumruk uzimaše.

Svaka cura po žut dukat daje,

Po žut dukat daje,
Haj sama Fata,
Aman đerdan ispod vrata.

“Uzmi Mujo mene i đerdana,
Mene i đerdana,
Haj rodiću ti,
Aman sina od megdana.” (Salkić Ešefa)

Tuzla'nın Kıyısında Yemyeşil Çayır

Tuzla'nın kıyısında yemyeşil çayır,
Tuzla'nın kıyısında yemyeşil çayır,
Yemyeşil çayır,
Ay yemyeşil çayırda,
Aman seccade serilmiş.

Secaddede eşkıya Mujo,
Eşkıya Mujo,
Aman kızlardan haraç alan,
Eşkıya Mujo.

Her kız sarı altın veriyor,
Sarın altın veriyor,
Bir tek Fata,
Aman boynundaki gerdanlık,
Ona emanet ediyor.

“Al Mujo gerdanlığım sana feda olsun,
Beni de gerdanlığım la al,
Sana erkek evlat doğururum,
Sana söz olsun.” (Salkić Ešefa)

2. Düğün Türküleri

a. Trepetljika trepetala

Trepetljika trepetala,

Puna bisera.

Aj, oni naši bijeli dvori,

Puni veselja.

Šta se ono tamo čuje?

Sta se vesele?

Haj, ono majka sina ženi,

Pa se veseli.

Svi se redom veseljaše,

Majka najviše.

Haj, doveli joj džul nevjestu,

Džulom miriše.

Spustila se zlatna žica,

Sa vedra neba.

Haj savila se mladoženji,

Oko fesića.

Haj sa fesića, a džul nevjesti,

Oko duvaka. (*Zahirović Vehid*)

Titrek Kavak Titremiş

Titrek kavak titremiş,

İncilerle dolu.

Ay, bizim beyaz saraylar

Sevinçlerle dolu.

Kimi üzülür kimi sevinir,

Bir ana oğlunu evlendirir,
Sinesi sevinçle dolu.

Cümle âlem sevinir,
Ana da sevinç dolu.
Hay, gül gibi gelin getirmişler,
Her yanı gül kokulu.

Altın tel inmiş,
Gökyüzünden.
Damadın fesinin etrafına,
Sarmışlar,
Damadın fesinin etrafına,
Gül gelinin duvađının etrafına. (*Zahirović Vehid*)

3. Bölgelere ya da Bireylere Özgü Konuları Olan Türküler

a. Srebrenika nema do Travnika

Srebrenika nema do Travnika,
Srebrenika nema do Travnika.

Ni njegove ni njegove vode bukovika,
Ni njegove ni njegove vode bukovika.

Srebreniku, Srebreniku al si mi nabrego!
Srebreniku, Srebreniku al si mi nabrego!

U tebi se, u tebi se,
Sokolovi legu, sokolovi legu. (*Salkić Šahbaz*)

Yok Senin Gibi Şehir, Srebrenik, Travnik'e Kadar Yok

Yok senin gibi şehir, Srebrenik, Travnik'e kadar yok,

Yok senin gibi şehir, Srebrenik, Travnik'e kadar yok.

Bukovik suları da başka yerde yok,
Bukovik suları da başka yerde yok.

Srebrenik, benim güzel şehrim, bu ne şatafat!
Srebrenik, benim güzel şehrim, bu ne şatafat!

Senin içinde, senin içinde,
Şahinler yuva kurmuş, yavru ediniyor. (*Salkić Šahbaz*)

b. Bosno moja

Bosno moja, mila, divna,
Lijepa, gizdava, haj,
U tebi je Sarajevo,
Puno sevdaha.

U tebi su gore mnoge,
Gore visoke,
İ studene izvor vode,
Bosne ponosne.

Bosno moja, mila, divna,
Lijepa, gizdava,
U tebi je Banja Luka,
Uzdah momaka. (*Pašić Safet*)

Bosna'm Benim

Bosna'm benim canım,
Yok senin emsalin, güzel ve mağrur,
İçinde her bir yanı sevdalarla dolu,
Saraybosna bulunur.

Bosna'm içinde tepeler,
Yüksek yüksek tepeler,
Tepelerde soğuk sular kaynar,
Bosna'm için bir gurur.

Bosna'm benim canım,
Yok senin emsalin, güzel ve mağrur,
İçinde Banja Luka kentinde,
Oğlanlar iç çekip durur. (*Pašić Safet*)

c. Da mi je stati, pogledati

Ja da mi je stati, pogledati,
Je li Tuzla kakva je bila,
Je li mahala gdje je nekad bila,
Je li kafana kraj Hukiša hana?

Je li Mulija kike brenovala,
Jeli mende usne namazala,
Je li po licu bene pometala,
Pa s ibrikom pokraj česme stala?

Nosi l' Mulija tri nova fistana,
jedan bijeli pa djevojke cvijeli,
drugi plavi pa begove mami,
treći zuti pa Hanume ljuti. (*Omerčić Dževdo*)

Keške Durup Bakabilsem

Keške dönüp bakabilsem Tuzla'ya,
Dönüp bakabilsem kasabaya,
Kahvehane Hukişhan'da mı?

Mulija saçlarını örttü mü?
Bal dudaklarına bir şey sürdü mü?
Yüzündeki benler hala belli mi?
Elindeki ibrikle çeşme başında mı?

Giyer mi hala üç fistanı?
Giyer beyazı kıskandırır kızları,
Mavi giyer sevindirir beyleri,
Bir de sarı giyer kızdırır hanımları. (*Omerčić Dževdo*)

4. Gürbet Türküleri, Askerlik Türküleri

a. Sa Gradačca, b'jele kule

Sa Gradačca, b'jele kule Zmaja od Bosne,
Sokolovi zakliktali kajde žalosne:
Umrla je vjerna ljuba Husein-begova,
Jer izgubi gospodara srca svojega.
Osedl'o je vranca svoga Husein-kapetan,
Odjezdio Romaniji, podijelit' mejdan.
Na čardaku vjerna ljuba-Allah, illa-llah,
klanjala je, plakala je, haber čekala.
Pod pendžere glasnik stiže, srca slomljenog:

"Udaji se, vjerna ljubo, nema bega tvog".
Od sevdaha i žalosti, kraj pendžera svog,
Prepuče joj bolno srce: neće za drugog.
Sa munare Husejnije uči mujezin,
Sa čardaka i bedema plaču sokoli,
Do Stambola odjekuju kajde žalosne,
Pusta osta b'jela kula Zmaja od Bosne. (*Selimović Miralem*)

Gradačac Şehrinin Beyaz Kalesinden

Gradačac'ta, beyaz kalesinden Bosna Ejderi'nin,
Çınar hüzünle, sesleri şahinlerinin.
Sevdası ölmüş Hüseyin Bey'in,
Ölmüş, kaybetmiş padişahını kalbinin.
Gider Hüseyin kaptan ata binip gider,
Romanya'ya yeni mücadeleye gider.
Yarı çardakta Allah Allah illallah der,
Namaz kılıp dua eder, gözü yaşlı bekler.
Bir ulak gelir pencerenin altına,
Kara haber verecek,
“Sen evlen sadık yâr, beyin bir daha gelmeyecek.”
Çöker yâr'a o anda hüzün ve sevda.
İstemez beyinden başka birini koynunda,
Gelir Hüseyiniya minaresinden sala sesi gelir,
Ağlar şahinler çardaklarda, surlarda ağlar,
Yankılanır İstanbul'dan gelen hüznü sesler,
Kalır Bosna Ejderi'nin beyaz kalesi kimsesiz kalır. (*Selimović Miralem*)

b. Šehidski Rastanak

Zima nikad proć,
Nikad sabah doć,
Samo tekbir,
Cuje se kroz noć.

Duga zimska noć,
Majko moram poć,
Rodna gruda pradjedova,
To me zove upomoć.

Ako se majko ne vratim,
Nemoj me zalud čekati,
Pusti jednu suzu tihu,
I prouči mi fatihu,
Nek me ona isprati.

Samo jos jednom da mi je,
Ispred dženetske kapije,
Da na krilima ezana,
Stigne miris ramazana,
Iz naše čaršije.

Nijet veliki,
Zulum dušmanski,
Sabur nam i inat u nama,
Silan Bosanski.

Duga hladna noć,
Valja meni poć,
Rodna gruda pradjedova,
Evo zove upomoć.

Samo jos Bosne da mi je,
Pa da me sevdah opije,
Da me bude pjesme stare,
I mujezin sa munare,
Sa bijele džamije.

Samo jos Bosne da mi je,
Pa da me sunce ogrije,
Da me bude pjesme stare,

İ mujezin sa munare,
Sa bijele dżamije. (*Köyün beyleri*)

Şehitlerin Ayrılığı

Kış geçmiyor,
Sabah olmuyor,
Dillerde sade tekbir,
Bu gece haykırıyor.

Uzun kış gecesi,
Anam, yola çıkma vakti geldi,
Dedelerimin garip memleketi,
Bizi yardıma çağırıyor.

Eğer dönmezsem anam,
Bekleme oğlunu boşa,
Dökülsün gözünden bir damla,
Bir Fatiha,
Uğurlasın beni ardımdan.

Keşke bir kez daha,
Cennet kapısından,
Ezanın kanatlarında,
Ramazanı şerifin kokusu gelse,
Bizim çarşımızdan.

Büyük değil,
Zülmü düşmanın,
Sabırlıdır Boşnak insan,
Sabır ve inat içimizde volkan.

Uzun kış gecesi,
Yola çıkma vakti geldi,
Dedelerimin garip memleketi,
Bizi yardıma çağırıyor.

Hasret kaldım Bosna'ma,
Sarhoş olsam sevdasına,
Eski türküler beni uyandırırsa,
Bir de beyaz camiden muezin.

Hasret kaldım Bosna'ma,
Güneşi beni ısıtsa,
Eski türküler beni uyandırırsa,
Bir de beyaz camiden,
Müezzini duysam. (*Köyün beyleri*)

c. Put putuje Latif-aga

Put putuje Latif-aga,
Put putuje Latif-aga,
Sa jaranom Sulejmanom,
Sa jaranom Sulejmanom.

Moj jarane Sulejmane,
Moj jarane Sulejmane,
Jel' ti zao Banja Luke,
Jel' ti zao Banja Luke.

Banjalučkih teferiča,
Kraj Vrbasa ašikluka,
İ Pobrđa Djumišića,
Lijepe Fate Maglajlića. (*Pašić Mustafa*)

Yol Gidiyor Latif Ağa

Yol gidiyor Latif Ağa,
Yol gidiyor Latif Ağa,
Arkadaşı Süleyman ile,
Arkadaşı Süleyman ile.

Arkadaşım Süleyman,
Arkadaşım Süleyman,
Banja Luka için üzgün müsün?
Banja Luka için üzgün müsün?

Banja Luka şenlikleri,
Vırbas nehrinin kıyısındaki flörtler,
Djumisic tepeleri,
ve güzel Fata Maglajlic için. (*Pašić Mustafa*)

V. NİNNİLER

Ninniler halk edebiyatının en eski türlerindedir. Divan u Lügati't- Türk'te ninni karşılığı olarak ‘‘balu balu’’ tabiri kullanılmıştır.³⁰ Türkiye Türkçesi'nde ‘‘neni’’ veya ‘‘ninni’’ şeklinde kullanılan bu kelime Boşnakçada ‘‘uspavanka’’ olarak kullanılıyor.

Uyku saati gelen çocukları uyutmak için anne kucağında veya beşikte belirli bir ezgiyle söylenen türküler olarak tarif edilen ninnilerin çeşitli tanımları yapılmıştır. Amil Çelebipğlu, Türk Ninnileri Hazinesi adlı eserinde ninnileri ‘‘En az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak için hususi bir beste ile söylediği, o andaki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türküdür’’ diye tanımlamıştır.³¹

³⁰ Hamdi Hasan, a.g.e., s. 24.

³¹ Hamdi Hasan, a.g.e., s. 24.

A. NĪNNĪ METĪNLERĪ

Spavaj, sine

Spavaj, sine, rasti spavajući,
Narastao, majku gledajući,
San te vara, sreća te ne vara,
San u bešu, nesanak niz bešu,
Nesanak ti voda odnjela,
Za veliko brdo zanjela. (*Salkić Ešefa*)

Uyu, oğlum

Uyu, oğlum, büyü uyuyarak,
Büyü, oğlum, anana bakarak,
Mutluluk seni kandırmaz, uyku kandırır,
Uyku beşiğe, uykusuzluk beşikten çıksın,
Uykusuzluğunu su götürsun,
Koca tepenin arkasına saklasın. (*Salkić Ešefa*)

Buba nina

Buna nina, ćeri materina,
Tebe mati leteći rodila,
Na bukovu listu ostavila,
Medna pćela medom zadojila,
Lastavica ezan izućila,
Nek je hitar kao bijela vila,
Što ga je na listu doćekala,
Nek je slağa i od meda,
Jer kad je pćelica medom zadojila,
Neka ući kao lastavica,
Što joj je ezan izućila. (*Selimović Mersija*)

Dandili, dandili

Dandili, dandili, anasının kızı,
Anan seni uçarak doğdu,
Kayın yaprağına bıraktı,
Beyaz peri seni ipeklere sardı,
Bal arı seni balla emzirdi,
Leylek sana ezan okudu,
Beyaz peri gibi çevik ol,
Beyaz peri seni ipeklere sardığı için,
Baldan bile tatlı ol,
Arı seni balla emzirdiği için,
Leylek gibi okumuş ol,
Leylek sana ezan okuduğu için. (*Selimović Mersija*)

Ljulja, ljulja, ljuške

Ljuja, ljulja, ljuške,
Djeda bere kruške,
Da ih djeci dadne,
Da se njima slade,
Svakome će dati jednu ili dvije,
Mojoj kćeri sve. (*Omerović Munevera*)

Dandili, dandili

Dandili, dandili,
Dede armut topluyor,
Çocuklara veriyor,
Ağızları tatlandırırsınlar,
Herkes bir, iki tane verecek,
Benim kızıma hepsini verecek. (*Omerović Munevera*)

Sanak ode na ulicu

Sanak ode na ulicu,
Sanak ode na ulicu,
Vodi Jovu za ručicu,
Hodi, Jovo u kolijevku,
Da se siti naspavamo,
Da ujutro poranimo,
Majci vode donesemo. (*Salkić Ešefa*)

Uyku sokağa kaçtı

Uyku sokağa kaçtı,
Uyku sokağa kaçtı,
Jova'yı elinden tuttu,
Hadi, Jovo, beşiğine,
Tok karnlı uyuyalım,
Sabah erken kalkalım. (*Salkić Ešefa*)

Dördüncü Bölüm

DİNİ BAYRAMLARI, GELENEKSEL YEMEK ve KIYAFETLERİ

I. DİNİ BAYRAMLAR

Genel anlamda bayramlar toplumların dini veya milli duyguları yönünden kutlanılan gün veya günlere denilmektedir. ¹ Biz çalışmamızın bu bölümünde Seona köyündeki halkın dini bayramları, gelenekleri ve yemeklerinden bahsedeceğiz.

Bosna'da bayram neşesi ve sevinci Türkiye'den çok farklı değildir. Bir yandan bazı gelenekler yaşatılmaya devam ederken, bazı geleneklerin de zamanla azaldığını fark etmek çok da zor değildir. Buna rağmen Bosna'da bayramlar hala büyük bir coşku ve heyecan içerisinde kutlanmaktadır. Bosna'da bayramlar, ailebüyüklerinin ve diğer bütün ailebireylerinin bir araya geldikleri günlerdir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Seona köyü eskiden bir Katolik köyü olmasına rağmen günümüzde tüm halkı Müslüman olan bir köydür. İslam dininin geleneklerinden olan Kurban ve Ramazan Bayramı bu köydebüyük bir coşku ve heyecanla kutlanmaktadır.

A. BAYRAMA HAZIRLIK

Seona köyündeki bayram hazırlıkları genel Türkiye'deki bayram hazırlıklarına benzer özellikler taşımaktadır. Bayram yaklaşırken her evde bayram için hazırlıklara başlanır ve bu hazırlıklar bayrama kadar devam eder. Bayram haftası evin her köşesi temizlenir, genel ve detaylı büyük temizlik yapılır. Eğer hane halkına ait bir araba varsa mutlaka arabanın temizliği de yapılır.

Aynı zamanda bayramdan bir önceki gün bayram alışverişi yapılır. Bu da genel olarak hanımların işidir. Aileler bütçe sıkıntısı yaşasa bile her aile kendi maddi durumuna göre bir bayram alışverişi yapar. Alışverişte bayrama özel yapılacak yemekler ve tatlılar

¹Mehmet Emin ŞEN, Mustafa Hakkı ERTAN, Zeynep İSEN, Batman Fakira Köyünde Bayram Geleneği (Ezidi Pirlilerinin Yaşadığı Köyde Yezdan Bayram Kutlaması), *Yaşam Bilimleri Dergisi*, Batman, Batman Üniversitesi Tarih Bölümü, 2012, s. 784.

için gereken malzemeler alınır. Durumu biraz daha iyi olan aileler kıyafet alışverişine de çıkar. Bayramda ziyaret edilecek olan akraba ya da aile üyelerine küçük hediyeler alınır. Bunların yanında evden eve dolaşan ve bayramı kutlayan çocuklara dağıtılan şekerler alınır. Durumu kötü olan insanlar şeker dağıtırken, durumu iyi olan insanlar ise gelen çocuklara biraz para verirler.

B. RAMAZAN BAYRAMI

Bosna'da da Ramazan ayının heyecanı Ramazan ayı daha gelmeden başlıyor. Ramazan ayı genellikle Osmanlı'dan kalan izlerle geçiyor. İftar vakitleri okunan ezanların yanında değişik noktalarından atılan havai fişeklerle ya da top sesleriyle halka ilan ediliyor. Sahura ise insanları eskiden davulcu ve topçular kaldırmış fakat artık bu adet yoktur.

Ramazan Bayram sabahı bütün aile namazdan önce kalkar. Evin hanımları beylerinin bayram namazına hazırlanmasında yardımcı olurlar ve onları namaza uğurlarlar. Ondan sonra kendileri de hazırlanıp yavaştan gelecek olan misafirler için sofralar hazırlamaya başlarlar.

Bayram sabahları caddeler “Bayram Şerif mübarek olsun” yazılarıyla süslenir. Beyler bayram namazı kıldıktan sonra eve farklı bir yoldan dönmeye özen gösterirler çünkü aynı yoldan eve dönmenin kötü bir şans getireceğine inanılır. Eve dönerken mutlaka “somon” denilen ekmekten alır ve evdeki küçüklere vereceği harçlıkları hazırlarlar. Somun (lepine) Ramazan pidesine denir. Somunlar Türk pidelerine benzer. Sadece daha küçük ve dolgun. Bosna'da Ramazan Bayramı “şeker bayramı” olarak bilinmezse de kapıya gelen çocuklara genellikle harçlık yoksa şeker ya da çikolata verilir.

Bey eve dönünce bayramlaşılır, büyüklerin ellerinden öpülür ve çocuk varsa çocuklara harçlık verilir. Bayramı tebrik eden, büyüğün elini öpen kişi, “Bayram Şerif mübarek olsun” der, karşıdaki kişi de “Allah razı olsun, senin de bayramın mübarek olsun” der.

Bundan sonra eve misafirler gelmeye başlar ve evde büyük sofralar kurulur. Her misafire ilk olarak baklava ve kahve ikram edilir, ondan sonra ana yemeğe geçilir. Yemekten sonra yine kahve ikram edilir.

Ne kadar uzakta olursa olsun büyüklere ziyarete gidilir. Bayramda büyüklerin yanına gitmemek çok büyük bir ayıp olarak görülür. Aile ve akrabalarından en büyük kimse herkes onun evinde bir araya gelir. Genellikle ilk önce baba tarafına ziyarete gidilir, ondan sonra anne tarafı ziyaret edilir. Eğer iki aile birbirinden uzak oturuyorlarsa bazen ziyaretler bayramın ikinci günü de devam eder. Son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle bayram sabahından itibaren tanıdıklara, akrabalara ve arkadaşlara bayramı kutlama amacıyla mesajlar gönderilir ve telefonla aranır.

Bayramın ikinci günü genellikle yakın akrabaların mezarları ziyaret edilir ve dualar okunur.

C. KURBAN BAYRAMI

Kurban Bayramı Ramazan Bayramı'ndan iki ay sonra kutlanır. Kurban Bayramı âdetleri Ramazan Bayramı âdetlerinden çok fazla farklı değildir. Erkekler bayram namazından sonra eve gelince bayramlaşılr, büyüklerin ellerinden öpülür ve çocuk varsa çocuklara harçlık verilir. Bayram günü erken saatlerden itibaren büyüklerin evine misafirler gelmeye başlar. Gelen bütün çocuklar büyüklerin ellerinden öper, harçlık bekler. Harçlığı veren kişi verdiği harçlığın iki katının kendisine döneceğine inanır. Bu yüzden büyükler elinden öpen çocuklara mutlaka bir şey vermeye özen gösterir.

Evdeki bayramlaşmalardan hemen sonra kurban kesmek için hazırlıklar başlar. Maddi imkâna sahip aileler kurban keserler. Bosna'da, özellikle köylerde kurbanlık hayvanı evin bahçesinde kesme âdeti vardır. Kurbanlık hayvan köyde genellikle bayramdan önce alınır ve beslenir, kurban bayramında da kesilir. Köyde genellikle kurban olarak dana kesilir. Onun yanında koyun da kesilebilir fakat bu âdet o kadar da yaygın değildir. Eğer kurbanlık olarak dana kesilecekse genellikle akrabalarından 2-3 kişi birleşip ortak olarak keserler. Bir aile tek kurban kesmek istediği zaman genellikle koyun keser.

Kurban kesildikten sonra bir parçasını çocuklar komşulara dağıtır. Kurban alan komşu da çocuklara bazen şeker bazen harçlık verir. Kurbanın diğer parçası evde bırakılır ve aile ve akrabalar içinde dağıtılır, üçüncü parçası ise fakirlere dağıtılır.

Bundan sonra bayram sofrasına geçilir. Bayramlarda hazırlanan sofralar hemen hemen aynıdır. Geleneksel Boşnak yemekler servis edilir.

II. GELENEKSEL BOŞNAK YEMEKLERİ

Bir toplumu diğer toplumlardan ayırt etmenin bir yolu da o toplumun yemeklerini ve yemekle ilgili âdetlerini incelemektir. Yapılan yemekler, yemeklerde kullanılan malzemeler o toplumun âdeti bir kimlik kartıdır. Bu durumu Boşnak toplumuna uyguladığımız zaman elimize somut bir örnek geçmiş olur. Boşnak mutfağı gerçekten çok geniş bir mutfaktır.²

Boşnaklar'ın zengin kültürel çeşitliliklerini mutfak kültüründe de görmek mümkün. Boşnak mutfağında Osmanlı etkileri önemli bir rol oynamıştır. Zengin bir mutfağı olan Boşnaklar'ın en çok önem verdiği lezzetler hamur işi ve bazı et yemekleridir.

Et yemeklerinden tatlılara, sebze yemeklerinden böreklerle ne ararsanız bulunur. Bu yemekleri börekler, et yemekleri, tatlılar şeklinde sınıflandırabiliriz.³

Bosna'da bayram sofralarında geleneksel Boşnak yemekleri servis edilir. Kıyma etiyle doldurulmuş biberler ve diğer sebzeler, sarma, haşlanmış lahana gibi yemekler özel Boşnak yemekleri sayılır. Bayramın olmazsa olmazı börek ve baklavadır. Her ne kadar çeşit çeşit yemek hazırlansa da bayram günlerinde baklava olmadan misafir karşılanmaz. Bayram sofralarının olmazsa olmazı olan yemek ve tatlılardan bazıları çalışmamızın bu bölümünde tarif edilmiştir.

A. BOŞNAK BÖREĞİ

El becerisi isteyen bu börek kız çocuğu yetiştirenannelerin kızlarına miras gibi öğrettiği bir yemektir. Evlilik çağına gelen bir kızın kayınvalidesinin en dikkat ettiği şey kızın börek yapabilmesidir. Bosna'da börek yapmak için hazır yufka kullanılmaz. Elle açılan incecik yufkalar kadının marifetini gösterir.

² İsmail Pırlanta, PIRLANTA İsmail, Balkanlardan Bozok Bölgesi'ne Göç Eden Boşnaklar, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu*, Yozgat, y.y., 2016, s. 556.

³ İsmail Pırlanta, a.g.e., s. 556

Boşnak böreği, kol böreği gibi sarılarak geniş bir tepsiye yerleştirilir. Boşnak böreği bayram sofralarının olmazsa olmazıdır. Boşnak böreği genellikle kıymalı, patatesli ya da peynirli olarak hazırlanır. Kurban bayramında bayram sofrasına koyulacak olan börek genellikle kurban etinden yapılır.

B. KAPANİCA (RAZLJEVAK)

Bosna'da bu bir börek çeşidi sayılmaktadır. Hamur yapıldıktan sonra bu hamur kek hamuru gibi çarpılır ve tepsiye dökülür. Unun yanına içine genelde peynir ya da irmik koyulur. Fırında pişirildikten sonra lokmalar haline kesilip üzerine kaymak ya da peynir koyularak servis edilir.

C. BOŞNAK KAHVESİ

Boşnaklar için Boşnak kahvesi (Bosna'da bazen Türk kahvesi de denir) sıradan bir ikram değildir. Türkiye'de çay ne kadar içiliyorsa ona ne kadar önem veriliyorsa Bosna'da da kahvenin yeri aynıdır. Boşnak kahvesinin yapılışı Türk kahvesinin yapılışı ile benziyor olsa da tüketimi Türkiye'deki kahveden biraz farklıdır.

Boşnak kahvesine asla şeker konulmaz, fincanın hemen yanında bulunan küp şekerle beraber tüketilir. Kahve içilen fincanlar genelde kulpsuzdur. Bunun da ayrı bir sembolü vardır. Boşnaklar'ın kulpsuz fincandan beş parmak kullanarak kahve içmeleri İslam'ın beş şartıyla alakalıdır.

Ayrıca bayram sofralarında da yemekten önce ve yemekten sonra, tatlılarla birlikte mutlaka kahve içilir.

D. BEY ÇORBASI

Bugün Bosna Hersek'in geleneksel bir yemeği olan "Bey çorbası" hem bayram sofralarında hem de diğer özel günlerde hazırlanır. Bey çorbası klasik çorba gibi giriş yemeği olarak ikram edilir.

Bey çorbası oldukça koyu kıvamlıdır ve kullanılan malzemeler tavuk, patates, havuç, fasulye gibi sebzeler, süt, yumurta ve çeşitli baharatlardır. Bey çorbası Türkiye'deki Düğün çorbasını anımsatmaktadır.

E. ETLİ BAMYA

Özellikle bayram sofralarında sık sık yerini alan yemeklerden biri etli bamyadır. Bamyaya, kabuklarını soyup kuşbaşı doğranmış domateslerle önceden tencerede az pişirilmiş dana etler ve soğana katılır. Yemek yaklaşık otuz dakika içerisinde servise hazır olur.

F. BOŞNAK KABI

"Bosanski lonac" (Boşnak kabı) yemeği şöhretini eski Yugoslavya'nın halk ordusunda kazanmıştır. Aslında bu lezzetli yemek, o zamanlarda askerler için başka yemeklerde kullanılan malzemelerin kalan parçalarından yapıldığı için zamanla kötü bir itibar kazanmıştır.

Aslında, bu yemeğin isminden başka bir özelliği yoktur çünkü dünyanın her yerinde buna benzeyen yemekler yapılmaktadır. Bu anlamda orijinal Boşnak kabının tarifi yoktur. Çünkü yemek o an bulabildiğimiz var olan malzemelerden yapılmaktadır. Bütün malzemeler bir araya koyulur ve bir iki saat ateşte pişirilir.

Boşnak kabı seramik bir kap içinde pişirilmeye özen gösterilir ve içine koyulacak etin yağlı olmasına dikkat edilir. Etin yanında yemeğe o an evde var olan bütün sebzeler eklenebilir.

G. BOŞNAK MANTISI

Boşnak mantısı Boşnaklara özel bir hamur işidir. Hamur bezeleri tek tek açılır ve yağlanır. Sonradan bu hamurlar üst üste dizilip büyük bir kat yufka yapılır. Hamurlar kareler halinde kesilir ve içi kıymayla doldurulur. Fırından çıktıktan sonra üzerine tereyağlı su dökülür. Yanında Sarımsaklı yoğurtla birlikte servis edilebilir. Bu yemek Türkiye’de de çok bilinmekte ve Bosna’da bayram sofralarında sık sık yer almaktadır.

H. BOŞNAK TATLILARI

Boşnaklar’ın özellikle bayram sofralarında mutlaka yer alan tatlı baklavadır. Türk baklavalарına göre Boşnak baklavası biraz daha büyüktür ve Türkiye’de yapılan baklavalarda Antep fıstığı sık kullanılırken Boşnak baklavasında sadece ceviz kullanılır.

Bayram tatlılarının en vazgeçilmezi baklava olsa da onun yanında farklı tatlılar da ikram edilebilir. Bunlardan bazıları Boşnak hurmaşice (kurabiyeye benzeyen bir tatlı), sütlaç, Boşnak baklavası (ružica).

Boşnak baklavası ružica için de aynı malzemeler kullanılır. Baklavadan farkı sadece görünüşü ve sarılma şeklidir.

III. BOSNA HERSEK KIRSAL GELENEKSEL KIYAFETLERİ

XIX. yy. a kadar Bosna Hersek'in kırsal bölgelerinde kullanılan yöresel ve geleneksel kıyafetler büyük çoğunlukla yerli üretime dayanıyordu. Boşnak yöresel kıyafetleri köydeki kadınlar tarafından üretilip sadece bazı parçaları köy esnafları tarafından yapılıyordu.

Geleneksel Boşnak kıyafetleri için kullanılan kumaşlar ve malzemeler yün, keten, kenevir ve deridir. Kıyafetlerin ana parçalarının kumaşları keten ve kenevirden dokunurdu (gömlekler, pantolonlar, başörtüleri). Bayramlarda ve çeşitli kutlamalarda giyinen kıyafetler için sadece keten kullanılırken, günlük kıyafetler için ise keten, kenevirle karıştırılarak kullanılırdı. Bosna Hersek milli kıyafet üretiminde en çok pamuk ve yün kullanılırdı. Yün sadece kıyafet üretiminde değil, çorap, çanta, bez yapmak için de kullanılırdı. En çok kullanılan renkler siyah, beyaz ve laciverttir. Deri genellikle işlenmemiş, ham ve sadece kurumuş şekilde kullanılırdı. Deriden ayakkabı opanak (köy ayakkabısı) yapılırdı. Üretimde genellikle ince koyun derisi ya da keçi derisi kullanılırdı.

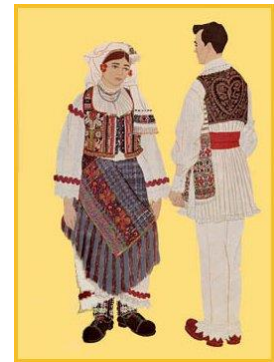
Bosna Hersek'de kırsal alanlarda kullanılan yöresel kıyafetleri üç gruba ayrılabiliriz:

- Dinar bölgesi yöresel kıyafetleri (Bosna Hersek'in batısında giyilir).
- Orta Bosna Hersek yöresel kıyafetleri (Bosna Hersek'in orta bölgesinde giyilir. Çalışmamızın yapıldığı saha ve Seona köyü de bu gruba girmektedir).
- Posavina bölgesi yöresel kıyafetleri (Bosna Hersek'in doğusunda giyilir).

A. DİNAR YÖRESEL KIYAFETLERİ

Parçalar:

- Kadın gömleği
- Erkek gömleği
- Kadın kısa yelek (zubun)
- Kadın uzun yelek (zubun)
- Erkek yeleği
- Kadın kış elbisesi
- Erkek pantolonu

Bu bölgede bir sürü çeşitli Müslüman, Sırp ve Hırvat kıyafetleri karşımıza çıkmaktadır.

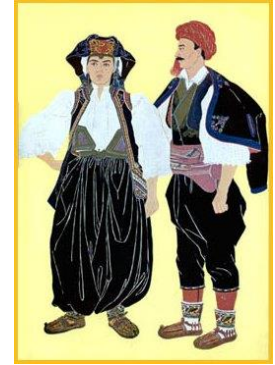
Kadın kıyafetlerinin en önemli parçası uzun keten gömleklerdi. Bu gömleklerin göğüs ve kol kısımlarında sık yün ile işlenmiş geometrik motifler bulunur. Kadınlar gömlek üzerine zubun (yelek) giyerlerdi, kış aylarında gömlek ve zubun yerine uzun elbiseler giyerlerdi (kızlar beyaz, evli kadınlar ise siyah ya da lacivert elbise giyerlerdi). Başlarında beyaz başörtü ile örtülmüş kırmızı küçük şapka takarlardı. Ayakkabı erkeklerde de kadınlarda da üç parçadan oluşmaktaydı; dizlerin altına kadar gelen yün çorapların üstüne ayak bileğine kadar uzun olan çorap ve ince deri bantlarından yapılmış köy ayakkabısı.

Erkek kıyafetlerine gelince, onların da ana parçası uzun geniş kollu keten gömleğidir. Sırp'ların giydikleri pantolon, Müslüman ve Hırvatlar'ın giydikleri pantolonlara göre daha dar olur. Gömleğin üzerine mutlaka zubun giyilirdi. O bölgede erkekler kafalarına kırmızı yün şalla sarılmış siyah şapka takarlardı. Erkek ve kadın ayakkabısı hemen hemen aynıdır.

B. ORTA BOSNA HERSEK YÖRESEL KIYAFETLERİ

Parçalar:

- Kadın gömleği (kısa)
- Kadın gömleği (uzun)
- Erkek gömleği
- Kadın yeleş
- Erkek pantolonu
- Kadın pantolonu

Bosna'nın her bölgesinde kırsalda giyilen yöresel kıyafetler benzer özellikleri taşısa da Orta Bosna'nın bazı yöresel kadın kıyafetleri sadece o bölgeye ait özellikleri taşımaktadır. Bunlardan ilki ayak bileğine kadar olan keten gömleklerdir. Kadın yeleş kaçınılmaz bir kıyafet parçası değildi, her zaman giyilmezdi. Kızlar başlarında kırmızı fesler takardı, evli kadınlar ise kurumuş bitki saplarından çeşitli makaralar üzerine beyaz başörtüsü takarlardı.

Ayrıca erkek kıyafetlerinin de baş parçası beyaz geniş gömleklereydi. Kafalarına fes takarlardı (Sırp ve Hırvatlar siyah ya da lacivert feslerin etrafına kırmızı şallar sararlardı, Boşnaklar ise kırmızı feslerin etrafına beyaz ya da farklı renklerdeki şallar sararlardı).

Daha yakın geçmişe ait yöresel kıyafetlerden bahsedecek olursak, kadın kıyafetlerinde en önemli yer “dimije”ye (şalvar) verilmektedir. Bu zahmetli kıyafet parçası genellikle gösterişli, renk renk ve işlemeli olur. Bu şalvar 12 metre kumaştan yapılmaktadır. Günümüzde de kırsal bölgelerde daha sade ve koyu renklerde giyilir. Türkiye’deki Boşnaklar’ın arasında Boşnak gelinlerinin kına gecesinde ve düğünde birkaç tane “dimije” yaptırma ve düğünde gösterme âdeti Bosna’da görülmemektedir.

C. POSAVİNA BÖLGESİ YÖRESEL KIYAFETLERİ

Parçaları:

- Kadın gömleği
- Kadın yelege (kısa kollu)
- Erkek ve kadın kış yelege
- Kolsuz kadın kumaş ceketi/bornozu
- Erkek pantolonu
- Erkek gömleği

Bosna’nın diğer bölgelerinde gibi bu bölgede de Hırvat ve Sırp kıyafetlerinin çeşitliliklerine rastlanırken, Boşnak kıyafetleri daha sabittir.

Kadın kıyafetlerinin ana parçası yine gömlektir. Bu bölgedeki kadın gömleklerinin biraz farklı özellikleri vardır ve bazı Slavların eskiden giydikleri gömlekle aynı özellikleri taşımaktadır. Kadın gömleği genellikle pamuklu, bel ve boyun kısmı pilelidir. Kollarda bitkisel motiflerini görmek mümkündür. Bu bölgede kadın pantolonları Boşnak kadınları için günlük kıyafet parçası olarak sayılırken, Sırp ve Hırvat kadınları pantolon sadece özel günlerinde giyilen bir kıyafettir. Pantolon kesimi diğer bölgelerdeki gibi aynıydı. Üst kısmı kıyafetlerinden, gömlek yanında kadın zubunu ve kolsuz bornozu vardı.

Erkek kıyafetlerinin en önemli parçaları da yine gömlek ve pantolondur. Gömlek geniş ve kadın gömleği gibi, bel ve boyun kısımları pilelidir. Gömleklerin boyu dizlere kadardır. Kadın ve erkek gömleklerinde sadece kol kenarlarında sus bulunur. Pantolon

gömlikle aynı kumaştan yapılır. Erkekler gömlekleri üstüne uzun kollu kış yeleşği ya da kısa yeleşk giyerler. Kısa yeleşk siyah kumaştan, kolsuz ve siyah ya da kırmızı bantlarla süslenmiştir.⁴

⁴ <http://www.bosnafolk.com/sehara/nnosnje.php> (08.06.2017)

SONUÇ

Bu çalışmada, Bosna Hersek’de eski ve küçük bir yerleşim yeri olan Seona köyüne ait geçiş dönemleri, köy halkının inanışları ve halk edebiyatı ürünleri, yazılı ve sözlü kaynaklara dayanarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Uzun bir süre birlikte yaşamalarından dolayı Seona köyündeki Boşnaklar ve Türklerin gelenek, görenek ve inançlarında bir suru benzerlik görülmektedir. Ana amacı Seona köyünün halk edebiyatı ve halk bilimi ürünleri derlemek, kayıt altına alıp bir yazı haline getirmek olan bu çalışmada bu benzerliklere de yer verilmiştir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde, alan hakkında genel bilgiler, geçiş dönemleri olan doğum, sünnet, evlenme ve ölüm ile ilgili inanış ve uygulamaları birlikte halk edebiyatı ürünleri de ele alınmaktadır. Araştırmamızda yer alan bilgilere hem sözlü kaynaklardan yararlanılarak hem de kaynak kişilerle yapılan görüşme, gözlem ve mülakat metodları ile ulaşılmıştır.

Bu çalışmaya alanın bulunduğu hala birçok geleneğinde Türk kültürünün izlerini taşıyan Bosna Hersek hakkında genel bilgiler ve Osmanlı’nın bölgeden çekilişinden günümüze kadar olan kısa tarihinden söz edildikten sonra çalışmamızın ana konusu olan Seona köyünün tarihi, coğrafi durumu, nüfusu, etnik yapısı, eğitim-öğretimi, sosyo-kültürel ve ekonomik durumu hakkında bilgiler vererek başlanmıştır.

1992 yılında Yugoslavya’dan ayrılan ve bağımsızlığına kavuşan Bosna Hersek’de yer alan ve bu ülkenin bütün önemli tarihsel gelişim aşamalarına şahit olan Seona köyünün tarihi yazılı kaynaklarına göre en az 250 yıllar öncesine dayanmaktadır. Bu süre içerisinde Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu başta olmak üzere çeşitli milletlerin etkisi altında kalmıştır.

Osmanlıların Bosna’ya gelişinin özellikle nüfusun etnik yapısına iz bıraktığını söyleyebiliriz. Eskiden bir Katolik köyü olan Seona 1463 yılında Osmanlıların Bosna’yı fethetmesiyle ve İslamlaşmanın başlamasıyla bir Müslüman köyüne dönüşmüştür. 2013 yılında yapılmış son genel nüfus sayımının sonuçlarına göre Seona Köyü’nde 853 kişi nüfusa kayıtlıdır.

Çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz bilgilere göre savaş yıllarında çok sayıda insan savaştan kaçmak ve daha güvenli bölgelerde çalışıp hayatını kurmak için köyden yurt

dışına göç etmeye başlamıştır. Bu göç dalgası hâlâ sürüyor olsa da savaştan sonraki yıllarda bu insanların bazılarının memleketine dönüp orada hayatını sürdürmeye devam ettikleri görülmektedir. Yıllarca batıda yaşayan bu insanların dönüşüyle birlikte Seona köyündeki sosyo-ekonomik değişimleri her açıdan görmek mümkündür. Bu değişimlerin en belirgin olanı köydeki yeni inşa edilmiş yapılarla eski yapılar arasındaki farklılıklardır. Aynı zamanda bu yeni şartlara ayak uydurmaya çalışan halkın arasında anlatılan sözlü kültür geleneği ve âdetleri de zayıflamaya başlamıştır. Bu nedenle, kaybolmak üzere olan bu halk bilimi ürünlerini kayıt altına alıp yazılı bir kaynak haline getirmemizin, bu ürünlerin unutulmaması için faydalı olduğuna inanmaktayız.

Köyün geçiş dönemleri inanışlarının ve geleneklerinin değerlendirildiği ikinci bölümünde kaynak kişilerle yapılan görüşme ve anket metodlarıyla elde edilmiş doğum, sünnet, evlenme ve ölüm ile ilgili inanışlara yer verilmiştir. Kültürün en önemli göstergelerinden biri olan bu geçiş dönemlerinde zaman içinde değişimlerin yaşandığı tespit edilmiştir. Geçiş dönemleri, doğum, evlenme, ölüm inanışları gibi âdetlerin Türkiye ile karşılaştırma yapıldığında arada bazı farklılıkların ve daha çok benzerliklerin olduğu söylenebilir.

Seona köyünde görülen doğumla ilgili âdet ve inanışlar Türkiye’de uygulanan âdet ve inanışlarla benzerlik gösterdikleri görülmüştür. Çocuğun ilk kez kırk günden sonra evden çıkarılması, bebeğin kırkı çıkana kadar saç ve tırnaklarının kesilmemesi, hamile kadının karnı aşağı doğru genişlerse erkek, karnı enine doğru genişlerse çocuğun kız olacağına inanılması gibi pratikler ve benzerlikler vardır.

Seona köyünde bebeğe ad verme konusunda Müslümanların Arapça ve Türkçe isimlerini tercih ettikleri görülmüştür. Çok az da olsa Avrupa kökenli isimler de görülmektedir.

Derleme sırasında köyde önceden sünnet işlemi ve sünnet düğününe çok daha önem verildiği tespit edilmiştir. Günümüzde ise sünnet olacak çocuk hastaneye götürülüp kestirilmektedir ve sünnet öncesi ve sonrası uygulanan pratikler hiç görülmemektedir.

Evlenme ile ilgili olan gelenek ve göreneklerde tespit edebildiğimiz farklı özellikler arasında en belirgin olanı; Türkiye’de hâlâ uygulanan söz ve nişan adetlerinin Bosna’da uygulanmamasıdır. Sadece düğün geleneği uygulanmaktadır.

Çalışmamızda ölüm olgusu üç bölümde ele alınıp, ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası yapılan uygulamalar ve gelenekler incelenmiştir. Türk ölüm gelenekleriyle karşılaştığımızda tespit edebildiğimiz ortak uygulamalar cenaze ve ölü gömme işlemler.

Kaynak kişilerin anlatıklarına göre eskiden erkeklerin askerliklerini tamamladıklarında evlilik çağına geldikleri düşünülürdü. Günümüzde Bosna Hersek’de zorunlu askerlik görevi kaldırıldığı için asker uğurlama ve karşılama törenler yapılmamaktadır ve bu yüzden çalışmamızda bu uygulamalara yer verilmemiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde halk edebiyatı ürünleri ele alınmıştır. Derleme çalışmasında tespit edebildiğimiz on beş atasözü, on dört deyim, dokuz efsane, dört fıkra, on altı türkü ve dört ninni derlenmiştir. Boşnak anonim halk edebiyatının önemli bir türü olan ve ‘‘Sevdalinka’’ adını taşıyan türkülere yer verilmiştir. Boşnak kültürünü yansıtan ama aynı zamanda Türk Halk Edebiyatı motiflerini de taşıyan bu türküler Türk Halk Edebiyatı’ndaki mâni türü ile benzerlikler gösterdikleri görülmüştür. Türkülere Türkçe ve Arapça kelimelerinin çok fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi Türklerin Balkanlara yerleştikten sonra Türk kültür ve medeniyetiyle birlikte Türkçenin kelime zenginliğini de taşımasıdır.

Dördüncü bölümünde dini bayramlara, geleneksel yemekler ve kıyafetlere yer verilmiştir. Boşnak mutfağı pek çok kültürden etkilenmiş olsa da aslında bu konuda en çok Osmanlı mutfağının etkilerini görmek mümkündür. Özellikle bayram sofralarında ikram edilen baklava, sutlaç, kadaif gibi tatlılar bu etkileşimin en büyük kanıtıdır.

Seona köyünde yaptığımız araştırmalardan sonra bu köyde yaşayan Boşnaklar’ın âdetlerine olan bağlılığının giderek zayıflamaya başladığı tespit edilmiştir. Bu yüzden yapmış olduğumuz bu çalışmada kültür öğelerinin korunup yaşatılmasını sağlamak için kayıt altına alınmalarının ve yazılı hale getirilmesinin faydasını bir kez daha vurgulamak isteriz. Aynı şekilde yaptığımız araştırma Türk kültürünün Boşnak kültürü ve halkı üzerinde ne kadar etkili olduğunun göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

EKLER

Ek. 1: EFSANELERİN ORIJİNAL METİNLERİ

Legende

Moć izljećivanja Fra Šimun Filipovića I

Bolovi grčeva dvogodišnjeg djeteta po imenu Valerianino bili su toliko jaki da je doktor bio siguran u smrt. Majka ga je odvela na Fra Šimunov grob kako bi molila za njegov oporavak. Nakon što ga je po drugi put odvela tamo dječakovo stanje se polako počelo popravljati. Nakon nekoliko dana kod djeteta nije ostalo ni traga od bolesti. Nakon što je ova priča izašla na vidjelo ljudi su počeli zaista da vjeruju da Fra Šimun posjeduje moć izljećivanja i počeli su da mu se mole za oporavak.

Moć izljećivanja Fra Šimun Filipovića II

Jedna vjernica je imala jako agresivnog muža. Uprkos tome željela je da nastavi živjeti sa njim i pokušavala je na razne načine da mu udovolji i da promjeni način na koji se ponašao prema njoj. Kada joj ništa od toga nije uspjelo počela je da se moli Fra Šimunu. Istog tog dana kada je njen muž došao sa posla i vidio da je jelo koje je ona napravila ispalo loše podigao je ruku i krenuo da je udari, ali ovog puta nije je mogao pružiti. U tom trenutku je rekao: ‘‘Izgleda da su se nećije molitve za tebe uslišile, kao da me je neko uhvatio za ruku i zaustavio me.’’. Njen muž više nikada nije bio nasilan prema njoj. Bila je uvjerenjena da ga je Fra Šimun spriječio u tome i ostala mu je zahvalna do kraja svog života.

Moć izljećivanja Fra Šimuna Filipovića III

Maria je žena koja se tri puta porodila i sva tri puta rodila mrtvo dijete. Kada je ostala trudna po četvrti put odlučila je da se moli Fra Šimunu i na kraju je rodila zdravo muško dijete. Iz zahvalnosti je djetetu dala njegovo ime.

Legenda o Srebreničkoj kuli I

Najzanimljivija legenda vezana za ovu kulu je ona o ukletoj sobi koja se nalazi unutar nje. Kažu da je stari vladar svoju trudnu ženu zakopao u zid te sobe. Danas neki ljudi govore da se u toj sobi još uvijek ponekad prikazuje duša te žene. Po nekim drugim glasinama ta žena je bačena u bunar koji se nalazi pored kule i ubijena. Kažu da i dan danas mlijeko te majke teče niz zidove te sobe.

Legenda o Srebreničkoj kuli II

Bunar koji se nalazi pored kule je jako tajanstven. Među narodom se govori da taj bunar nema dna. Naseljenici tog mjesta govore da je bunar pun glava koje su odsječene tokom rata i bitki na ovom prostoru. Neki govore da onaj ko se jednom napije vode iz tog bunara obavezno opet vrati na to mjesto ma gdje god da ode.

Legena o gradnji mosta Koprić

Jos od davnina "Koprića most" koji se nalazi iznad rijeke Tinje je jedini most u Seoni. Bez obzira što nosi ovo ime, most je izgrađen od strane nekog drugog. Kralj Aleksandar je u toku izbora donirao sva potrebna sredstva za izgradnju tog mosta. Organizovala se velika zabava povodom otvaranja mosta ali su ljudi prešli na desnu stranu mosta gdje je Mehmet aga pravio zabavu uz bubnjeve i šargije povodom ženidbe svog sina jer im se nije svidjela muzika. Pored toga organizovane su i konjske trke koje su u to vrijeme bile jako popularne i drage među narodom u selu. Svi su mislili da je Mehmet aga izgradio taj most i da je zapravo to zabava koja je organizovana u čast otvaranja mosta. Zbog toga su svi glasovi na izborima pripali njemu.

Legenda o osvajanju Srebrenika i Seone

Kada je Osmanska vojska odlučila da osvoji prostor danjašnjeg Srebrenika i Seone, snaga protivničke vojske nije bila dovoljna da se odbrane. Obzirom da je Osmanska vojska bila mnogo jača, vojnici ovog područja su čitavu noć kovali konjske potkovice naopako

kako bi sakrili tragove svog povlačenja. Osmanlije su zbog otisaka pomislili da je protivničkoj vojsci stigla pomoć iz grada i dugo vremena su se ustručavali da napadnu.

Legenda o posljednjem groblju katolika u Seoni

Čak i danas stanovnici sela Seona kazu da je jedan dio njive ‘‘Krčevine’’ povezan sa legendom o posljednjim katolicima na ovim prostorima. Tvrde da je tu ukopano 12 nepoznatih članova jedne katoličke porodice. Kada su je prodavali vlasnici te njive od novog vlasnika su tražili da je samo kosi, a da je nikada ne kopa. I dan danas se u selu čvrsto vjeruje da se tu nalazi posljednje groblje katolika u Seoni.

Ek. 2: KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

No.	Ad- Soyad	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Öğrenim Durumu	Mesleği
1.	Alija Bećirović	1942	Seona Köyü	Lise	Emekli
2.	Alija Brkić	1952	Seona Köyü	Lise	Şarkıcı
3.	Ajka Zahirović	1957	Seona Köyü	Lise	Ev hanımı
4.	Avdo Musić	1939	Seona Köyü	Anaokulu	Emekli
5.	Dževdo Omerčić	1935	Seona Köyü	Anaokulu	Emekli Tüccar
6.	Đulaga Omerčić	1937	Seona Köyü	Lise	Emekli Tüccar
7.	Esad Bećirović	1942	Seona Köyü	Anaokulu	Marangoz
8.	Ešefa Salkić	1931	Seona Köyü	/	Ev hanımı
9.	Ferzad Salkić	1964	Seona Köyü	Lise	Madenci
10.	Halil Lipjankić	1937	Dedici Köyü	Lise	Muhtar
11.	Hazim Dorić	1937	Seona Köyü	Lise	Demirci
12.	Hazim Omerović	1935	Seona Köyü	Anaokulu	Emekli
13.	İshak Omerović	1942	Seona Köyü	Anaokulu	Emekli
14.	İzudin İmamović	1972	Seona Köyü	Üniversite mezunu	Doktor
15.	İbrahim Bećirović	1956	Seona Köyü	Lise	Tüccar
16.	Mehmed Dedović	1949	Tuzla	Üniversite mezunu	Emekli gazeteci
17.	Mehmed Nurkanović	1965	Tuzla	Üniversite mezunu	Akademisyen
18.	Mersija Selimović	1958	Seona Köyü	Lise	Ev hanımı

19.	Miralem Selimović	1952	Seona Köyü	Lise	Müzişyen
20.	Mirsa Bećirović		Seona Köyü	Üniversite mezunu	Mühendis
21.	Mirsa Selimović	1991	Seona Köyü	Lise	Şarkıcı
22.	Mirzeta Salkić	1968	Seona Köyü	Anaokulu	Ev hanımı
23.	Munevera Omerović	1955	Seona Köyü	Üniversite mezunu	Emekli öğretmen
24.	Muhamed Omerčić	1948	Seona Köyü	Anaokulu	Emekli
25.	Mustafa Pašić	1925	Tuzla	Üniversite mezunu	Ressam
26.	Omer Dedić	1927	Seona Köyü	Anaokulu	Çiftçi
27.	Pemba Suljkić	1954	Dedici Köyü	Lise	Ev hanımı
28.	Rasema Husić	1961	Dedici Köyü	Lise	Emekli
29.	Sadeta Osmanović	1955	Seona Köyü	Lise	Müzişyen
30.	Safet Pašić	1937	Seona Köyü	Lise	Emekli öğretmen
31.	Semir Jahić	1989	Seona Köyü	Lise	Şarkıcı
32.	Smajo Suljkić	1932	Dedici Köyü	Anaokulu	Çiftçi
33.	Sulejman Bećirović	1952	Seona Köyü	Lise	Esnaf
34.	Suljo Omerović	1937	Seona Köyü	Üniversite mezunu	Emekli doktor
35.	Şahbaz Salkić	1944	Seona Köyü	Üniversite mezunu	Akademisyen
36.	Vehid Zahirović	1951	Seona Köyü	Üniversite mezunu	Emekli mühendis

Ek. 3: FOTOĞRAFLAR

Köye Giriş

Köydeki Bir Evin Bahçesi

Köyün Uzaktan Görünüşü

Bir Evin Bahçesi

Anaokulu ‘Duboki Potok’

Köyün Eski Mektebi

Köyün Camisi

Köyün En Eski Evlerden Biri

Bir Evin Bahçesi

Bir Evin Bahçesi

Ratiş Tepesindeki Dua Yeri

Ratiş Tepesindeki Dua Yerinin Girişi

Eski ve Yeni Ev Yanyana

Köydeki Modern Evlerden Biri

Köy Evinin İç Görüntüsü

Eskiden El Yıkamak İçin
Kullanılan İbrik

Çeyiz Sandığı

Gelin Almaya Giden Kanvoy

Gelin Almaya Giden Koç

Gelin ve Damat

Gelin Evinin Önündeki Misafirler

Gelinin İlk Kez Yeni Eve Girişİ

İmam Nikâhı

Eski bir Bebek Fotoğrafi

Bebek Yatağı

Eski Bebek Beşİğİ

Köyde Yeni Doğmuş Bir Bebek

Ölüm İlanı

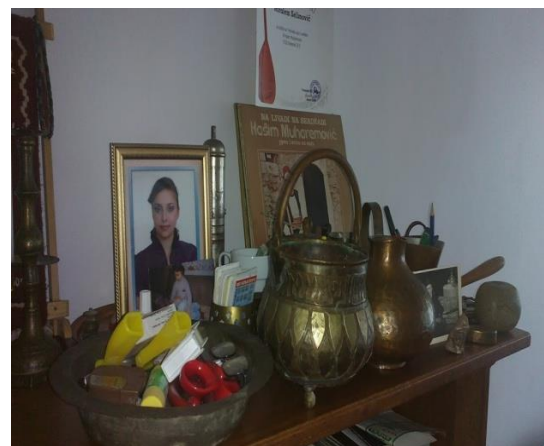
Köy Mezarlığı

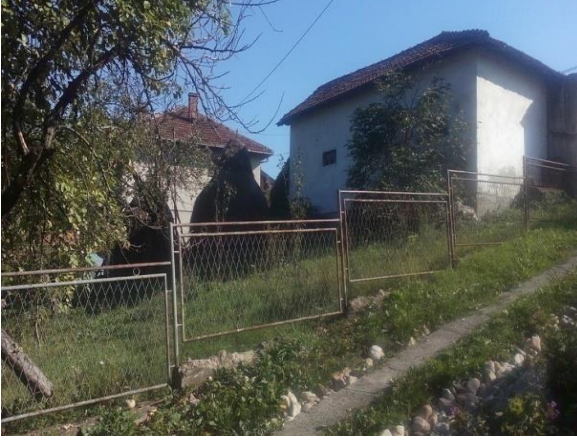
Cenaze Töreni

Köyün Mezarlığı

Evdeki Süsler

Bir Evin Bahçesi

Köy Kızı

Çeyiz Sandığı ve Kahve Seti

Geleneksel Kıyafetler

Köy Beyi ve Ben

Köy Geleneksel Kiyafetleri

Eski Müzik Kasetleri

Eski Müzik Kasetleri

Köy Hanımı

Müzişyen

Köy Hanımları

KAYNAKLAR

Kitaplar

- AKSÖY Ömer Asim, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü/ 2 Deyimler Sözlüğü*, y.y., İnkilap Kitabevi, 2007.
- ALPASLAN İsmet, *Demirci Efsaneleri*, İzmir, y.y., 2006.
- ARTUT Erman, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, İstanbul, Kitapevi Yayınları, 2004.
- BAŞÇETİNÇELİK Ayşe, *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*, Adana, Altın Koza Yayınları:50, Aralık 2009.
- ÇOBANOĞLU Özkul, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Geçiş*, 5. B., Ankara, Akça Yayınları, 2002.
- ÇOBANOĞLU Özkul, *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1998.
- ČELEBIĆ Tvrtko, *Usmene Narodne Poslovice, Pitalice i Zagonetke*, Zagreb, Sveučilišna Naklada Liber u Zagrebu, 1975.
- HASAN Hamdi, *Makedonya Türklerince Söylenen Türküler*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2008.
- HATIPOĞLU Vecihe, "Atasözler ve Deyimler", 152 Seri, y.y., y.y., 1964.
- HODŽIĆ Hazim, Mustafa Nurkanović, İshak Osmanovic, *Seonjački Alimi i Škole*, Seona, y.y., 1999.
- KURT İhsan, *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları /1270, 1991.
- KUJUNDŽIĆ Enes, Bošnjakça *Tradicijnska Kultura: Uspomenar*, Sarajevo, LAPIS kitapevi, 2009.
- MENAC Antica, *Hrvatska frazeologija*, Zagreb, Knjiga, 2007.
- MULHAHALİLOVIĆ Enver, *Vjerski običaji muslimana u Bosni i Hercegovini*, Tuzla, Hamidović, 2005.
- ÖRNEK Sedat Veyis, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- ÖRNEK Sedat Veyis, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1979.
- ÖRNEK Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, 2. B, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.
- PAVIĆ Stjepan, *Sluga Božji Fra Šimun Filipović*, Sarajevo-Zagreb, Svjetlo Riječi, 2004.
- PERTEV Naili Boratov, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2000.
- SAKAOĞLU Saim, *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980.
- SEYİDOĞLU Bilge, *Erzurum Efsaneleri*, İstanbul, Erzurum Kitaplığı, 1997.

- SÜMBÜLLÜ Yusuf Ziya, *Boşnak Halk Efsaneleri*, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2010.
- TAŞ Hülya, *Bursa Folkloru; Bursa İli Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Bursa, Gaye Kitabevi, 2012.
- UHRİ Ahmet, *Anadolu'da Ölümün Tarihöncesi; Bir Geleneğin Oluşum Süreçleri*, İstanbul, Ege Yayınları, 2010.

Sürelî Yayınlar

- BAYRAM Sibel, Sevdalinka ve Türkülerde Sevgili ve Aşk Algısı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. VIII, y.y., y.y, 2015.
- BAYRAKTAR Zülfikâr, Bosna Hersek Sözlü Kültüründe Nasreddin Hoca Tipi Üzerine, *International Journal of Social Science*, İzmir, Gediz Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2012.
- İYİYOL Fatih, ÇATOVİĆ Alena, Sevdalinkalarda Türk-Boşnak Halk Kültürünün Ortak Unsurları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 1/1, y.y., y.y., 2012.
- KIRBAÇ-DEDEİĆ Amra, "Tarih ve Gelenek Bağlamında Türkiye'de Boşnaklar", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, y.y., y.y., 2012.
- TORUN Yeter, Dokuztekne Köyü'nden Derlenen Atasözleri ve Deyimler Üzerinde Bir İnceleme, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- ERTAN Hakkı Mustafa, İSEN Zeynep, ŞEN Emin Mehmet, Batman Fakıra Köyünde Bayram Geleneği (Ezidi Pirlilerinin Yaşadığı Köyde Yazdan Bayram Kutlaması), *Yaşam Bilimleri Dergisi*, Batman, Batman Üniversitesi Tarih Bölümü, 2012.
- SÜMBÜLLÜ Yusuf Ziya, USTAVDİĆ Edina, Boşnak Halk Kültüründe Doğum Geçiş Merasimi Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler, *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Ataştırmaları Dergisi*, Adana, y.y., 2015.

Diğer Kaynaklar

Bildiri Kitapları ve Bildiriler

- DEMİR İsmet, YILDIRIM Hacı Osman ve diğerleri, Bosna Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1992.
- Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği (EGAY-DER), 3. *Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyumu Bildirileri "Fıkralar"*, Denizli, Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği (EGAY-DER) Yayınları, 2005.
- PIRLANTA İsmail, Balkanlardan Bozok Bölgesi'ne Göç Eden Boşnaklar, *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu*, Yozgat, y.y., 2016.
- TÜRBEDAR Erhan, Balkanlar'da Nüfus Sayımları ve Kimlik Tartışması, y.y., TEPAV, 2011.

Makaleler

AYDIN Nilgün, “Bosna Hersek’ten Anadolu’ya Uzanan Kùltür Köprüsü: Konya Selçuklu Bosna Hersek Mahallesi”, Konya, Selçuk Üniversitesi, t.y.

BAYRAKTAR Zülfikâr, “Bosna Hersek’te Bağımsızlık Sonrası Milli Kimliğin İnşasında Folklorun İşlevi ve Önemi Üzerine”, y.y., y.y., 2013.

KAYA Fahri, “Boşnak Edebiyatı”, y.y., Dergi Park, 2015.

YARDIMCI Mehmet, “Halkbilimi”, y.y, t.y.

Tezler

ČAUSEVİC Amra, *Karim Zaimović, "Tajna džema od malina" Adlı Oykü Kitabında Deyimler*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2015.

ŞAFAK Yasin, *Bosna Savaşı ve Yugoslavya’nın Parçalanması*, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), 2010.

İnternet Kaynaklar

[https://hr.wikipedia.org/wiki/Seona_\(Srebrenik,_BiH\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Seona_(Srebrenik,_BiH)), (03.11.2016)

<http://www.prizrenliler.org/content/view/485/85/> (15.05.2016)

<http://www.bosnafolk.com/sehara/nnosnje.php> (08.06.2017)

<http://buduh.blogspot.ba/> (08.06.2017)

ÖZEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Alma	HUSİC	
Doğum Yeri ve Yılı	Bosna Hersek/Tuzla	1991	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce	Boşnakça / Sırpça / Hırvatça	
Eğitim Durumu	Başlama-Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2006	2010	Gimnazija İsmet Mujezinović / Fen Lisesi
Lisans	2010	2014	Filozofski Fakultet Tuzla- Odsjek za turski jezik i književnost/ Felsefe Fakültesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	2014	2017	Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Çalıştığı Kurum	Başlama-Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
Yok			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	/		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	/		
Yayımlar:	/		
İletişim (e-posta):	alma.husic.15@hotmail.com		
Tarih:	11.07.2017		
İmza:			
Adı Soyadı:	Alma HUSİC		

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYILMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Alma HUSİC/ 701441014
Tez Adı	Bosna Hersek Seona Köyü'nün Halk Ürünleri ve Folklorunun İncelenmesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Hülya TAŞ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum. ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin %10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum. ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum.
Yayımlama İzni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Alma Husic
